

52428

VICSAY LAJOS:
GYAKORLATI
PEDAGÓGIA

1946—1947.

SZEGED

2, 3, 4. FÜZET

IX. ÉVF.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÁRÁSZ-U. 9.
Felelős nyomdavezető : Kiss István

Előfizetési díj tíz füzetre 24,— Ft

T A R T A L O M

- Társadalmi nevelés az általános iskolában. — Tanítási eljárások az általános iskola alsó tagozatában II. — *Tanítások — Vázlatok*: Ált. isk. V. osztály: Olvasmánytárgyalás, Költeménytárgyalás, Nevelési cél, Szorzás, A magánhangzók, Az emberi fejlődés korszakai. — Ált. isk. V., VI. osztály: Háztartási gyakorlatok (Anyagismertetés.) — Ált. isk. VI. osztály: A négyzetes oszlop, Költeménytárgyalás. — Versek. — *Ismeretterjesztő előadás*: A demokratikus állam II.
- Társadalmi nevelés az általános iskolában III. — A fogalmazás illusztrálása. — *Tanítások — Vázlatok*: Ált. isk. IV. osztály: Szent Erzsébet rózsája. — Ált. isk. V. osztály: Földrajzi alapfogalmak, Olvasmánytárgyalás, A hangok szemléltető összefoglalása, Képes határozók I. rész, A téglalap, Súlymértékek. — Ált. isk. VI. osztály: Kapcsolatos mondatok tárgyalása, Költeménytárgyalás, Törték osztása, Módosító jelek, Petőfi: Tisza e. költemény, Lapos tárgyak (síkförmák) rajzolása és festése. — *Ismeretterjesztő előadás*: A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése. — Versek. — Karácsonyi pásztorjáték.
- Vers. — Társadalmi nevelés az általános iskolában IV. — *Tanítások — Vázlatok*: Ált. isk. II. osztály: Beszédgyakorlat. — Ált. isk. III. osztály: Olvasmánytárgyalás. — Ált. isk. IV. osztály: Karácsonyi betlehemesek. — Karácsonyi ima (ünnepélyre). — Vers. — Ált. isk. V. osztály: A Dunántúl összefoglalása. — Ált. isk. VI. osztály: A kereszténység a római birodalom romjain. — Karácsonyi mesék mesedélutánra. — Versek. — Színdarabok: A megtévedt tündér, mesejáték. — Karácsony nagyanyónál, gyermekszínház. — Karácsonyi találkozás, mesejáték.

Megrendelést, pénzküldeményt Gyakorlati Pedagógia kiadóhivatal Szeged, Kálvária utca 7 küldendő.

VICSAY LAJOS

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1946. NEVELÉSÜGYI FÜZETEK szeptember

Társadalmi nevelés az általános iskolában.

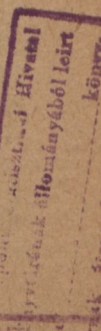
II.

Mi a *hasonlóságérzés*, mint a lelki kölcsönhatás alapja?

A gyermek mások társaságában él. Akikkel gyakran együtt van, ismerőseivé lesznek, ismeri őket, arcukat, testi magatartásukat, cselekvésüket, szokásaikat, szóval ismeri az illetők „természetét.” Ösztönösen érzi, kik jók hozzá, érzi, hogy segítségére vannak az élet szárnypróbálgatásainál. Ez a *rokonsági kör*. De mások is járnak a házhoz, a gyermek velük is megismerkedhetik. Az idegent azonban gyanakodva fogadja, tartózkodó vele szemben, s csak később, ha megismeri, enged föl tartózkodása. Mennyire más a helyzet, ha hozzá *hasonló korú* gyermeket hoznak a házhoz. Azonnal más érzéssel tekint a kis idegenre, első pillanatra melegen üdvözli, pajtásának érzi. Ez a *hasonlóságérzés* ösztönös megnyilvánulása. Gyermek a gyermeknek nem ellenség, hanem azonnal jó barát, — míg a felnőttet nemcsak idegennek, hanem ellenségnek is érzi először. S ez a baráti közeledés nem tudatos megfontolás eredménye, hanem ösztönös valami, homályos érzés, tudatalatti vonzalom. Az ilyen hasonlóságok ösztönös megérzése Giddings szerint az, ami azonnal közelebb viszi egymáshoz az embereket, gyermekeket.

A hasonlóságokat később tudatosan *észlelni* is szoktuk. Mindennapi cselekedeteink a hasonlóságérzés e törvényei szerint folynak le. Szinte pillanatról-pillanatra áliást foglalunk környezetünkhez, kifejezzük kívánságainkat, nem-tetszésünket stb. Allandóan foglalkoztat bennünket a társainkhoz való „viszony” kérdése. Hogyan jön létre ez a „viszony”?

Két munkás fát vág az erdőben, nem együtt, egy munkát végeznek, hanem kiki a magáét vágja. Egymás mellett vannak, s ha nem érintkeznek is egymással, *tudnak* egymásról, gondolnak egymásra, versenyre kelnek stb. Hoyes szerint egymás jelenlétének érzése hat mindegyikre. *Fokozódik* ez, ha szóbaállnak egymással, így az egyik magatartása egyre jobban „érinti” társát is. Ez a társas „érintés” Giddings szerint szintén elemi tény, társas életünkben „érint” bennünket mások pusztán *jelenléte*, szava, gesztusa, magatartása, cselekvése,

A társas „viszony“ mindig ilyen alapon indul meg, hogy azután továbbfejlődjék: társammal szemben — lelkileg — *állást foglalok*, végül cselekszem barátságos vagy ellenséges irányban. A barátság „kimélyítésére“ sok eszköz áll rendelkezésünkre, de valamennyi alapja a hasonlóságérzés. Ezért *alkalmazkodunk egymáshoz*, megtartjuk az illetet stb.

A hasonlóságérzés tehát a legfontosabb *társító mozzanat*, a későbbi lelki kölcsönhatások igazi alapja.

Ezzel áll összefüggésben a társaság ú. n. *kiközösítési* hajlama, ami abban áll, hogy a nem hasonlót, az erősen eltérőt igyekszik kizárni magából a társaság.

Az elmondottak természetesen a gyermekre is vonatkoznak, sőt fokozottabb mértékben, hiszen a felnőtt még „uralkodik“ önmagán, érzésein, szavain, amire a gyermek még alig képes.

A társas viszony létrejötténél és fenntartásánál a hasonlóságérzés játssza a főszerepet. Magunk is törekszünk ápolására, másoktól is „elvárjuk“ ugyanezt. Mert a társas együttműködés abból ered, hogy *hajlamunk és képességünk* van a közös célra dolgozni.

Az egyik ember (gyermek) a másiktól „elvár“, feltesz bizonyos cselekvéseket, magatartást. Ennek bekövetkezése után alakul ki az a légkör, melyben a *bizalom* uralkodik. Amidőn a puszta „mások“ világából a „társak“ világába jutunk, ennek kiegyensúlyozott, bizalmas-légkörébe belenevelődünk mi is, mások is. Ez a lassú folyamat gyermeknél a *felnevelkedés*, idegeneknél a *beolvadás* (asszimiláció) fokozatain át megy végbe.

Mielőtt elmondottakat az iskolai nevelésre vonatkoztatnánk, szólnunk kell — ha röviden is — a hasonlóságérzés fájáról is.

Legelső alapja a hasonlóságérzésnek a

I. *külső*, amely vonatkozik a

a) *testi külsőre* és b) a *ruházatra*.

Sokkal fontosabbak ezeknél a

II. *belső vonások*. Ezek alapja lehet: a) a *hasonló foglalkozás*, b) a *hasonló rang* (életszínvonal, jövedelmi viszony), ezt a demokrácia fejlődésével számos körülmény áttöri, c) az *egyforma képzettség*, d) a *hasonló különleges érdeklődési irány* (műgyűjtők stb.), e) az *egyvidékről-valók* („Landsmannschaft“), *hasonló politikai felfogás* (politikai pártok) stb. — az élet százele alkalmat ad arra, hogy a hasonlóságérzés kialakuljon, s annak alapján társas-viszony keletkezzék, vagy ezen érzés megszüntével felbomoljon.

(Az iskolai társadalmi nevelésre vonatkozólag utalunk a mult számunkban megjelent „A szociális nevelésről“ szóló szülői értekezletre, amely szorosan idevonatkozik.)

gyok"), melyben nagyszerűen állítja szembe egymással az északi és déli népeket. Délen élénk a szó, a taglejtés, testtartás, pillanatról-pillanatra kitörve akarva, vagy akaratlanul — tükrözi azt, ami az emberek lelkében végbemegy. Északon az ember „nehéznyelvű és rest a szóra", lassabban, megválogatottabban tör ki a benső, ami mélyebben hullámlázik a lélekben, mert mélyen járó sors, élmény, gondolat. „Északon gyökösebb a szó, mélyebbről jön és nemesebben." Van ellentét a társadalmak között a *kifejezés* tekintetében is. Az egyik gazdagabb kifejezésekben, a másik szegényebb, az egyik hirtelenebb és bőkezűbb a kifejezés aktusában, a másik tartózkodó, „hideg", mint észak légáramlásának lehelete.

Montaigne mondja a déli népek beszélgetési sóvárgásáról: „Ez nekem édesebb örömeket nyújt, mint bármi más egyéb az életben. Ha választanom kellene, azt hiszem, szívesebben beleegyezném abba, hogy elveszítsem szemem világát, mintsem hogy lemondjak beszélő- és hallóképességemről." Északon ritkább a közlékenységre hajlamos jellem, kevesebb a társas érintkezést átmelegítő szó, mint kevesebb a nap-sugár is, mely bevilágítja a fenyvesek végtelenjét.

A társadalom életében megfigyelhető ez a zárkózottabb magatartás. Az ilyen ember *magának* éli az életét. Az ilyen magatartást *intransitívnek*, zárkózottnak mondjuk szemben olyan ember magatartásával, kinek viszont öröme, hogy *kifelé* élje lelki életét, minél többet mutasson mások felé magából. Az ilyen magatartást (mások felé) átható, *transitívnek* mondjuk.

Nem egészen a fajnak, környezetnek (földrajzi) van ebben döntő szerepe. Döntő a társadalmi hagyomány, a szokás. Amely vidék, család ilyen közlékeny emberekben bővelkedő, abban a gyermek is megszokja környezetének szokását, s hasonlónak lesz a felnőttekhez.

A gyermek rengeteget köszönhet környezetének, a felnőtteknek, akik őt körülveszik. Gesztusa épűgy, mint a beszéd, a szó, a nyelv elődeitől való. Bourgeois Léon szerint a gyermek kezdetben testi táplálékot köszönhet anyjának. Amikor e szoros kapcsolat meglazul, tágabb környezetéből, a *kultúrából* kezd táplálkozni. Ez teszi lehetővé, hogy ne csak testileg, hanem lelkileg is felnövekedjék. — Ha túlzott is e beállítás — hiszen az anyától is érik lelki ráhatások a gyermeket, és nem a leggyöngébbek —, van benne realitás is.

Thomas Mann szemére veti német honfitársainak, hogy keveset adnak a szóra, a beszéd kultúrájára, sőt kultuszára. Mások viszont az angolok zárkózottságát kárhoztatták (bár titokban irigyelték is), főképp a sokat eltitkoló beszéd, az ú. n. *cant* miatt, amit diplomáciai érintkezéseknél bizonyos előny-nyel jár.

Különös világba lépünk, ha a *kifejezés*-sel foglalkozunk, pedig nélküle az emberek legfeljebb egymás mellett élhetnének, de egymást meg nem értve *együttes, társas* életet nem

folytathatnának. Ameddig a nyelv terjed, addig terjed a társas *lelki* befolyások területe. (Tarde.)

A nyelv emberközösségi jelenség. Mivolta, kialakulása és fönnállása a közösséghez, mégpedig *személyes közösséghez van kötve*. A nyelvben mindig valaki mond valakinek valamit. Az én-te viszony, tehát az alapvető személyi viszony az alapfeltétele minden nyelvalakulásnak.

Célzatában, mint lelki tartalmaknak közlése a közösség primér tevékenységének, az egymással való érintkezésnek főszerve. Egyének hozzák létre, egyesektől indul ki, de a közösség az, amely fenntartja és terjeszti. A nyelvnek a szociális célzaton kívül van alapvető *szociális tartalma* is. Hiszen csak így válhat a gondolatközlés eszközévé. A nyelv beszédes bizonyosság arra, hogy az ember nem elszigetelt „individuum“, hanem lényegesen személyközösségbe, társadalomba van állítva.

A fegyelmezett ember a *mai* társadalmi életben nem teszi ki közszemlére érzelmeit. „Egyén“ akar maradni, magatartása tehát szándékosan *intranszitiv*. Ez a primitíveknél (gyermekeknél) nincs meg; náluk van valóságos közömböség, de nincs, *még* nincs tettetés. Oka az, hogy az egyesek sorsa még annyira egyforma, *átlagsors*, hogy nem sok értelmé volna egyes kifejezőjelek eltitkolásának. Az egyesek élete még annyira a közösséghez (családhoz, rokonság) igazodik, hogy az egyes nem érzi szükségét a különállásnak, még nem zárkózik el, élete nem lehet még a magáé, hanem a közösségé.

Az urbanizálódás (a városkultúra) kifejlődése teszi az életviszonyokat bonyolódottabbá, áttekinthetetlenebbé. Az egyén kissé felszabadul a közösség ellenőrzése alól, az egyes már el is rejtőzik a közösség szeme elől, ép — a *kifejezéssel*. Így jött létre az angol eredetű, „cant“, amelynek lényege az, hogy a lelki életet nem iparkodnak napfényre juttatni, tulajdonképeni céljaikat eltitkolják. A primitív ember és a gyermek még nem tudna „hallgatással beszélni“. Mi a kérdésre nem adott válasszal gyakran már meg is adtuk a legfrappánsabb feleletet. Ha mégis felelni kell, belső állapotainkat, be nem vallott szándékainkat átlagos (konvencionális) „szólamokkal“ rejtethetjük el. Ez az angol „cant“ egyik jellemzője. Csak a beavatott, aki jól ismeri az egész szituációt, tudja kiérezni azt, hogy az ép adott kifejezés csak álarc-kifejezés, s hogy a kifejezés dacára mit kell rajta értenie. Talleyrandnak, a nagy diplomatának tulajdonítják a mondást, hogy a nyelv gondolatainak nem kifejezésére, hanem eltitkolására való. Általában ezt vallja a keleti emberiség is.

A kifejezés problémájában tehát észre kell vennünk, hogy bármennyire alapvető is az a társas érintkezésben, *soha nem szolgálhat biztos alapul a társas érintkezésre nézve*.

Mindezt — ha sokkal kisebb mértékben is — bizonyos fokban észrevehetjük a városi gyermeknél is. (Folytatjuk.)

Tanítási eljárások az általános iskola alsó tagozatában.

II.

7. Nyelvi ismeretek.

1. *Bevezetés.* 1. *Számonkérés.* a) A múlt órai anyag rövid összefoglaló kérdésekkel; b) a végzett anyag felújítása ismétlő kérdésekkel. 2. *Előkészítés.* A szemléltetendő nyelvtényeket magábanfoglaló, összefüggő mondatok írása a táblára, füzetbe. 3. *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* 1. *A mondatok tartalmi vizsgálata.* (Meg-
ertik-e a mondat tartalmát? 2. *A mondatok alaki (nyel-
vi) vizsgálata:* a) elemzés mondatonként a már ismert
nyelvi tények alapján (színes kréta, ceruza); b) *a ki-
emelt nyelvi tény alaki vizsgálata* (szétbontás); c) *az
új nyelvi tény szabatos megvilágítása;* d) *az új nyelvi
tény tudatosítása* (összeírás, különírás, szórend); e) *az
új nyelvi tények összefoglalása* (áttekinthető csopor-
tosítás a táblán, füzetben); f) *az új nyelvi tény sza-
bályszerűségének felismertetése, elnevezése;* g) *helyes-
írási vonatkozások.*

III. *Befejezés.* 1. *Összefoglalás:* az eredmények, nyelvi
szabályszerűségek összefoglalása kérdések alapján. b) *Begyakorlás:* a) a példamondatok ismételt elolvas-
tatása, az új nyelvi tény tudatos alkalmazása (hang-
hordozás, tiszta kiejtés); b) *előzőleg tárgyalt olvas-
mányokban keresünk most megismert nyelvi tényeket;*
c) a tanulók önállóan keresnek, mondanak példákat az
új nyelvi tényre. 2. *Elmélyítés.* Az új nyelvi tény sze-
repe a gondolatok, érzelmek, szándékok közlése szem-
pontjából. 3. *Házi feladat* a tárgyalt nyelvi ténnyel kap-
csolatban, vagy helyesírási gyakorlat.

8. Számolás és mérés.

1. *Előkészítés.* 1. *Fejszámolás megnevezetlen számokkal.*
(A tárgyalt anyagban lévő számolási alpműveletek
gyors megoldása egyszerűbb, majd nehezebb felada-
tokkal, fejben számolással.) 2. *Az új probléma felve-
tése.* (Hasznos gyakorlati kérdés felvetése, lehet már
megoldott példa problémakörének kibővítése is. (Ada-
tok a táblára, füzetbe.) 3. *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* 1. *A probléma megoldása:* a) egy tanuló
elismétli a feladatot, mérési anyagnál megállapítjuk a
szükséges adatokat — közös mérés alapján; b) a
számadatokat, összefüggéseket, új fogalmakat külön
kérdéssel kiemeljük; c) eszméltetés, okoskodtatás a le-
hető megoldásra, a legpraktikusabb megoldási mód
megjelölése; d) az elvégzendő műveletek közös meg-
állapítása és elvégzése (a tanulók a füzetben, tanító

a táblán egy-egy tanuló hangos számolása alapján) e) eszméltetés a megoldás módjára, s a kapott eredményre; f) szemléltetés (elképzelgetés) az eredménnyel kapcsolatban, — a nevelő alkalmak felhasználása. 2. *Be-gyakorlás*: ugyanazon tárgykörből vett összefüggő, fokozatosan nehezebb gyakorlati példák. (A megoldás menete: egy gyermek a táblához az adatok jegyzésére, s részben a számolásra, amit a padban ülőkkel felváltva végez; a feladat elmondása (adatok feljegyzése); egy tanuló elismétli a feladatot; az adatokat, a főbb összefüggéseket kérdéssel kiemeljük; a megoldás legcélszerűbb módjának megállapítása; a várható eredménynek becslés alapján való megállapítása, néhány szélső eredmény feljegyzése; a feladat megoldása (felváltva más-más tanulóval); az eredmény megállapítása, a legjobb becslés megkeresése; eszméltetés a feladatra, milyen okoskodás és számolással kaptuk az eredményt: a megkapott eredményre eszméltetés egybevetés, hasonlítás alapján, a kínálkozó nevelő alkalmak felhasználása. 3. *Versenyfeladatok* (1—1 versenyfeladatnak külön lapon való elkészítése, — beszédés; átnézés ott-hon: munkánk eredménye? Az esetleg félreértett fogalmaknak a következő órán való tisztázása.)

III. *Befejezés*. 1. *Elmélyítés*: az új ismeret gyakorlati hasznának jelentőségére való utalás; 2. *Házi feladat*: egy tárgykörhöz tartozó, könnyen érthető szöveges, (esetleg nevezetlen számokkal végzendő) néhány feladat otthoni megoldása.

9. *Rajzolás*. A) *Közvetlen szemlélet alapján*.

I. *Előkészítés*: 1. *Előkészületek* = kézművészet, a rajzeszközök előkészítése. 2. *Elmélyítés*, a rajzban való közlés vágyának felébresztése. 3. *Célkitűzés*.

II. *Kidolgozás*. 1. A lerajzolendő tárgy (lapos forma) arányainak megbeszélése; 2. a rajz elhelyezése a rajzlapon; 3. a befoglaló idom felrajzolása a táblára (halvány vonalakkal); 4. a tanulók ugyanezt teszik papírukon (ellenőrzés közöttük járva); 5. az egyes részek arányainak újbóli megfigyeltetése (az egyes vonalakat a megbeszélés közben kevés (lehetőleg egy) könnyű, halvány vonallal a táblára vázoljuk); 6. a tanulók a megbeszélés szempontjai alapján lerajzolják azt, amit mi a táblára rajzoltunk, de most az ő munkájuk előtt letöröltünk, ellenőrzés, javítás, javíttatás.

III. *Befejezés*. 1. *Összefoglalás*: Néhány sikerültebb s egy-két kevésbé sikerült rajzot bemutatunk összeszedés után; megbeszélés: miért szép, mi a hiba, hogyan lehetne kijavítani stb. 2. *Elmélyítés*. Rendes, csinos kiállításra buzdítás, buzdítás otthoni rajzolásra, művészi alkotásokban való gyönyörködésre. 3. *További elmélyítés*: más tárgyakkal kapcsolatban felújítás.

B) Vonalvezetési gyakorlatok.

- I. *Előkészítés és III. Befejezés* ugyanaz, mint előbb, csupán a *Kidolgozás* menete változik, így:
- II. *Kidolgozás*: 1. A rajzlap tartása (szélességében vagy hosszában), a ceruza tartása. 2. A tábla, rajzlap beosztása. 3. A megjelölt helyen többszörös könnyed, lendületes vonallal felrajzoljuk a táblára a gyakorlatot. 4. A tanulók rajzolnak, ellenőrzés, javíttatás; — ez mindaddig ismétlődik, míg minden gyakorlat elkészült.
10. *Ének. I. Hallás után való tanítás.*
 - I. *Előkészítés*. 1. *Kapcsoló ismétlés*: Megfelelő gondolat-tartalmat, hangulatot keltő ének elénekeltetése. 2. *Hangulatkeltés*: Megfelelő hangulat keltése mese, életkép elmondásával, vagy az ének előzményeinek, keletkezésének stb. hangulatos vázolásával. 3. *Az ének bemutatása*: Az éneket elénekeljük hangszerkíséret nélkül. 4. *Célkitűzés*.
 - II. *A szöveg megtanítása*. 1. A dal szövegének elmondása. 2. A tanulók beszámolnak élményükről. 3. A táblára írt, de eddig letakart szöveg elolvasása, megértetése, rövid szómagyarázatok, eszméltetés a *sorok közötti gondolatokra*. 4. A szövegnek könnyed, természetes hangon, szép, tiszta kiejtéssel és hangsúlyozással, a megtanulandó dallam ritmusát követő ütemező mozgással karban való olvastatása mindaddig, míg meg nem tanulják.
 - III. *A dallam megtanítása*. 1. *Célkitűzés*. 2. A kezdőhangnak hangszerről való átvétele után bemutatjuk a dalt. 3. Egyszólamú hangszerkísérettel énekeljük el ismét a dalt, a tanulók halkán próbálják velünk énekelni. 4. *A dallam tanítása*: a) mind halkabban énekelünk, majd abbahagyjuk az éneklést s a tanulók csak az egyszólamú hangszerkísérettel énekelnek, közben olykor ütemeztessünk is; b) ha jobban megy az ének, a kíséret elmarad, csak javítás céljából szólal meg ismét; c) a tanulók hangszerkíséret nélkül éneklük a dalt, majd nagyobb, kisebb csoportonként, végül a jelentkező tanulók (esetleg hangszerkísérettel) egyenként is; 5. az éneket elejétől végig énekeljük a megfelelő hangulatban. 6. A halk, erős, hangsúlyosabb, gyorsabb, lassúbb részek megállapítása, majd így eléneklése; megbeszélés; helyes volt-e, szép volt-e így, hogyan kell esetleg másként énekelni stb. 7. A helyes dinamika, tempó, hangsúlyozás begyakorlása után egyre kisebb csoportokkal énekeltetjük (hangszerkísérettel vagy anélkül), míg egyenként is énekeltetjük, előbb az önként jelentkezőkkel, majd másokkal is.
 - II. *Befejezés*. 1. *Begyakorlás*: a) a szöveg helyett *la-lá*-val énekeltetjük el a dalt, ütemezve, ha lehet, menete-

lünk rá, esetleg dramatizálva is énekeltesük el; b) eszméltetés a hangszeres kíséret szépségére. 2. *Elmélyítés*: buzdítás a szép éneklésre, a magyar dal szeretetére.

II. Hangjegyekről való énektanítás.

I. *Előkészítés*. 1. *Kapcsoló ismétlés*: egy előző órán tanult megfelelő dal eléneklése. 2. *Áthajlás*. 3. *Hangtalálási és ritmusgyakorlatok* (az új anyag megkönnyítésére).

II. *A szöveg ismertetése*. 1. Hangulatkeltő bevezetés, az ének szövegét elmondjuk. 2. A tanulók beszámolnak annak bennük keltett hatásáról. 3. Szemléltetés: a táblára előzőleg felírt s most láthatóvá tett ének (hangjegy és szöveg) szövegének elolvastatása. 4. Rövid szómagyarázat után szemléltetés a *sorok közötti gondolatokra* is. 5. A dal szövegének karban való olvastatása, a dallam ritmusát is érzékeltetve.

III. *A dallam megtanítása*. 1. Az ütembeosztás megállapítása, a hangjegyek olvasása (*c, d, e* stb., vagy *dó, re, mi* stb.), majd ütemezéssel olvassuk végig. 2. Intonálás, (hogyan a tanulókat a hangnembe helyezzük), majd a skála alaphangját megadva, megkeresztetjük a dallam kezdőhangját, a hangok nevével (*dó, re, mi* stb.), előbb lassan, majd gyorsabban, de mindig ritmikusán együtt éneklük a dallamot halkan, hangról-hangra (a hangjegyeket pálcánkkal mutatjuk), a ritmust is érzékeltetjük. Hosszabb dalnál részekre osztjuk, ezeket előbb az egész osztály, majd egyes csoportok, végül egyenként énekelik. 3. Az egész dallamot összefüggően énekeltetjük előbb az egész osztállyal, később csoportokkal, végül egyenként. (Hangjegymutatás, ritmus-érezkeltetés itt is.)

IV. *Befejezés*. 1. *Elmélyítés*: a) a dalnak szöveggel való énekeltetése után eszméltetés az összhangzatos hangszerkíséret szépségére, majd így énekel el előbb az osztály, majd egy biztos hallású tanuló; b) buzdítás hangjegy után való énektanulásra, sok gyönyörűséget ad az embernek.

11. Testnevelés.

I. *Előkészítés*: megfelelő öltözék, sorakozó; a tanulókat az óra jellegének megfelelő helyre vezetjük.

II. *Bevezető rész*: az egész szervezetet lassan felmelegítő és a nehezebb, fárasztóbb gyakorlatok végzésére való előkészítés céljából *gyakorlatokat* végeztetünk. Ez lehet: a) egy sorozat egyszerű, főleg különleges hatású, az ezekből összetett *felfrissítő gyakorlat*, az egész test (kar, törzs, láb) mérsékelt, minden oldalú és arányos fejlesztésére: könnyű láb, nyak, kar, törzs, hát, oldal és nehezebb lábgyakorlatok. (Gyakorlat közben — amely e fokon *játékszerű* — ügyeljünk a helyes és szép testtartásra, a gyakorlatok ütemes és *együtttes végre-*

hajtására); b) *játék*: felüdítő, futkározással összekötött könnyebb játék, vagy végül c) *menetelés* néhány percig tartó, felélénkítő hatású, nótával, könnyű futással, lélegzési gyakorlattal befejezve.

- II. *Fő rész*. 1. Egy sorozat különleges hatású, valamint ezekből többszörösen összetett gyakorlatokat végeztünk (eszközök nélkül) az *egész test erőteljes, minden oldalú és arányos fejlesztésére*, erősítésére, ügyesítésére, szépítésére, edzésére: a gerincoszlop háti részét rugalmasító gyakorlatok, valamint könnyebb támasz, függés, egyensúly, has, hát, járás, futás, oldal, szökdelés, ugrásgyakorlatok és ügyességi gyakorlatok közül. E gyakorlatok anyagába 5—10 perces táncgyakorlatok, húzások és tolások is beilleszthetők. 2. Előbbi gyakorlatok *tornaszerekkel* is. 3. Egy sorozat összetett, főleg az *alsó- és felsőtest arányos fejlesztésére* (pl. futások, ugrások, versenyzéssel is) összekötve emelésekkel, hordásokkal, dobásokkal, támasz- és függésgyakorlatokkal, ezt is lehet versengéssel összekapcsolni. 4. *Játék*, főleg erőteljes hatású, párokat foglalkoztató labdajáték. 5. Húzások, tolások, emelések, forgások. 6. *Tánc* (különösen az egész testre ható néptáncok). 7. Téli sportok vagy úszás.

- IV. *Befejező rész*. 1. Egy sorozat egyszerű, főleg különleges hatású és ezekből összetett *csillapító gyakorlatot* végeztetünk (eszköz nélkül) az *egész test* mindenoldalú és arányos foglalkoztatására: könnyű láb, has, hát, oldal, kar (lélegzés) gyakorlattal, vagy a következő gyakorlatfajták közül *alkalomszerűen* választunk egyet. 2. E célra alkalmas kevés mozgással járó, lecsillapító *játék*, vagy 3. Néhány percig tartó csillapító hatású, lassú ütemű járás (lélegzőgyakorlatokkal befejezve.) 4. Buzdítás a léleknedvesítő, szórakoztató, testet edző, fejlesztő játékokra, a rendszeres testedzésre, egészséges életmódra.

„Egészségetekre!”

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1946. október 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Pásztoember kutyája. (Luby Margit: Fogyó legelőkön c. könyvéből.)

(Olvasmánytárgyalás.)

PÁSZTOEMBER KUTYÁJA.

Utolsó pásztor a, kinek nincs legalább egy csivegő kutyája. Nagyobb gulyatanyán kunyhóőrző kutya is van. A

kicsi teljesíti a szógálatot nappal, a komondor meg éccaka. A kutya őrzi a pásztor hummiját, tereli a gulyát, ótalmazza a pásztor életét, mondja Nagy Berti.

Melyik az igazi pásztorkutya?

— Hires nevezetes, valóságos, ragyogó bongyorszórú kutya az igazi pásztorkutya — mondja Jóó Gyula, — úgy hívjuk, hogy komondor. (Ennyi díszítő jelzőre se igen ragadtatja magát egyhamar a pásztoember.) A komondor esaholva terel, térít. Az a jó kutya. Hallani kell a jószágnak is a figyelmeztetést, s a pásztoznak is tudni kell, merre jár a kutyája. Van aztán némán hajtó kutya is (ilyen a farkasfajú), anrak a nyakára épp azér tesz zörgőt a pásztor, hogy a szavát pótolja. De, mán amióta csak szorul a legelő összébb fele, a komondor se kell. Az én kutyám puli. Bogár a neve. Valóságos kutya.

— És miben mutatkozik meg az, hogy valóságos kutya?

— A valóságos kutya hátul a kis körmöt, vagy bokába az első lábát fogja meg a marhának. Az orrába nem kap, mer anrak a közfalát könnyen kiszakíthatná. Ha a farka után kapkod, azt is elszakíthatja, a se arravaló kutya. Az ilyet én rögtön továbbadom.

Szemán József gulyás azt mondja, hogy van olyan kutya, hogy csak a nyakát, másik meg csak a hátulsó lábát fogja a jószágnak. Egyiket se bánom, állapítja meg, csak a farkát ne fogja, mer ha azt megsérti, abba könnyen belecsúszik féreg, pondró.

Nagy Berti pulit tart. Igen meg van vele elégedve, így dicséri:

— Van már olyan pásztor, hogy férgésző kutyát tart. (Patkányozó kutyát, vagyis foxterriert, vagy tacsót.) Nekem ugyan nem kell. Az én veres pulimat százötven pengőér kérte tőlem a mérnök. Azt mondta, fajosítani akarom. De nekem nem azt a pénzt éri meg a kutyám. Hamis bikám van. Akárképp borít fel, de a kutyátul tart. Mindenféle hamis állatnak az a félelme. Ezt a bikát meg se tudnám kötni este, de a puli ott áll a faránál és ha mozdul, mán fogja is. Így van reggel is. Itatni? Én nem mehetek vele, mer akkor dühibe nem iszik, a válut meg úgy felvágja, hogy csak úgy repül a levegőbe. A kutya kíséri az itatóho is. De akár ott, akár az istállóba, ha nyugodtan áll, a kutya nem zavarja. Ha nyugodtan viselkedik, nem bántja. Az életem van nekem a kutyámra bízva. Pedig a magyar bika fél tüle legkevésbé, a lehajtja a fejét, a nagy szarvával rátámad. A bivaly annyira féltékeny a kutyátul, hogy inkább elszalad, de nem védekezik.

Sárai Bálint kondás puli kutyája Marci névre hallgat, ezeket mondja róla a gazdája: Marci cserélt kutya. Egyik kutya jobb a disznóhoz, másik meg jobb a gulyához. Marci nem szerette a gulyát hajtani. Marhához erősebb fogású kutya kell. Ritka kutya, amék nem kapkod a marha orrához.

A nem is baj, erős a marha, igyel is, nem igen esik meg, hogy a kutya az orrát megsértse. De a Marcit mindig meg-rugták, a lapockáját fogta a jószágnak, egyebütt sehun. Így azután a szarvával meg-megcsapta a marha, meg azután a marha hátulsó lábával előrefele kanyarítva meg-meg rugta. Egyszóval Marci nem felelt meg a gulya mellett. Amit meg cserébe adtam érte, a meg a malacot nem hajtotta, mert kicsi korába malacok közt nőtt fel, ha küldtem, hogy: hajtsad, hé! Nekifogott játszani velek, nem hajtotta őket. A kutya tudja, hogy a jószágnak félni kell tőle. Marciba dühös vér van, benne van, hogyha küldöm, megy! Menye még akkor is, ha tudná, hogy mindjárt megdöglene bele. Olyan, mint az elszánt ember. Ha nem vagyok a disznóval, vigyáz rájuk. Fáradt vagyok a mezőn, mondom neki: lefekszek, ha valaki jön, köts fel! Csak meglát valakit a határba, már ugat, rángatja a kalapom, aztán újra ugat. Megpróbálja a kalapomat kiütni a fejemből, ugat, végül csak leveri valahogy a kalapot és beleragad a hajamba, jól megrázza a fejemet, hogy keljek fel. Szóval akármit megpróbál, de felköt mindenképp. Marcit csak addig tartottam megkötve, amíg hazaért velem, mert az öcsémtől cseréltem. Amint hazaértem, enni adtam neki, sohse ment többet sehová. Jó pásztórembert nem hagyja ott a kutya. Az igazi kutya nem is hajt másnak a szavára, csak a gazdájáéra. Van értetlen kutya is, de meg van olyan is, amely megvan a maga akaratján. Az okos kutya azonban érti a szót és a gazdája akarata szerint jár a jószág körül. Az értelmetlen pásztor meg a jó kutyát is elrontja, ha lehet. Itt van a bejtárom. Soha annak az én kutyám nem hajt, már mikor szól neki, másfele megy a kutya. Pedig Marci érti a szót, ha azt mondom neki: téríts! Mán rohan. Pedig nem is szólok neki hangosan, csak úgy beszélgetve. Tudja, mikor kell sebesen téríteni, mikor kell lassan hajtani. Nyáron a gyerekeim hozzák ki az ebédet a mezőre. (Hat lánya van Bálintnak, egyik ügyesebb, mint a másik és egyik kisebb, mint a másik.) Messziről megismeri a gyereket. Elébe szalad. Míg csak hozzám nem ér, mindig ugatja, hogy siessen. Vót egy másik kedves kutyám, a Bogár. Ebédre attul akár haza is mehettem, még legettette is a jószágot végig a búzaszálon, de bele nem vót szabad neki menni. Vót úgy is, hogy Bogár hajtotta elől a malacnyáját, én hajtottam külön a kocanyáját. Arra is ügyelt, hogy össze ne menjenek. Ha tallón legeltettem, az egyik soron járt Bogár a malaccal, a másikban jártam én a kocákkal. Így Bogár három keresztsorra igyeit, meg arra is, hogy a kereszthez se nyúljon egy se és össze se keveredjenek. Ő mindég háromszor annyi szógálatot teljesített, mint én. Szeretni kell az állatot, az is tudja, hogy milyen bánásmódba részesíti az ember, úgy szógálja vissza.

A legnagyobb veszedelem, ami a kutyát, a pásztort és nyáját érheti, hogy veszettkutya támadja meg. A pásztornak ezzel is szembe kell szállni. Nagy Bertí szerint, aki ésszel él

és ügyes ember, az veszettkutyátul balra tér. De nem mindig lehet kitérni.

Joó Gyula azt mondja erről:

— A gulyabeli jószág a veszett kutyára mind rámegy ordítva. Messziről megérzi. A szelíd kutya után néz a jószág, de nem ordít rá, nem gázolja lefele. De a rossz kutyát, azt aztán megérzi. Jobban felismeri, mint az ember. Vót egy jó kutyám. Drága pénzér, tíz pengőér vettem. Petébül jött ki a veszettkutya ide a géci határra, a rétre. A gulya még el se bődült, a kutyám meg észrevette már akkor, mikor még meg sem közelítette a nyáját. U már tudta. Erzelmesebb a jószág, mint az ember. Jobban megérez a másik állaton is minden változást.

En a veszettkutyával szembeállok, mondja Joó Gyula. Botom a kezembe. Ha besikerül, előreütöm neki a kontyát, akkor meg kell neki döglöni rögtön. A már nem rúg többet. Ha az első ütés nem sikerül be, a másik ütést szemközt adom neki. De avval egy pillanatot se szabad késni, gyorsan kell mozogni. Megijedni se szabad. Gacsi Mihályho hozzá se ért a veszettkutya, de mégis úgy megijedt, hogy a ránézéstül, meg az ijedtségtül megkapta a veszettséget. Orvosho kellett vinni.

Általában tréfásan azt szokták mondani, hogy ha veszettségre gyanús a kutya, pipafedelet kell kilencfele vágni, azt a kutyával kenyérbe megétetni. Biztos szer. A pipakupak rendesen fémből van, nem csodálom, ha belepusztul a kutya. De ettől a tréfás utasítástól eltekintve emlegetnek olyan öregebb pásztorokat, akik a veszettséget gyógyítani tudták. Ilyen pásztorral nem találkoztam, de Gyarmaton Birta Lajos gazdától Bakó Ferenc birtokos lejegyezte a veszettség ellen alkalmazott gyógymódot. A recept így szól:

Keresztes-ebtéjkóro egészséges gyükrét kell szedni. Ha férges, akkor nem jó. Ezt a fődtül megtakarítani és belőle jó félmaroknyit egy liter jó erős seprűpálinkába tenni. Akit a veszettkutya megmárt, ebből igyék reggel éhgyomorra egy pálinkáspohárnyit. Egy óráig nem szabad rá enni.

Akit a veszettkutya csak megvérzett, annak kilenc hét alatt, egyenlő időközt tartva, kilenceszer kell belőle innia. Ha sebet harapott valakin a kutya, azt a sebet előbb puskaporral ki kell rugatni, azután fokhagymát, só, körösbogarát, erős-borsot összefőzni írnak és azt huszonnégy órára rákötni a sebre. Mikor az levevődik, akkor az ivóorvosságban megáztatott vászonruhával kell a sebet bekötni.

Ha a betegre ideges rettegés jönne rá, három egymásutáni napon is, akkor a nyelvealját kell megvizsgálni, mutatkoznak-e ott lencsenagyságú kék és sárgaszínű hólyagok. Ha tanálni ilyeneket, akkor a nyelvet annyira ki kell húzni, hogy azt jól le tudjuk takarítani, ügyelve arra, hogy a beteg torkán, abból (t. i. a hólyagokból) semmi le ne menjen. Utána

száraz ruhával letöröljük a nyelv alját, végül amilyen irt a sebre tettünk, avval erősen bedörzsöljük.

Ha jószágnak csináljuk ugyanezt az orvosságot, akkor ugyanazt a gyökret kell jól megvágni, szeszbe tenni és fazékban, erősen lefedve jól megfőzni. Ebből egy nagy jószágnak féldecit, kisebbnek mindig kisebb adagot kell beadni. Ha csak megvérezte, vagy sebet is harapott a kutya a jószágon, az eljárás ugyanaz, mint az embernél.

A pásztorember kutyájának bátornak is kell lenni. Ezért erről gondoskodás történik, mondja Nagy Berti, még pedig úgy, hogy darázsfészket etet a pásztor a kutyájával, mer akkor az nem fél a farkastól. Elhajtja a farkast. Részletes útmutatást a darázsfészkek kezelésre Józsa Berti öreg gazda így adott: ha azt akarjuk, hogy a kutya jó házőrző legyen, akkor szedünk darázsfészket a kutya ételibe, azt etetjük meg vele. Az osztán, ha még olyan kezes vót is, jófajta mérges kutya lesz belőle. E mán így igaz.

Bóné Irma még ismerte Csekében a vén Puskásné. Kerülő volt az ura. Két kutyát tartottak. Ha a kutyának fájt a lába, bekötötte a széknek azt a lábát, amelyik megfelelt a kutya fájós lábának. Azt mondta, hogy attul meggyógyul. Az a csudállatos, teszi hozzá Irma, hogy csakugyan meggyógyult ettül a kutya lába.

Az öreg Borceza néninek az apja fuvaros volt. Közel állnak ezek sok tekintetben a pásztorokhoz, kintháló, jószággal élő emberek voltak a fuvarosok. Azt mondja Borceza néni:

— Elment az apám Szatmárra. Vele a kutya. De vásár vót, sok nép, szekér, elveszett a Vezér. A nélkül jött haza az apám. Mi pulyák sirattuk a Vezért, mert szerettük. Azt mondja a koma az apámnak:

— Hallja kend! Vegye le a kereket, oszt kilencszer kiáltsa keresztül a kerékagylyukon a kutya nevét. Meglássa hazajön. Reggelre otthon vót a Vezér.

Azóta azt a változatát is hallottam ennek a babonának, hogy ha a kutya vagy a macska elvész, háromszor kell a nevét a spór szájába, régebben a nyitott kéménybe kiáltani. Harmadnapra hazajön.

1946. október 1. hete.

Általános Iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Falu végén kurta kocsmá c. költemény tárgyalása.

Nevelési cél: A magyar ember természete — ha szépen szólnak hozzá, mindenre kapható, de ha ráfordulnak, azért se! (Értetni kell a nyelvén szólni.) Rátartí.

Vonatkozás: Földrajz — A Szamos; komp.

Szemléltetés: A kurta kocsmá képe.

Vázlat.

I. Előkészítés. a) Hangulatkeltés: A magyar ember szokása és jellemvonásai. Milyennek ismerjük a magyar embert?

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Akkor ismerhetjük meg az embert legjobban, amikor nagyon vig vagy ha nagyon szomorú. Ilyenkor őszintén nyilatkozik meg a lelke.

b) A költemény bemutatása.

FALU VÉGÉN KURTA KOCSMA.

Falu végén kurta kocsmá,
Oda rug ki a Szamosra.
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közelegne.

Húzd rá cigány, húzzad jobban,
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
Kitáncolom a lelkemet!"

Az éjtszaka közeledik,
A világ lecsendesedik,
Pihen a komp, kikötötték,
Benne hallgat a sötétség.

Bekopognak az ablakon:
„Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefeküdt, alunni vágy”.

De a kocsmá bezzeg hangos!
Munkálkodik a cimbalmos,
A legények kurjogatnak,
Szinte reng belé az ablak.

„Ördög bújjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba!...
Húzd rá, cigány, csak azért is,
Ha mindjárt az ingemért is!”

„Kocsmárosné, arany virág
Ide a legjobbak borát.
Vén legyen, mint a nagyapám,
Es tüzes, mint ifjú babám!

Megint jönnek, kopogtatnak:
„Csendesebben vígadjanak,
Isten áldja meg kendteket,
Szegény édesanyám beteg.”

Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentik boraikat,
Végét vetik a zenének
S hazamennek a legények.

(Petőfi Sándor.)

c) A költemény megbeszélése. Milyen események történtek? Kik szerepeltek? Mit csináltak? Mit szóltak a legények az urasági izenetre? Mit akkor, amikor a szegény leány jött be s kérte őket, hogy csendesebben vígadjanak, mert szegény édesanyja beteg?

d) Milyennek ismertük meg ebben a költeményben a magyar embert? Indulatos, büszke, becsületes és jó szívű.

e) Ki írta ezt a költeményt? Petőfi Sándor. Petőfi ebben a szép költeményben megrajzolta a magyar ember néhány lelki vonását. Honnan tudta? Ki ismeri igazán a magyar embert?

f) A költemény gondolatesőportenként való tárgyalása.

1. Este a Szamos partján.

2. A kocsmában legények mulatnak.

3. Az uraság rájuk üzen, hogy ne zúgjanak olyan nagyon.

4. A szegény kisleány kéri őket a csendes mulatozásra.

g) Dramatizálás. Mit mondott az inas?

Mit válaszolt rá a legény?

h) A költemény tartalmának elmondatása.

i) A költemény végigolvastatása.

III. Befejezés. a) Összefoglalás. Milyennek ismertük meg a költemény alapján a magyar legényt?

b) Alkalmazás. Rajzolják meg a Szamos-menti csárdát, benne a legényeket, amint mulatnak.

c) Házi feladat: Írják le a költemény tartalmát néhány mondatban.

d) A költeményt 2–2 szakaszonként megtanuljuk.

1946. október 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Csínom Palkó c. kurucdal.

Nevelési cél: A kuruc világ...

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) A múlt órán tanult dal felújítása.

b) Ráhangolás.

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. A dal szövegének elolvasztatása és betanítása.

b) A dal szövegének ritmosos elolvasása.

c) A hangjegyek időmértékének megállapítása.

d) A ritmus ütemezése lá-val, majd szöveggel.

e) A hangjegyek olvasása névvel.

f) A hangjegyek ütemezése névvel.

g) A dallam értékét előkészítő gyakorlatok.

h) A dallam éneklése névvel, ritmus nélkül.

i) A dallam éneklése névvel, ritmussal.

j) Éneklés lá-val, ütemezve, szöveggel.

k) Előadási jelek, kidolgozás.

III. Befejezés. Hangtalálási és olvastatási gyakorlatok.

Házi feladat.

A közismert dal szövege:

1. Csínom Palkó, Csínom Jankó, csontos kalabérom,

Szép selymes lódingom, dali pár pisztolyom.

Nosza rajta, jó katonák, igyunk egészséggel,

Menjen táncba ki-ki köztünk az ő jegyesével.

2. Ne bánkódjék senki köztünk, menjünk az Alföldre,

Megrontatik kezünk által a labanc ereje.

Szabad nekünk, jó katonák, Tisza—Duna közi,

Labancságnak mert nincs sehult ottan semmi közi.

1946. október 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Szorzás.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Szögmérés.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. Szorzás. a) Fejben.

Ha egyenlők az összeadandók, az összeadás helyett *szorzást* végzünk. Pl. ha 1 m szövet 3 Ft, akkor 4 m szövet $= 3 + 3 + 3 + 3 = 12$, vagyis $4 \times 3 = 12$.

Az a szám, melyet szorozni kell = *szorzandó*, az a szám, amellyel szorozni kell = *szorzó*. Az eredményt *szorzatnak* nevezzük.

- b) Az egyszeregy gyakorlása.
- c) Szorzás 10, 100, 1000-rel stb.
- d) Szorzás pénz, hosszúság, súly és ürmértékkel.

III. Összefoglalás.

a) Mit kapunk eredményül:

ha egyest, tízest, százast, ezrest egyessel szorzunk?

b) ha egyest, tízest, százast, ezrest tízessel szorzunk?

c) ha egyest, tízest, százast, ezrest százassal szorzunk?

d) ha egyest, tízest, százast, ezrest ezressel szorzunk?

Házi feladat: az egyszeregy megtanulása, begyakorlása.

1946. október 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A magánhangzók.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. 1. *Házi feladat* számonkérése. b) A nyelvi tény számonkérése kérdések alapján.

BESZEGÖDTEM TARNÓCÁRA.

Beszegődtem Tarnócára bojtárnak,

Jó legelője van ott a birkának.

Fizetésem tíz forint húsz karajcár.

Megél abból egy bojtár.

A szótagok hangokból állanak.

A hangok vagy magánhangzók, vagy mássalhangzók. *A magánhangzó olyan hang, mely egymaga is alkothat, alkot szótagot.*

Magánhangzók: a, á, e, é, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű.

A mássalhangzó olyan hang, mely egymaga nem alkot szótagot.

Mássalhangzók: b, c, cs, d, dz, dzs, f, g, gy, h, j, k, l, ly, m, n, ny, p, r, s, sz, t, ty, v, z, zs.

A leírt hangnak betű a neve.

A magyar nyelvben csak magánhangzó alkothat szótagot, mássalhangzó nem. Minden szó tehát annyi tagú, ahány magánhangzó van benne.

Pl.: Egy, róka, esemege, zsákmányával.

II. Tárgyalás. *A magánhangzók.* a) A rövid és hosszú magánhangzók. Tollbamondás a táblára.

Por van az utcán. A pór a szántóföldön dolgozik. A leány diót tör. A tör éles és hegyes. A tömeg zúg. A szoba sarkában van a zug. Az örült elvesztette az eszét. A fiú az almának örült.

Fejtegető kérdések. Mi különbség e két szó kiejtésében: por ér pór? Milyen magánhangzó az o, és milyen az ó? Melyik-

nek a kiejtése tart hosszabb ideig? A magánhangzók időmérték szerint tehát hányfélék? Hogyan jelezzük írásban a hosszú magánhangzót?

b) A mély és magas magánhangzók. Tollbamondás a táblára.

A veszett eb *mar*. A leány vizet *mer* a kútból. A jó fiú engedelmes. Ki *jő* ott? A disznó sokat *túr*. A türelmes sokat *túr*.

Fejtegető kérdések. Figyeljük meg a magánhangzókat hangmagasság szerint. A *mar* vagy a *mer* szóban levő magánhangzó hangzik-e mélyebben? Hát a *jó* vagy a *jő*, a *túr* vagy a *túr* szóban?

A magánhangzók mélyebben és magasabban hangzanak. Melyek hangzanak mélyebben? Melyek magasabban? Hangmagasság szerint hányfélék a magánhangzók?

Kútból — Ebben a szóban hangzásra nézve milyen magánhangzók vannak? *Sokat*. — Hát ebben? *Az olyan szó, melyben csupa mély hang van, mélyhangú szó.* Mondjunk mélyhangzású szót!

Türelmes. Ebben a szóban hangzás szerint milyen magánhangzók vannak? *Az olyan szó, melyben csak magas hang van, magashangú szó.* Mondjunk magashangú szót!

Disznó, bíró, néhány, vékony. E szókban hangzás szerint milyen magánhangzók vannak? *Azt a szót, melyben mély és magas hangok fordulnak elő, vegyeshangú szónak hívjuk.* Mondjunk vegyeshangú szót! *A magashangok közül csak az é, e, i, í társulnak mély hangokkal.* (Az *é* rövid párja az *é*-nek.)

c) Begyakorlás.

A következő versből írjuk ki külön-külön a mély-, magas- és vegyeshangú szót.

SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA.

Irta: Kisfaludy Károly.

Szülőföldem szép határa,

Ha madár jön, tőle kérdem:

Meglátlak-e valahára??

Virulsz-e még szülőföldem?

Ahol állok, ahol megyek,

Azt kérdezem a felhőktől,

Mindenütt csak feléd nézek.

Azt a suttogó szellőktől.

d) Tollbamondás a táblára.

Kevésből lesz a sok. (Km.) Más kárán tanul az okos.

(Km.) Eső után késő a köpönyeg. (Km.) A csepp idővel kívájj a követ. (Km.) Ereszkedik le a felhő. (Nd.)

Tollbamondás a táblára.

Farkasból nem lesz bárány. (Km.) Lyukas zsebből kihull a pénz. (Km.) Végre a töretlen nád közt elenyészett. (Arany.) A faragatlan ember nem ismer illendőséget. Ijedten kap fűhöz-

fához. (Gyulai.) A gyávaság és vitézség két úton jár. (Km.)

III. Összefoglalás. A magánhangzókat 1. időmérték, 2.

hangfokozat szerint osztályozzuk.

Időmérték szerint a magánhangzók lehetnek: rövidek vagy

hosszúak.

A hosszú magánhangzót az írásban vesszővel jelöljük. Hangfokozat szerint a magánhangzók magasak és mélyek. Magas hangok: e, ë, é, i, í, ö, ő, ü, ú.

Mély hangok: a, á, o, ó, u, ú.

Az a szó, melyben csupa mély hang van, mélyhangú szó. Pl.: álm, ugar. Amelyben csupa magas hang van, magashang szó. Pl.: ér, ül.

Amely szóban mély és magas hang is előfordul, az vegyeshangú szó. Pl.: idő, kígyó, léány, béka. A magas hangok közül csak az ë, é, i, í, társul mély hangokkal.

Házi feladat: Írjanak ki A holló és a róka című meséből 3-3 magas-, közép- és mélyhangú szót.

1946. október 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Az emberi fejlődés korszakai.

(Olvasmánytárgyalás.)

Az emberi fejlődés korszakai. Az ősember. Mint az egyes ember életének, úgy az emberiség történetének is megvan a maga csecsemőkora. A történelem ezt a kort őskornak nevezi. Az őskor emberé tüzet, fegyvert, mesterséges eszközöket nem ismert. Erdőben s víz mellékén táplálék után járt, és folytonosan küzdött a barlangi medvével, őselefánttal, őstulokkal, hiénával a barlangért, melyet hajlékul meg kellett osztania velük. Ha legyőzte, húsukat nyersen fogyasztotta el, bőrüket ruházatnak készítette el csontból készült árral, tüvel.

Vadászott lóra, rénszarvasra, ennek agancsait eszközökké dolgozta föl. Csontszigonnyal megölte a halat. Csontokból árákat, tüket, vakarókat, fűrészeket, nyílhegyeket készített, kagylókat, állatfogakat kifűrt, felfűzte s nyakdíszül használta. Egyetlen fegyvere volt a dorong, eszköze a durva, csiszolatlan és furatlan kő és csont, melyből szerszámaikat készítette. Barlangokban lakott, de készített kunyhókat is. Sőt nagy ügyességgel szarura, mammutsontra embert, halat, állatot ábrázoló rajzot metszett, barlangja falára vörös-, barna-színű állati képet festett. E csiszolatlan kőkorszaki ember maradványait a kutatók az őállatok csontjaival vegyest találták a barlangokban. A vízmenti területen pedig kagylóhalmokban megtalálták az ősember kutyájának csontjait, orsóját, agyagedényeinek cserpeit. Az ősember ugyanazon időben a földön mindenütt egyformán élt.

A tűz megismerése és hatásai. Eközben megismerkedett az ember a tűzzel. Eleinte menekült, vagy imádatlall földre borult a tűz és képviselőe, a villám előtt. Majd megismerkedvén jótékony hatásával, maga is kezdte előállítani két darab fának az összedörzsölésével. A nagy fáradsággal szerzett tüzet tisztelte s lakóhelye belsejében őrizte. A tűz használatával az ember foglalkozásában, életmódjában nagy változás állt be. Műveltsége nagyon emelkedett.

Most már cölöpökre építette a lakását. A cölöpépítmények-

ből a víz fenekére került megkövesedett hulladék pedig elbeszéli az építmény lakójának műveltségi állapotát. A megkövesedett búza- és árpaszemek a földművelésre, a megkövesedett hálószemek hálóval való halászatra mutatnak. Az eszközök köből gondosan csiszoltak, s ez időszakot *csiszolt kőkorszaknak* nevezzük. A vadállatokat már megszelídítette az ember, háziállatokká lettek a ló, tehén, kecske, sertés. A húst, halat már nem eszi nyersen, s melléje tej, növény járult új eledelül. A cölöp-építmény lakója kövekkel kirakott sírkamrába helyezte halottjait, melléje ételt tett, tehát hitte a túlvilági életet.

Nagyon fontos volt az, hogy az ember most már az *érceket megolvaszthatta*. Beállt a fémek használatának kora. Először rézből, azután az ón és réz keverékéből szerzett bronzból készítette eszközeit, fegyvereit és olyan tárgyakat is állított elő, melyek a kényelem és fényűzés céljait szolgálták. Forma és kivitel tekintetében pedig már művészi érzékre vallanak. (Balta, szekerce, csákány, pajzs, páncél, kard, edény, gyűrű, fülönfüggő, lánc, kar- és nyakpérec, dísz tárgy stb.) Kezdetét vette a bányászat, kohászat, elterjedtebb lett a kereskedelem, fellendült a hajózás. A bronzsarló bizonyítja, hogy a *vadászat, halászat és pásztorkodás* mellé a földművelés is rendes foglalkozássá vált.

Az eddigi fémekhez járult mint utolsó, a vas. Ennek korszaka maig tart. A vas általános használata az addig kezdetleges iparűzést is fellendítette, az összes foglalkozásokat kifejlesztette. Az ősz- vagy történelem előtti kor véget ért, mert az emberiség történetét nem néma tárgyakból, hanem írott adatokból ismerjük a vaskortól kezdve.

A *foglalkozások kifejlődése* az eddig kezdetleges iparűzést is fellendítette, az összes foglalkozásokat kifejlesztette s az emberiség a történelmi korbba lépett.

A véletlenül és leleményességen kívül *sokat köszönt az ősember* haladása annak, *hogy környezetét megfigyelte* és tanult tőle.

E megfigyelések alapján fejlődtek ki az egyes foglalkozások. Az ember a hal megfigyeléséből tanulta az úszást, mely a hajózásra is rávezette. A hajót a hal alakjára formálta. Egy görög ősi festményen a hajó szemekkel is van ábrázolva, hogy annál jobban hasonlítson a halhoz. Az oroszántól tanult vadászni, a gólyától halászni, a póktól hálót fonni, a bibórkagyló rávezette a festésre, a tehén a marhatenyésztésre. Elterjedt az állattenyésztés, s a pásztorkodás vette kezdetét.

A pásztor már kútat és a pusztában nyájai számára, melyektől húst, tejet, vaját kap eledelül, a gyapjút felfonja, megszövi, a szövetet tarkán megfesti. Most már bőrből, szövetből ruha készül, mely kiszorítja az őv, s a hátat borító állati bőrhasználatát. Az ember már igába fogta a marhát, megülte a lovat. Megfigyelte a Nap és csillagok járását. A líra, kürt, síp, esengetyű az ő találmányai. Tőle ered a költészet, körében fejlődött ki a vándorló ipar. A pásztorbot még ma is az igazgatás és hatalom jelképe (a jó pásztor keresztény eszméje); pásztor-

népek közt fejlődött ki a kereskedelmi forgalom, a pásztorok vándorló élete hozta közelebb egymáshoz a népeket. A pásztor-népből állt elő a lótenyésztéssel a lovas nép; mely mint kiváló nemes oly nagy szerepet játszott később.

Elterjedt a *földművelés*, mely az eddig vándorló (nomád) embereket állandó munkára szoktatta, a föld uraivá tette s a magasabb műveltségnek alapul szolgált. Az ember a sertéstől tanulta agyarral a földből gyökeret ásni, bottal, kapával kerteszkedni; a hód megtanította csatornát ásni, fát levágni, vize-nyős talajt kiszáritani, töltést emelni. Így a sertés lett a földművelő ember első háziállatja. Az ősi orsó, bronzkori sarló, megkövesedett vagy szenesedett gabona és hüvelyesek tanúsága szerint kendertermelés, fonás, szövés, gabonatermelés ősrégi foglalkozás volt, de nagyobb jelentőségre csak a faeke használata által tett szert. Mondák szerint a földművelést sokfelé a hajózó nép terjesztette el és tökéletesítette; ez a nép terjesztette el a pásztor-nép által felfedezett szőlő művelését, hajós-nép találta fel az erjesztés módját és a kenyér készítését.

A fellendült földművelés nyomában indul az agyagipar, s ezzel az építés. A pásztor-kori sátor helyébe most a ház lép. Az ember a pásztor-tól és iparostól segített földművelő ősréktől vont faekével szántott, sarlóval aratott, barommal nyomtatott. Nyert kenyeret, gyümölcsöt, hüvelyeset; vad és háziállat húst adott. A bor jó kedvet élesztett, mely a pásztor furulyája és hárfája mellett ki-kitört; beszéde már régen kifejlődött s mesélhetett multról, jelenről és kezdőleges írásban megörökíthette tetteit a biztosságot nyújtó városi falak között.

A vallás kifejlődése. Az embernek minden fejlettségi fokán volt vallása. Az őskori ember azt hitte, hogy az őt környező életelen tárgyakban s mindabban, amitől sorsa függött, szellemek laknak. E tárgyakat tehát bálványává tette, hogy engesztelje és imádja. Bálványait a körülmények szerint változtatta, de ezek is már az ember erkölcesire, szokásaira jótékony, idomító hatással voltak, mert bennük egy felsőbb lénynek létezését elismerte. A vadászatot űző ősember életében nagy szerepet játszott a hegy, szikla, erdő, fa. A barlanglakó a hegyesűcsokon imádta bálványát és hozott neki áldozatot. Még később is hegyek az istenek székhelyei. A kőimádás sokáig és széles körben tartotta magát. A faimádás a földkerekségen mindenütt elterjedt. Gyógyfüvek, gyökerek s egyebek használatával kezdődött a bűvészet, varázslat, miben nagy szerep jutott a méregnek, s ennek révén a kigyónak.

Ép ilyen kiváló fontossága volt a víznek a halászó és vízmentén lakó népeknél. Halottjaikat vízbe temették s a víznek nagy szerepe volt a túlvilági életben is a különböző hitregék szerint. A hinduk források és jégárak szomszédságában úgy, mint sík földön a folyók mellett alapítottak templomokat és búcsújáróhelyeket, a fürdést vallási okból gyakorolták, a Gangesz vizét messze vidékre szállították, hogy bálványait azzal mossák.

Mihelyt az ember az alvás és ébrenlét közti különbséget megfigyelte, az álomban megtalálta a halál jelképét s kereste azt, aminek eltávozása a halált okozza. Megtalálta a lelket, mely madár, lepke, denevér stb. alakjában hagyja el a testet, s ennek rendes eltakarításáról gondoskodott ezután. Így keletkezett a lélek halhatatlanságának és a túlvilági élet hite, jutalmazással és büntetéssel.

A pásztor- és földművelőélettel alakultak ki a magasabbrendű valláseszmék. Az ember most már a föld és ég között keresett összefüggést s a hatalmas égi testekben, ezek szabályos mozgásában, a nagyszerű égi jelenségekben látta a hatalmasabb istenség megnyilatkozását, mely növeli a növényt s termékenyíti a földet. A földi tárgyak szerepét az égitelek vették át, így származott a csillagok imádása. Végre pedig a földművelés előrehaladott állapotában kifejlődött a természeti erők istenítése, személyesítése, szobrokban való ábrázolása.

Felső lénynek elismerése, istenben való hit tehát oly régi, mint maga az emberiség; hitetlen népet nem ismer a történelem. Sőt a sokistenhitű vallásokban is szerepel egy főistenség s benne kifejezésre jut nagyságának alapeszméje. A természeti viszonyok és foglalkozások hatása alatt a hit a különböző népeknél szertartásokban jutott kifejezésre. Érintkeztek is egymással s átvették egymás szertartásait, amelyek nekik éppen megfelelőek.

Isteneit az ember elejétől fogva a maga képére szerette alkotni; a legrégibb istenségek emberi alakúak. Ezeket az ember mindenkor külön helyen szerette imádni: barlangokban, sziklaodúokban, szabad ég alatt, költárokon áldozatot hozott nekik; terményt, állatot, sőt embert is. Később pompás templomokat épített, a szertartást pedig papok végezték. A papok magyarázták a hitregéket, végezték a varázslatot. Papok rendezték és fejlesztették tovább a vallás szertartásait s mint az emberek és istenek közt közvetítők nagy tekintélynek örvendtek, s a társadalom élén állottak.

A társadalom megalakulása. Az emberek egvűttélésének a csirája és alapja a család. A férfi vétel, vagy rablás által szerezte a feleséget s ősi szokás a nászajándék.

Az atya volt a család feje; az atya eltartója, oltalmazója, de korlátlan ura és fegyelmezője is a család tagjainak. Egyes családok közös leszármazásából alakult a törzs, közös szokásokkal, közös főnökkel. A szülők és törzsfőnök feltétlen tisztelete, az elsőszülött jogának elismerése, a sérelmek megtorlása közös kötelesség és aki ezt megszegte, földönfutó vagy szabadságvesztetté lett.

A társadalom további szervezkedése szorosan összefüggött az életmóddal, foglalkozással. Leglazább az összetartó kötelék a vadászó és halászó népeknél. A nomád pásztorkat a társulás nagyobb szüksége szorosabb kötelékkel fűzte össze. A közös nyáj közös őrzést, közös pásztort tett szükségessé. A pásztornép lovas nyílása előtérbe lépett hadiszervezetével. Véresküre ala-

pított hűséggel választott főnökének vezetése alatt szigorú fegyelem és őrszetartás segítségével legyőzte ellenfelét, ezt rabjává, földjét tulajdonává tette. A tulajdon birtok nyomán keletkezett az állandó letelepedés s ezzel az állandó földművelés. Most már a közös birtok megszűnt és lett egyéni birtok. Megindult a rendezett családi élet törvényes házassággal. A tulajdon védelmére keletkezett a határkő. A nép most már saját földjén tömörült községekben, városokban; szabályozta, rendezte az életmódot, a foglalkozásokat, melyek most már társadalmi osztályokká váltak, jogokkal, kötelességekkel, többé-kevésbé szigorúan elkülönítve egymástól. A honszerző fegyveres lett honvédő katona s a nemesség osztályává alkult. Vezére már *fejedelem*, aki népét kormányozta, háborúban vezette, fényes udvartartást rendezett be s katonáitól környezve katonai önkényuralmat alapított. Így alakult meg a földművelés elterjedésével az állam, melyben az életet már törvények szabályozták. E törvények csak a meghódított népről nem gondoskodtak, mely rabja lett a hódítónak, aki nehéz munkára szorította, szabadságától megfosztotta, sőt — büntetés nélkül — meg is ölhette.

1946. október 2. hete. *Háztartási gyakorlatok. V., VI. osztály.*
A tanítás anyaga: Anyagismertetés.

Az alábbiakban néhány mintatanítást adunk az egyes munkanemekről. Megjegyezzük, hogy a készítendő darabok helyett mást is lehet venni, amit hasonló idő alatt elkészítenek. Pl. kis terítő, tarsoly, könyvborító, uzsonnatáska, stb. egyenlő idő alatt készülhetnek, sőt ugyanazon osztályban más-más növénydek is készítheti. Így különböző mintáknak, különféle alkalmazását is szemlélhetővé tehetjük.

MUNKANEMEK: *Horgolás.* Első munkának vehetjük, mert alig akad olyan gyermek, aki az alsó tagozatban el ne sajátította volna, sőt a legtöbben már igen szépen horgolnak. Az egy tűvel való munka könnyebb, mint a két tűvel való kötés. Különösen gondot kell fordítani arra, hogy mintákat le tudjanak nézni.

Kötés. Egyike a leghasznosabb munkáknak. Rengeteg azon holminknak és ruhadaraboknak száma, melyeket kötéssel lehet előállítani. Meg kell tanítani a síma és fordított szemek kötését, a fogyasztást és szaporítást is.

Hálózás. Háló- (rece)-kötés, a hálóalap betöltése különféle öltéssel.

Varrás. Kézi- és gépvarrás. A varrőltések megismertetése, gomblyuk- és gombfelvarrás. Gépvarrás, gépkezelés. Meg kell ismertetni a javítómunkák minden fajtát, mert a foltos fehérnemű és ruha nem szégyen, csak a rongyos. A legegyszerűbb fehérneműdarabok varrása. Egyszerű ruha, mellény, zubbony varrása. A varrást mindig megelőzi a szabás, amit kisebbített méretben a fűzetbe, saját méret szerint valódi nagyságban ké-

szítenek el. Ugyelni kell a használhatóságra, és lépést kell tartani a divattal.

Himzés és rátét. Himzést alkalmazunk a tanult fehérneműdarabok és ruha díszítésére és önálló munkákon. Itt tág tere nyílik a magyar népies himzések megismertetésének. Fehérnemű díszítésére a magyar fehérhimzéseket használjuk. A gyermekek rendszerint igen szeretik a színes himzéseket, mert a sokféle színnel való munka nagy örömet szerez nekik. Ez jó hatással van színérzékük fejlesztésére. Népművészetünk bővelkedik a különféle öltésfajtákban, amelyek megismertetése igen változatossá teszi a tanítást. Szerezzünk be eredeti anyagot a népies munkákhoz, pl. háziszőttess kendervásznat, miáltal hozzájárulunk a falusi asszonyok téli foglalkoztatásához. Megtanulja a gyermek, hogy érdemes munkáját tartós, jó, mosható és amellett olcsó anyagra dolgoznia, hiszen a sok szép néphimzés is azért maradt fenn, mert ilyen anyagra készítették.

Meg kell még emlékezni a rajzzal összefüggő tervezésekről. Az ügyesebb növendékek egészen szép, kivitelre alkalmas terveket készítenek a tanult népies himzések alapján. Ezek tervezését azonban a rajzórán végeztessük. A népművészeti magyarázatokat is a rajzórán célszerűbb adni, mert a rajz, (másolás, tervezés), megelőzi a kivittelt.

V. OSZTALY.

Mivel a növendékek az első órára rendszerint készületlenül jönnek, vagy még soknak nincsen meg a munkához szükséges eszköze, — ha előzőleg meg is kapta az utasítást, — azért minden év első óráját úgy használjuk fel a legcélszerűbben, ha ismertetjük az évi tananyagot és anyagismeretet nyújtunk.

A gyermeket igen érdekli, hogy milyen munkanemeket fog megtanulni és nagyobb kedvvel lát munkájához, ha maga előtt látja az elkészítendő tárgyakat. Ezért készítsünk valódi nagyságban egy tanmenetet, vagy, ami még jobb, állítsunk össze egyet a növendékek munkáiból. Ez utóbbi igen serkentőleg hat, mert maga előtt látja társának munkáját, mégpedig a szép és rendes munkáját, vagyis azt az elérhető fokot, amire neki is törekednie kell.

Meg kell ismertetnünk a tanulót az anyaggal is, amivel és amin dolgozni fog. Erre különösen alkalmas az első óra, hogy megismerje a gyermek a növény- és állatvilágból vett anyagokat, azok feldolgozását és hogy milyen fajta munka elvégzéséhez melyik anyag használata a legcélszerűbb.

Először bemutatjuk a készítendő munkákat.

Azután ismertetjük a fonalakat és az alapanyagot.

Ki tudná megmondani, miből készül a fonal? (Pamutból és gyapjúból.) Hallottatok-e már a pamutról, vagy más néven gyapotról?

Gyapotnövény. (Szemléltetés.) A gyapoteserje forró égővi

növény. A növény magját veszi körül a gyapot. Ez tulajdonképpen fehérítetlen vatta. Ezt tisztítják, fésülik, nyújtják és fonallá sodorják. A fonal gombolyagokban kerül forgalomba. Van vékonyabb és vastagabb fonal. A fonalat különböző színűre festik. Ha a vékony fonalat erősen megsodorják, cérna lesz, amit varrásra használnak.

Fonalgyűjtemény. (Szemléltetés.) (Minden iskolában legyen fonal- és cérnagyűjtemény. Szövőgyárak készségekel küldenek mintákat iskolák részére. Ezeken szemléltetjük a különböző fonalakat és cérnákat.)

Horgoláshoz és kötéshez nemcsak pamutfonalt használhatunk, hanem gyapjúfonalt is. Mi a gyapjú? (A juh szőre, tehát állati termék.)

Írjátok a füzetbe! (Felírom a táblára.)

Növényi anyag: *gyapot* (pamut), — állati anyag: *gyapjú*.

Gyapjú. (Szemléltetés.) Szemléltető tábla a gyapjúról. Nyers, zsíros gyapjú, mosott, zsírtalanított, fésült (kártolt) gyapjú és végül fonal.

A birka szőre igen zsíros, piszkos. Ezért szokták nyírás előtt az állatot megúsztatni, megfürdetni. E célt szolgáló ollóval nyírják az állatot. A gyapjút még többször mossák, fésülik, hasonlóképpen dolgozzák fel, mint a pamutot. A gyapjúfonal jó meleg; ezért téli holmikát készítenek belőle. A pamut- és gyapjúfonalakból szöveteket is szőnek.

Len, kender. (Szemléltetés.) Fonalat készítenek még lenből és kenderből is. Mindkét növényt nálunk is termelik. Szárának rostját használják. A kenderé durvább, a lené finomabb. Szárát soká vízben áztatják, hogy megpuhuljon, azután törik, tilolják, fésülik (gerebenezik) és fonalat fonnak belőle.

Selyem. Műselyem. (Szemléltetés.) Van még selyem és műselyemfonal is. A selyemfonalt a selyemhernyó gubójáról gombolyítják le. Ez tehát állati termék. A műselyem nagyrésze fából készül, különféle eljárással, ez növényi anyag.

(A táblán lévő felírást folytatom.)

Írjátok a füzetbe!

Növényi anyag: *gyapot* (pamut), *len*, *kender*, *műselyem*.

Állati anyag: *gyapjú*, *selyem*.

A kis füzetet tartásatok mindig a dobozban, hogy kéznél legyen, ha valamit föl kell jegyezni. (Kérdezzük ki az elmondottakat.)

Az órának még fennmaradó részén megbeszélhetjük a külső rendet, néhány példát mutatunk a horgolás technikájának felhasználására. Mutassunk be vastag gyapjúfonalból készült munkákat, egészen finom kis terítőket, horgoltszélű zsebkendőket, hogy a gyermekek minél nagyobb kedvet kapjanak a munkához.

VI. OSZTÁLY.

Mielőtt munkához kezdenénk, tudnunk kell, hogy milyen anyagot és milyen fonalt, eszközöket kell használnunk.

A kézimunka alapanyaga legtöbb esetben vászon vagy siffon, (gyöles).

A vászon lenből, vagy kenderből, néha csalánból készül, a siffon pamutból.

A kender őshazája Ázsia déli része, de már több évszázad óta meghonosodott Európában is.

Kender: áztatott, tilott, gerebenezett. Kendervászon. (Szemléltetés.) A kender fűnemű, egyéves növény, melynek szára 2—2,5 m hosszú, levelei ujjasok és köralakban ülnek a száron; virágai szíromtalanok és egyik növény a termőket, másik a porzókat tartalmazza. Akkor kell a növényt a földből kihúzni, mikor rostszálai a legfinomabbak. Ugy dolgozzák fel, mint a lent, A kender durvább, mint a len, azért a kendervásznat konyharuhák, zsákok, törölk, stb. készítésére használják. Zsineget, kötelet fonnak belőle.

A len. Áztatott, tilott, gerebenezett. Lenmag. Len keresztmetszete. (Szemléltetés.) A len a pamut elterjedése óta vesztett jelentőségéből, de feldolgozása egyes államoknak még mindég kiváló iparágát képezi. Európa több államában termelik, de legtöbbször Oroszországban.

A len egyéves, fűnemű növény, hossza 60—120 cm között változik, szára egyenes és ládza-alakú levelekkel fedett, hegyén néhány kékes virág van, melyből gömbölyű toktermés fejlődik. A tokban több sárgás- vagy zöldesbarna, lapos, ovális mag van, mely a lenolajat szolgáltatja.

Szövésre a len szárának rostjait használják. Azonban mivel a szár kemény, előbb áztatni kell, hogy megpuhuljon. A szárazakat csomókba kötve, gyökereikkel egy irányban vízbe teszik, szalmával és deszkával betakarják és követ raknak rá, hogy a vízben el ne ússzék. Itt rothadásnak indul, és kellemetlen szagot áraszt. Sokáig nem szabad ázni hagyni. Áztatással a hancs elválk a fásrésztől és így töréssel el lehet távolítani. A törést tilolóval végzik: a fásrészt, a pozderja lehull, de még mindég nem távozik el teljesen. Ezért szokták gerebenezni. A gereben egy deszkalapra köralakban erősített számos acélfogból áll, melyek igen sűrűn állnak egymás mellett. A gerebenezés abban áll, hogy a marokra fogott rostszájakat a szegek közé csapkodják és azokon végighúzzák. Mikor a szájak már elég finomak, ismétlik az eljárást a másik oldalon. A kézben maradt szájak a tiszta lent, a fogak között maradt részek pedig a csepűt vagy kócot adják. — A gyárakban ezeket az eljárásokat géppel végzik.

Tiloló. Gereben. Orsó. Guszaly. Rokka. (Szemléltetés.) A hosszabb vagy rövidebb rostszájakat sodrással tetszés szerinti fonallá alakítják át.

A legrégibb fonalkészítő eszköz az orsó. Ez alapja a nagy fonógépeknek is. A kéziorsó mintegy 30 cm hosszú, hengeres fadarab, mely egyik végétől kb. 8 cm-re a legvastagabb, innen egyenletesen keskenyedik mindkét vége felé. A megvastagodott helyre egy fémgűrű van húzva.

A fonáshoz szükséges anyagot szalaggal vagy zsineggel a *guzsalyhoz* erősítik. A guzsaly egy talpba erősített rúd.

A fonóasszony balkezevel néhány szálát kihúzza a rostokból és fonallá sodorja. Ha a fonal már elég hosszú, azt az orsó legvastagabb részén megkötö, és az orsón végigesavarva, hegyén megerősíti. Az orsót jobb kezébe veszi egyenletesen forgatja, a balkezevel sodrott szálát erre föltekéri.

Később az orsót szilárd alapra erősítették és forgását kézzel hajtott kerék mozgatása idézte elő. Ez adta meg az irányt a még jelenleg is használatban lévő *rokka* felfedezésének. A rokka lábbal hajtható, az orsó a fonalat egyidőben sodorja és fel is tekéri. (Ezeket az eszközöket rajzoljuk fel a táblára, ha nem tudjuk természetben bemutatni.)

Vásznat készítenek még csalánból és jutából is.

A *pamut* vagy *gyapot* a világkereskedelem egyik legfontosabb áruja.

Pamut. Cérna. Mez-gyári minták. (Szemléltetés.) A pamutnövény őshazája Azsia, India, onnét került Amerikába, Afrikába és Európa déli államaiba. Ma már mindenütt termelik a forró égöv alatt. Körülbelül 1 m magas cserje; virágja sárgás és a mályvához hasonlít. Szereti a nedves, tengermentéi talajt. A virágból fejlődnek a tokszerű gyümölcsök. Minden tokban 3—8 mag van, melyekről finom vattafonalak erednek. Ha a gyümölcs megéri, a tok felreped, és a pamut mint kinyílt rózsa bújik elő belőle. A magvakat a pamutszálaiktól el kell választani, hogy a tiszta pamutot nyerhessék. A pamut mint vatta is kerül forgalomba. Pamutból sodorják a pamutfonalat. Ha több szálát erősen megsodornak, nyerik a cérnát.

(A fonalakról már tavaly is szó volt, meg is mutattam a különféle fonalakat.)

Fonalakból állítják elő a vásznat, ruhakelmét. *Jaquard* találta fel a szövőgépet. Ő francia volt. Lyonban állított fel ilyen gépeket. Eleinte nagyon szépen dolgoztak. Azonban mivel mintás, kockás szöveteket állított elő, és ezek kimentek a divatból, nem kaptak megrendelést. A munkások lázadni kezdtek, azt hitték, a szövőgép az oka a munkahiánynak. A gépeket összetörték, Jacquardot üldözték. Később újra állított fel gépeket, és mikor meghalt, a szövés már szépen virágzott.

A vásznat lenből, kenderből, pamutból szövik szövőgépén.

Szövőgép. Szemléltetni lehet egy harisnya beszövőgépén vagy egy kis kézi szövőszéken. (Szemléltetés.)

A szövésnél kétféle fonalat különböztetünk meg: az egyik a vászon hosszában halad, ez a *láncfonal*, a másik ezt keresztezi, ez a *vetélőfonal*. Ahol a vetélőfonal végződik, az a vászon széle. A vetélőfonal egyszer a láncfonal fölé, máskor a láncfonal alá esik. Ez a legegyszerűbb szövés, melyet vászonszövésnek nevezünk. Ezt csináljuk, mikor harisnyát szövik be.

A legdurvább a kendervászon, finomabb a lenvászon. Van

olyan, melynek egyik szála len, a másik pamut, ezt féllenvászonnak nevezik. A tiszta pamutvászon neve siffon, vagy gyoles.

Háziszőttes vásznak, mintások is. Gyoles. (Siffon.) (Szemléltetés.) A mi falusi asszonyaink nagyon ügyesek a mintás szövésben is. Télen át, mikor a ház körül alig van munka, fonással, szövással foglalkoznak, így állítják elő azt a vászonneműt, amire a háznál, ruházkodásnál szükségük van. A háziszőttes vászon igen tartós, a népies hímzések készítéséhez ezt használjuk.

A vászonneműt csinosítani szokták, mielőtt forgalomba kerül. Némelyiket erősen keményítik, különösen a gyöngébb minőségűt, amely ritka és kézimunkázásra nem alkalmas. Ezért vásárlásnál meg kell jól dörzsölni, és ha nagyon porzik, sok a keményítő benne, nem kell megvenni. Nézzük meg azt is, hogy ne haladjon ferdén a vetülekszála, mert akkor nem lehet jól szálát húzni belőle.

(H. H. K.)

1946. október 3. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: A négyzetes oszlop.

1. *Előkészítés.* a) *Számonkérés.* A kockáról tanultak felújítása és számonkérése.

b) *Áthajlás* a problémára. Szemléltetek egy négyzetes oszlopot. Megbeszélés alapján.

Megfigyelések. Készítettem két kockát, melyeknek éle 6—6 cm. (Szemléltetés.) Helyezd ezeket úgy egymás fölé, hogy az oldalélek egy egyenesbe essenek. Figyeljétek meg az így nyert testet és feleljétek a következő kérdésekre:

a) Hány lap határolja a testet és milyenek ezek a lapok?

Az ilyen testet négyzetes oszlopnak nevezzük.

b) Vannak-e párhuzamos és egymást metsző lapok?

c) Minden lap hány más lapot metsz és hányal párhuzamos?

d) Hány éle van? Milyen nagyságúak?

e) Hány él fekszik egy-egy lapban?

f) Melyek a párhuzamos-, az egymást metsző- és az egymást elkerülő élek?

g) Milyenek az élszögek? A lapszögek? A testszögletek?

2. Rajzoljuk meg a négyzetes oszlop képét, ha látjuk négyzetes fedőlapját, mellső és jobb oldallapját. (Álló helyzet.)

3. Rajzoljuk meg a négyzetes oszlop képét fekvő helyzetben.

4. Rajzoljuk meg a négyzetes oszlop hálózataát, ha az alap-él hossza 3 cm, az oldalél 5 cm.

b) *Célkitűzés.* Hogyan számíthatjuk ki a négyzetes oszlop felületét és köbtartalmát?

1. Számítsuk ki az egyes oldallapok területét. Mennyi az oszlop felülete?

Egy alaplappal területe	$3 \times 3 = 9 \text{ cm}^2$
Két alaplappal	$9 \times 2 = \text{---} \text{---} \text{---} 18 \text{ cm}^2$
Egy oldallappal	$3 \times 5 = 15 \text{ cm}^2$
Négy oldallappal	$15 \times 4 = \text{---} \text{---} \text{---} 60 \text{ cm}^2$

Az oszlop felszíne $\text{---} \text{---} \text{---} \text{---} \text{---} \text{---} 78 \text{ cm}^2$

2. Figyeljétek meg, hogy az elkészített oszlopba hány cm^3 fér bele, vagyis mennyi az oszlop köbtartalma?

Egy alapélhez 3 cm^3 , az egész alapra $3 \text{ cm}^3 \times 3 = 9 \text{ cm}^3$ fér. A magasságba elfér 5 ilyen réteg, vagyis $9 \text{ cm}^3 \times 5 = 45 \text{ cm}^3$.

Egy sor 3 cm^3 .

Egy réteg $3 \text{ cm}^3 \times 3 = 9 \text{ cm}^3$.

A test 5 réteg $= 9 \text{ cm}^3 \times 5 = 45 \text{ cm}^3$.

III. Összefoglalás. 1. Kérdések alapján:

A négyzetes oszlop olyan test, melyet két egybevágó négyzet és négy egybevágó téglalap határol.

Lapjai közül két-két szemben fekvő egymással párhuzamos, két szomszédos lap egymásra merőlegesen áll.

12 éle van, amelyek kétfélék: az alap- és fedőlapon fekvő élek egyenlők, valamint az oldalélek is egyenlők egymással. 4—4 él párhuzamos. Élei háromféle helyzetben vannak egymáshoz: a) párhuzamosak, b) egymást metszők, c) egymást elkerülők. Az élek derékszögű élszögeket képeznek.

Testszögleiteit három lap képezi. 8 egybevágó testszöglete és 8 csúcsa van.

A négyzetes oszlop felszínét úgy számítjuk ki, hogy a négyzet területét kétszer, a téglalap területét négyszer vesszük és az eredményeket összeadjuk.

A négyzetes oszlop köbtartalmát megkapjuk, ha az alaplappal területét szorozzuk a magassággal.

2. Feladatok a begyakorlásra.

a) Megfigyelésre. 1. Keressetek tárgyakat, amelyek négyzetes oszlopalakúak.

2. Sorold el a) a négyzetes oszlop alaplappjait;

b) az oldallapokat;

c) a párhuzamos és egymást metsző lapokat;

d) a párhuzamos, egymást metsző és egymást elkerülő éleket;

e) az alaplappal párhuzamos és arra merőleges éleket;

f) egyes szögleteket alkotó lapokat, a szöglet csúcsát, éleit és élszögeit.

3. Mérd meg a lapszögeket és élszögeket.

4. Hasonlítsd össze a négyzetes oszlopot a kockával. Miben egyeznek meg, miben különböznek?

3. Házi feladat. Rajzolásra. 1. Vágjatok ki krumpliból négyzetes oszlopot 3 cm-es alap és 6 cm-es oldalélel.

2. Készítsetek agyagból négyzetes oszlopot.

2. Készítsetek el drótból egy négyzetes hasáb élmintáját. Alapél 6 cm. Oldalél 12 cm.

Számolásra. 1. Mennyibe kerül egy négyzetes oszlop bemázolása, ha az alapél 56 cm, a magasság 3 m 40 cm és ha a mázolás négyzetméterenként 3.50 Ft-ba kerül?

2. Mennyi burgonyát lehet egy olyan gödörbe elvermelni, melynek hossza $8\frac{1}{2}$ m, szélessége és mélysége 1 m 60 cm?

3. Mennyi bádóg kell egy olyan edény készítéséhez, melynél a négyzetes alap egy éle 26 cm, a magassága 64 cm?

4. Mennyi víz fér az előbbi edénybe?

5. Mennyi a súlya annak a négyzetes fenyőgerendának, melynek hossza 5 m 60 cm, a keresztmetszet egy oldala 34 cm, ha 1 dm³ fenyőfának a súlya 0.68 kg?

1946. október 3. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Arany János: *Családi kör* című költeményének tárgyalása.

Nevelési cél: A magyar családi élet melegsége, bensősége.

Vázlat.

I. Érdeklődés-keltés. a) Kapcsoló ismételtes: A szegény aszszony könyve című költemény felújítása. Mire mutat rá? (A magyar ember jószívűségére.)

b) Milyen a magyar család élete?

II. Tárgyalás. a) A költő bemutatása. Arany János rövid életrajza. Arany a szalontai szülői ház emlékeit kelti életre. Arany gyermekkori emlékeinek, szülői otthonának mély szeretete.

(Arany János 1817-ben született Nagyszalontán. Budapesten halt meg. A legnagyobb elbeszélő költőnk.)

b) A költemény felolvasása.

c) A költemény tárgyalása:

A fatusi ház udvara nyári este.

Élet a pítvarban.

Hazajön a gazda.

A vacsora.

Béna koldús kopogtat.

A koldús a szabadságharcról beszél.

Mindenki pihenni tér.

Szómagyarázat = csikos tarisznya = lenből, kenderből szőtt tarisznya; madárláfta kenyér = tréfás szólás. Kint volt a határban, a szabad ég alatt; asztalszék = alacsonyabb asztal, szétálló lábakkal.

Fiam Sára = becéző megszólás, leányának, feleségének is mondja a magyar.

Béna harcfi = a szabadságharcban megsebesült honvéd (rokkant.)

d) A költemény elmélyítése.

e) A költemény összefüggő elolvastatása.

f) A költemény tartalmának összefüggő elmondtatása.

III. Összefoglalás. A költemény hatása, szépségei. A költemény megtanulása szakaszonként.

A TAPAI KRISZTUS.

Az ország útján függ, s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.

A falu népét nézi csöndesen,
Amint ballagva munkából megyen.

Az ősi népet, mely az ősi föld
Zsellére csak és várja az időt,

Mikor saját portáján úr leszen.
Mikor az élet néki is terem.

A magyar Krisztus, a falusi szent
Hiszen nekik is megváltást izent.

Olyan testvéri áldással tekint
Feléjük és biztatja híveit.

Feje fölött a nyárfa is magyar,
A fecske is, és egy a zivatar,

Mely őt paskolja, s a falut veri,
Es folyton buzgó őt szent sebei

Nem a magyarság sorsát hirdetik?
Es ki segít már, ha ő nem segít?

Juhász Gyula.

A KIRANDULAS ELMARADT.

Az izgalom megszállta a falut.
Száztiz gyerek az éjjel nem aludt.

Száztiz gyermek ma ébren álmodott:
valaki vert egy nagy gyermek-dobot,

és meneteltek az áldott mezőn,
játékra, szabadságra éhezőn.

szép volt az erdő, a Latorca-part,
mindenki játszott úgy, ahogy akart.

sok szív-puzdrán megnyílt a kis lakat
s lődöztek arany kacaj-nyilakat,

nagy tüzet raktak, lobogott a láng,
körültáncolták, s mondták: ispiláng,

magas fák mászni hívtak bátrakat.
fényből verték az örömsátrakat,

volt labdaverseny, volt versenyfutás,
csuportöréshez kellett nagy tudás,

felhőtlen égből hullt cukoreső:
édes lett sok száj, sok cukorleső,

egy virágzó vadkörte megörült,
mert sok gyermek alája tömörült,
a lombok közt is ült pulyácska, sok
s Plébános úr Pésából olvasott,

fürödtek is külön lányok, fiúk,
apró hajókat vitt a vízi út,
ugrált az ötven meztelen kölyök,
ötven mozgó test, vízben, víz fölött...

Igy volt... száztíz gyerek így álmodott...
Igy kellett volna lenni s a dolog

elromlott: hogy megjött a virradat,
esett... s a szép majális elmaradt.

Iskolaudvar. Az eső pereg,
az éggel együtt sir száztíz gyerek.

Ki érti Istent? Titkos terveit?
Miért ríkatja meg kedvenceit?

Most millió vetésnek szomszja van,
ezer erdőnek szomszja lombja van,
sok-sok szegénynek kenyérgondja van
s az Istennek mindenre gondja van:

felhőkannákból mérföldek felett
erdőket öntöz, búzát, réteket

s elázik közben egy kirándulás,
sok örömsátor, ábránd, kacagás.

Ne sirjatok aprócska magyarok,
mesénkben mi is így jártunk, nagyok.

Akartunk menni szebb jövő felé
s viharsövény állt lábaink elé.

Isten küldött egy véres felleget,
vérzapor hullott, sírtunk eleget,

eláztatta az örömsátrakat,
zokogás rázott gyávát, bátrakat,

Új, szebb tavaszba, mint a madarak,
készültünk, s a majális elmaradt.

Ki érti Isten titkos útjait?
Kedvenceit miért ríkatja itt?

Ujabb kirándulásról álmodunk,
s elindulunk, ha kivirul botunk.

Mécs László.

Ismeretterjesztő előadás.

A demokratikus állam.

II.

Jól kivethető a különbség — s ezzel a demokratikusabb színezetű athéni alkotmány, ha spárta és Athén nevelését összevetjük. Mint a spártai, úgy az athéni nevelés is a köz érdekében történik; itt is ez a közös cél és érdek szabta meg a nevelés irányát és tartalmát. Mégis két nagy különbség állapítható meg. Spártában a nevelés teljesen állami jellegű, maga az állam intézi a nevelést, mai szóval teljesen államosította azt, ami a nevelésre vonatkozik. Athénben az állam — az ephebia kivételével: a 18—19 éves ifjak katonai kiképzésének ideje — közvetlenül nem avatkozik a nevelés dolgába. A 18 éven alóli gyermeket a szülő úgy nevelte, ahogyan jónak látta. Athénben nem volt állami pedagógia, hacsak annak nem tekintjük azt az általános törvényes intézkedést, mely elvileg kötelességévé tette az apának, hogy gyermekét a muzsai és gimnaisztikai nevelésben részesítse, s mely a gyermek erkölcsösségének megóvásáról gondoskodott. Nincsenek Athénben az államtól fizetett tanítók, nincsenek állami költségen fenntartott iskolák, nincsen állami gondozása a nevelés ügyének (csupán az ellenség előtt elesett polgárok gyermekeit neveltette a nép), nincs tanulmányi kényszer, nincsen megszabva a művelődés útja-módja. A szülők nem a törvény kényszere alatt nevelték, iskoláztatták gyermekeiket, hanem mert a műveltséget önmagában becsesnek tartották. De így volt ez minden nem dor demokratikus görög államban is. Az athéniak minden büntetés közül azt tartották a legsúlyosabbnak, ha valaki tudatlanságban és műveletlenségben él. Azt hiszem, ma is ez lehet a demokrácia eszményi célkitűzése.

Aristoteles szerint legjobb az az állam, melyben a középszer uralkodik, mert a szélsőségek nem tudnak engedelmeskedni az észnek, az értelmes belátásnak, mely alapja az érényes életnek. Politika című művében így ír a nevelésről: Nemcsak arra kell törekedni, hogy az állam alkotmánya jó legyen, hanem hogy ezt a jó alkotmányt fenn is lehessen tartani. Az erre szolgáló eszközök között leghatékonyabb a nevelés, vagyis az, hogy az ifjúság az alkotmány szellemében neveltesse. A legüdvösebb s az egész polgárság által helyeselt törvény is eredménytelen marad, ha az ifjakat nem szoktatják és nem nevelik az alkotmány szellemében, mégpedig, ha a törvényes alkotmány demokratikus, demokratikus módon, ha pedig monarchikus, úgy. Az alkotmány szellemében való neveltetés nem abban áll, hogy tegyünk, ami tetszik, hanem abban a képességben, hogy az ember egyfelől mint oligarcha, másfelől pedig mint polgár a demokráciában érvényesíthesse magát.

Különben Aristoteles Platonnal szemben az egyén jogát vitatja az állammal szemben. Politikájában már a mai nemzetgazdaságtan és szociálpolitika csíráit látjuk. Az egyén boldogulásának biztosítékát keresi, azért akarja megtiltani, hogy egyes emberek többek vagyonát örököljék. Xenophon bár individualista, már a vállalatok államosítására gondol.

A stoikusok s főleg a cinikusok ítélik el elsőnek a rabszolgatartást, mint emberhez méltatlant.

A munkát Rómában sem becsülték, a vagyont sem munkával, hanem foglalással vagy pénzen szerezték. Így fejlődött ki a pénz mindenhatósága s a plutokrácia. A római jogban pedig így jutott kifejezésre az individualizmus, amely Justinianus s főleg Napoleon révén a modern európai államokban is elterjedt. Seneca már a társadalmi lelkiismeretet ébreszti, amikor a gazdagok kötelességeiről szól a szegényekkel szemben, tehát Puskin előfutárja.

A kereszténység gazdasági és társadalmi szempontból kezdetben a hegyi beszéd alapján állott. Az első keresztények vagyonközösségben éltek, illetve mindenüket kiosztották a szegények között. Később, amikor Nagy Konstantinnal államvallássá válik, elfogadja a római jog indivi-

dualista fel fogását, ezt lehetővé teszi a Tízparancsolat, amely védte a magántulajdont. De az egyházatyák az igazságosabb társadalmi és gazdasági berendezkedés feltételeit keresik. Aranyszájú szent János már a IV. században kimutatja a gazdagok és szegények egymásra utaltságát. Szerinte a tulajdon csak akkor jogos, ha mások javára is használják, ezzel tehát a tulajdonjog korlátozását célozta. Szent Ágoston szerint minenkinek dolgoznia kell, szent Ambrus pedig megrázó erővel ostromozza az önző gazdagokat, mert Isten mindent mindenki számára teremtett. Szent Jeromos szerint mindenki csak annyit mondhat magáénak, ami élete fenntartásához szükséges, mert amikor egyik ember gazdagszik, másoknak szegényedniük kell.

Bár az aszketizmus és a scholasztika nem kedveztek a gazdasági fejlődésnek, illetve ez utóbbi a tekintélyi elvnel fogva a szabad vizsgálódásnak, a keresztény középkor mégis nagyot lendített a munkás sorsán, mivel a munkát s a munkásban az *embert* megbecsülte. Ezen a világgel fogáson nevelődött idővel a városi polgárság s a céhrendszer öntudata, lokálpatriotizmusa és szabadságszeretete. Megbecsüli az embert a jobbágyban is. Aquinói szent Tamás a nép javára már állami beavatkozást sürget a gazdasági életbe.

A termelés tényezői közül még a XV. századi írók is csak a természetet és a munkát ismerik s minden jövedelmet munkajövedelemnek tekintenek. A termelés eszközeiből már csak a tőke hiányzik, amelynek jelentőségét az újkor volt hivatva felfedezni és hasznosítani.

A középkorban egészen a XII—XIV századig az egyház volt az embervédelem egyetlen intézménye.

Az igazi modern értelemben demokrácia és vele a munkáskérdés az újkorra várakozott. Az újkor gazdasági életét az individualizmus és a merkantilizmus jellemzi. Előbbi az egyéniség felszabadulásának következménye, utóbbi az állandó hadseregre támaszkodó királyi hatalom s az imperialista állam fejleménye. A merkantilizmus azután előszobája lett a kapitalizmusnak, ez viszont magával hozta a világpiacot és világkereskedelmet, amihez a gyarmatok miatt világpolitika kellett, ez azután világháborúhoz vezetett.

A középkor terménygazdálkodását felváltotta a *pénzgazdaság*, a tőkés termelés, a mesterlegényből és jobbágyból *bérmunkás* lett, akinek munkadíját a kínálat-kereslet szabta meg. Az új gazdasági alap megváltoztatta a társadalmi szervezetet is, kifejlődött a tőke uralma. A gazdasági szabadverseny következtében kialakult az aránytalan vagyonmegoszlás, a nagy társadalmi egyenlőtlenség, a vagyonnak kevesek kezében való fölhalmozódása, s a nagy tömegek teljes kizsákmányoltatottsága, elszegényedése.

A *modern politikai demokrácia* nagy elveit legelőször az 1776. július 4-i *északamerikai függetlenségi nyilatkozat* fejezte ki, amely maguktól értetődő igazságnak nevezi, hogy minden ember születéstől egyenlő, hogy minden embert el nem idegeníthető jogokkal látott el az Alkotó, s hogy az élethez hozzátartozik, mindenki számára, rendi különbségek nélkül, a szabadság és a boldogulásra való törekvés; minden jogok biztosítására alakulnak — a nyilatkozat szerint — a kormányok, melyeket a kormányzottak akarata állít össze, s ha egy kormányforma ellenkezik ezen elvekkel, a népnek joga azt megváltoztatni és új kormányt létesíteni oly alapelveken, amelyeken az ő, a nép, boldogsága legjobban megközelíthető és biztosítható. Ezen elveken készültek utóbb Virginia, Pennsylvánia és a többi amerikai államok szabadságai s Lafayette ez újelmű amerikai alkotmányokat használta fel az Emberi Jogok Deklarációja elkészítésénél az 1789 augusztus 26-i francia manifestumnál, mely kiindulópontja az európai nemzeti demokráciák immár több, mint másfélszázados történetének.

Az emberek szabadoknak és jogokban egyenlőknek születnek és maradnak. Társadalmi különbségek egyedül a közös célszerűségeen alapulhatnak. Minden politikai asszociációnak célja az ember természetes és

el nem évülhető jogainak védelme. E jogok: a szabadság, a tulajdonjog, a biztonság és az elnyomás (diktatúra, terror) elleni rezisztencia. Minden szuverenitás lényegileg a nemzetben lakozik; sem testület, sem egyén nem gyakorolhat hatalmat, csak a nemzettől kapottat. A törvény a közakaratnak kifejezője; minden polgár részt vesz a törvények hozásában; a törvény pedig mindenkire ugyanaz, minden polgár egyenlő lévén a törvény előtt. Mindenki egyformán részt vehet, tehetsége, erőnei szerint, a hivatalokban; senki sem zavarható, csak ha a közre káros; a gondolkodás és a véleménynek szóban, írásban, nyomtatásban kifejezése az ember legértékesebb jogai közé tartozik. Az adók, a hadseregre és közigazgatásra, közösek és egyenlően osztatnak fel; a magántulajdon szent és sérthetetlen jog. Ezek azok az elvek, melyeket Európa minden nemzete korunkig politikai létalapjainak tartott.

A demokrácia átvevén a hatalmat az öt előkészítő abszolút uralkodóktól, magáévá teszi és saját céljaira használja fel a már kész hadsereget, közigazgatást, gazdasági rendszert. De átveszi az abszolutisztikus nagyhatalmak erkölcsi jogrendjét is, melynek értelmében az új demokratikus szervezetben éppúgy saját érdekét tartja legfőbb normának, távol más, akár keresztény, akár laikus-humanisztikus erkölcsi szabályoktól, akárcsak az abszolút monarchia. Az eltérés mégis igen nagy az alapvető elvekben. A nemzet nem elégedhet meg többé az előző abszolút korszakhoz hasonlóan külsőleges hatalmi eszközökkel való uralkodással, — lényege a tömeges egyének összefogásában, tehát a *kollektivitás*ban van, minék folytán természetesen törekvése minden egyes lakos lelkét megragadni és saját lényegéhez átidomítani. A középkori és abszolutisztikus állam távolról sem tudta oly teljes mértékben magáévá tenni az egyént, mint az új demokratikus nemzetállam, amely már nemzeti, azaz egységes szempontú, kollektív célú nevelést ad és így célkitűzéseiben nem udvarra, arisztokráciára, királyi, zsoldos seregre és hivatalnokokra támaszkodik, hanem millióknak egyetlen irányba lendíthető öntudatos erejére. És ezek a milliók nemzeti összefüggéseikben maguk szülnék új erkölcsiiséget, mely főként kezdeti fokain megegyezik a keresztény erkölccsel, szeretettel, önfeláldozást, a népegységbe tartozók kölcsönös megbecsülését vallva. A demokrata nemzet célja — eltekintve a nemzetállam szükség-szerűen államrezonon politikájától, — magas etikai fokon áll, nemcsak az előző abszolutisztikushoz viszonyítva, széleskörű emberi egység szolidaritását követeli, amelyben mindenki fölemelkedhetik az emberi méltósághoz; a nemzeti egység kereteiben az egyéni munkák hatása hatványozódik, és korábban elképzelhetetlen nagy emberi értékek termelődnek ki, a gazdaságban a kapitalizmus segítségével anyagi javak mérhetetlen tömege, s az egyéni életátlag gyors emelkedése, a szellemiekben a nemzeti irodalmak, amelyek az emberi műveltség legmagasabbfokú alkotásai. A demokratikus nemzeti eszme korszakának megadatott, hogy a görög-római világ egyszerűnek, unikumnak tudott klasszicitását gondolatban és műveltségben, minden nemzet körében újra megvalósítsa.

A XIX. század azután kitermelte a maga sajátos eszmevilágát, a *liberalizmust* és a *nemzeti gondolatot*. A liberalizmus voltaképpen a demokrácia gazdasági szabadságát sajátította ki. A múlt század liberális demokráciája már a következőkben jelölte meg az emberi szabadságokat:

1. *Egyéni szabadságok*: személyes szabadság, működési és kereseti szabadság és a tulajdon és tőke felhasználásának szabadsága;

2. *Társadalmi szabadságok*: a szabad vallásgyakorlat, az oktatási és egyesülési szabadság;

3. *politikai szabadságok*: általános választójog, nemzeti népképviselő, kormányfelelősség, független bíraskodás és sajtószabadság.

Ime, röviden átfutottuk a demokrácia multját és jelenét, láttuk jelenlegi formáját, ez a demokrácia.

Megvalósítása, kiépítése a mi feladatunk.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1946.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

október

Társadalmi nevelés az általános iskolában.

III.

A nyelv részben társas, részben pedig egyéni célt szolgál. A gyermek lelki fejlődésének vizsgálatánál első észrevételünk az, hogy a gyermek a körülötte levő világot részekre bontani kívánja ugyan (analizálni), de ez igen kezdetlegesen sikerül egyéni meglátásai alapján. Az, ami nekünk, felnőtteknek különmű, előtte még egy. Ami repül, előtte „madár” s a lapda is az; külsőségekből indul ki, a madárban még nem az élőlényt látta meg, hanem csak a mozgást.

Ugyanez a helyzet a primitív népeknél is. Egy középamerikai törzsnél Preuss azt találta, hogy a felhő és a vatta (gyapot) szókra csak egy szavuk van, ami azt mutatja, hogy ismét csak a külsőségekre irányult a figyelem. E külsőségekből a lényeg felé úgy jutunk, hogy igénybe vesszük régebbi nemzedékek elme-munkáját, melynek eredményeit mi már készen találjuk a nyelv egyes szavaiban. A nyelv megengedi a tárgyak elválasztását, amelyet nem mi analizáltunk, amit nem mi szintetizáltunk, hanem e munkát már előttünk elvégezték, mi csak átvesszük. Így vagyunk a belénk koncentrált világ történettel, nem előről kezdjük, ahogy a primitív ember, csak tovább építünk a nyelv által közvetített gondolatkinés útján. A nyelv nemzedékek elmémunkájának leltára. Ez a nyelv első szerepe.

Mi van az egyes szók mögött? Milyen gondolat, képzet? *Egyéni!* Sokkal inkább egyénenként eltérő, mint gondolnánk. Erről mindnyájan naponta meggyőződhetünk az iskolában, ha valóban utánanézzünk annak, mit *gondol* a gyermek, nemcsak hogy mit mond; feltűnőek az eltérések, minden szó mögött külön világ áll! A szavak első jelentésének kialakulása hasonló ahhoz, amit a Berlitz-school tudatosan próbált követni. A gyermek lát valamit a környezetében; a körötte lévők *rámutatnak* arra és *megnevezik*. A felnőttek így biztosak abban, hogy a gyermek is arra a *dologra* vonatkoztatja a szót, amire ők, de afelől már nem lehetnek biztosak, hogy a felnövő gyermek valóban meglátta-e, *megismerte-e* a dolgot, annak lényeges vonásait. (Különösen fontos ez a szemléltetésnél!) A gyermek így a *maga-szerzette* értelemmel használja a szót,

cly *egyéni* jelentéssel, amely a szó kényelmes egyenruhája mögött elrejtőzik, s ez a különleges értelem sokáig a szó mögött lappang.

A nyelv soha sincs készen. Egyéni jelentésekből, egyéni nyelvekből keletkezik, később is csak részben átlagosul. Ez a köznyelv, a nyelv szokásos átlaga, melynek egységét azonban sok tényező bontja meg. Így minden foglalkozási ág, nem, kor, földrajzilag távoleső vidék egy átlagnyelven belül külön elemeket ápol (tájnyelvek, foglalkozásnyelvek, a papság nyelve, az ügyvédeké, a tanároké, stb.) Van ugyan érintkező felület közöttük, de ez nem mindig elég: a társas érintkezésben ezért a nyelv csak részben alkalmas átlageszköz.

Bizonyos, hogy aki a maga gondolatával áll egy szó mögé, s azzal, hogy az átlagnyelvvel közli a maga gondolatait, érzéseit, csak *mások számára* lesz megnyilvánuló s érthető. Magamagát nem találja meg benne, megkisebbitve érzi magát. Mindegyik szóba különleges *hangsúlyt* helyez, mely túlesik az átlagon, a jelentés új „árnyalatát” sejteti, illetve ezt csak szeretné elérni: egyéni életszínei eltompulnak. Paul Herman meg is ró egyes grammatikusokat, akik „a szót nem úgy tekintik, mint az élénk, *tovasuhanó* beszéd egy részét, hanem mint valami önálló dolgot, amely fölött *megállva* gondolkodunk, s időnk van azt latolgatni.” A nyelv folyékony valami, mely tele van titkos hangsúlyokkal, egyéni életritmussal, aktuális életszíneződéssel. A nyelv — különösen érzelmek kifejezéseinél — sokszor csak a kopott átlagok kifejezését engedi meg, mondja Th. Mann. „Az érzés, a meleg, szívből kiesurranó érzés mindig banális és hasznavehetetlenné válik, ha azt ki akarjuk fejezni.”

Mindezekből láthatjuk, hogy az egyéni finomságok kifejezésében a nyelv általában nehézségeket okoz. Vonatkozik ez elsősorban a nagy költőkre, írókra, akik valósággal küzdenek a nyelvvel, végre is *új* nyelvet alkotnak: a magukét. De megtalálható ugyanez egyszerűbb embereknél is; előbbieknél a lelki élet az, amely túlságosan gazdag a nyelv szegénységéhez, utóbbiaknál a nyelvbeli tudás szegényes, s csupán durva kategóriákat ad, melyekben — nem ki *tehet*, hanem — ki *tud*ják fejezni önmagukat.

Mennyire két külön világ a *beszélt* vagy „élő” nyelv és az *írott* nyelv! A beszélt nyelv tele van aktuális életszínekkel s párhuzamos arkifejezéssel, gesztussal, itt tehát összetett kifejezésben érvényesül minden. Ezzel szemben az írott nyelvben (könyv) már nincs meg sem az összetett kifejezésbe való bekapcsolódás, sem a gyorsaság, hangsúly, ritmus, még a zenei írás is csak egyet-mást tud tempójelekkel megjelölni.

*

Ahhoz, hogy a tanulót — mint az osztályközösség egy tagját — nevelni tudjuk, elengedhetetlenül szükséges a gyermek ismerete.

Mielőtt a gyermek az általános iskolába kerül, átmegy a csecsemő és gyermekkoron.

A második évtől a hatodik évig egyenletesen fejlődnek a gyermek összes szellemi képességei, s végül az érzelmi, gondolkodásbeli s akaratbeli folyamatok egységes személyiséggé alakulnak. A gyermeket az érzékenység, s az érzelmek nagy élénksége és mozgékonyága jellemzi. Ám az érzelmek még gyöngék, nem mélyek, nem tartósak, hanem változók. Az első érzelmek a meglepetés, a félelem, a harag, a bosszankodás, majd a féltékenység. Azután (kb. a 3-ik év végén) kifejlődik a szemérem, amivel bizonyos kapcsolatban van a büntudat. Különösen erősen fejlődhetik ki a gyermekben a gyöngédség, a ragaszkodás s a szeretet. Ez utóbbival van kapcsolatban a tisztelőlet is, amely pedig Carlyle szerint az egész erkölcsi fejlődés alapja.

A gyermek érzelmi fejlődése előbb jár, mint az értelmi. Az értelmi fejlettség e korban még nagy hézagokat mutat, a gondolkodás még szakadozott és gyöngé. Mégis ebben a korban szerzi meg a gyermek tudásának alapjait. Benyomásokat és tapasztalatokat gyűjt. A gyermek azért küzd ez időben, hogy fölfoghassa a világot. Mindent ki akar tapasztalni, ezért szedi szét játékait, ezért keres, kutat, próbálgat minden téren.

Az akarat a gyermekkorban még gyöngé: nem tud uralkodni még könnyein, nevetésén, zavarán, haragján. Úgy az akarat, mint az értelem fejlődése szempontjából is legfontosabb e korban a játék. Ez a gyermek munkája, okulás, tanulás, gyakorlás, önkifejlesztés. A játék a gyermek öntevékenysége, melyben ösztönszerűleg edzi erejét, fejleszti összes képességeit: testi ügyességét és erejét, megfigyelőképességét, találékonyságát, elméjét, fantáziáját, s szerez tapasztalati úton, élvezetes módon ismereteket. Gyönyör neki a játék, mert tevékenységi ösztöne, életösztöne megnyilvánul, s erejének érzete, képességeinek érvényesítése, az ezzel járó siker kielégülést, s örömet okoz.

A szellemi fejlődés e korban az öntudat keletkezéséhez vezet.

Az iskolába való lépéssel (7-ik év) kezdődik az igazi gyermekkor. Ebben fejlődik ki a logikus gondolkodás, s általában ekkor szilárdul meg minden szellemi működés. A gyermek alapvető szellemi tulajdonságai már kifejlődtek, érzelmek, figyelem, emlékezet, akarat már annyira feljett, hogy lehetőségessé válik rendszeres tanítása. Általános jellemvonása e kornak bizonyos nyugodt értelmesség. A látókör kitágul; bizonyos megfontolás kezdődik, önellenőrzés, kifejlődik a lelkiismeret. Az értelem és ítélőképesség egyre fokozódik. Már nem hisz a mesék világában, mint valóságban, már azt kérdi: igaz ez? igazán megtörtént? Miért van ez így? Általában könnyen kezelhető, bizalmát könnyű megnyerni s akaratát irányítani.

A legfontosabb időszak a 9-ik évben kezdődik, ekkor fejlődnek ki a legfontosabb képességek.

Az iskolába lépő gyermek ugyan már tud figyelni, de még kevésbé gyakorlott az önkéntes figyelem kormányzásában. (Az iskola feladata ebbe begyakorolni.) A leányok figyelmi energiája általában jobb a fiúkénál. A figyelem hullámszerűen működik. A legnagyobb a figyelem reggel félkilenc tájban, leginkább csökken délelőtt 11 és délután 2 óra között. Az iskolai év folyamán is hullámszerű emelkedéseket mutat a figyelem. Legnagyobb a figyelőképesség márciusban, a legkisebb júliusban.

A gyermek figyelme általában ingadozó, inkább érzéki, mint elvont; határozottan dinamikus, azaz szüksége van állandó ösztönzésekre. Az alkalmazkodás (adaptio) nehezező esik a gyermeknek.

A figyelem állandóan és önkéntesen azon irányba fordul, mely a gyermeket érdekli. Az iskolába lépő gyermek az objektív érdeklődés fókán áll, vagyis a tárgyak tárgyi értékeinél fogva érdeklik a gyermeket. Ekkor kezdődik a gyermekben a valóság iránti érdeklődés, a reális tevékenység korszaka. Nem elégszik meg többé azzal, hogy valamely cselekedetet utánózzon, csupán szimbólikusan végrehajtsa, hanem gyakorlati célokat tűz ki maga elé. (Pl. Nem azért mászik fel a fára, hogy erejét kipróbálja, hanem azért, hogy onnan eprel hozzon stb.) Az érdeklődésnek e foka a 7–10. évig tart.

Téves az a vélemény, hogy a gyermek emlékezete jobb a felnőtténél. A gyermek emlékezete lassan fejlődik, s az iskola elhagyásával nem éri el tetőfokát. Ez a fejlődés sem egyenletes. A 7–10 éves korban a fiúk emlékezőképessége hatalmasan fejlődik, míg a leányoknál ezidőben nem észlelhető fejlődés e szempontból. Náluk az emlékezőképesség a 10. életév után indul rohamos fejlődésnek, amikor el is hagyja a fiúkét. (Általában legjobb az emlékezőképesség a 22–25 éves korban.)

Az emlékezet jósága és az értelmesség foka között párhuzam áll fenn.

Közismert, hogy a gyermeknek élénk a képzelőereje, ami különösen a játékban, rajzban, a mese kedvelésében mutatkozik, olykor betegessé is válik. Kezdetben csak utánzó a képzelete a gyermeknek, később azonban egészen önálló alkotásokra is áttér.

A nagy képzelőerő nem mindig hasznos a gyermekre nézve, hiszen ez voltaképpen azt jelenti, hogy nem uralkodik még elméleti tevékenysége fölött, hanem tervtelenül és kritika nélkül átengedi magát a képzelet játéknak. A szellemi fejlődéssel azonban ez megszűnik.

A képzelet élénk tevékenységével függnek össze gyakran a gyermek hazugságai is.

A gyermek értelmi fejlődése szoros kapcsolatban áll képzetársításával. A képzetársítás alapja az elemi ítélő műveleteknek ép úgy, mint a képzeletnek. Meumann szerint a 14 évesek képzetársítása feleannyi ideig tart, mint a 8 éveseknél. Az értelmi fejlődés e korszakban állandó, de az érzelmi élet

zavarai különösen a későbbi (12—15 éves) korban gátolják a szellemi munkát. Az értelem általában még nem képes az áttekintésre s az általánosításra, annál inkább a részletmunkára.

Az iskolábalépő gyermeket egészen a 10. életévig főképp az élénk érzelmi élet jellemzi. Ez ugyanis szellemi életének legfejlettebb oldala, míg értelmi és akaratilag szempontból hátrább áll. De éppen ezért ez a korszak az, melyben az értelem akaratfejlődésben a legnagyobb haladást mutatja. Az első gyermekkor érzelmein kívül megvannak már benne az esztétikai alapérzelmek is, amilyenek a zenei és a színek iránti érzék. (Legkedveltebb színe a piros, azután a kék.) Ebben a korban fejlődnek ki az értelmi és erkölcsi érzelmek is, s e fejlődésnek irányítása a nevelésnek egyik legfontosabb feladata.

Az akarat már fejlettebb, mint az iskolás koron aluli gyermeknél, de csak a 12. életévtől indul erős fejlődésnek. Sikorszky szerint az akarat három formában nyilvánul meg: a) mint mozgató elv, b) mint gátló elv és c) mint figyelem. A gyermek első évében az akarat az első formában nyilvánul meg, mint gátló elv; a második életévtől kezdve már mint figyelem nyilvánul meg, s csak 6—7 éves korban lép előtérbe a gátlás elve. De még e korban (6. életév) még gyenge az akarat, ami abban nyilvánul meg, hogy a gyermek állandó, kitartó munkára nem képes, s különösen az egyhangú és nem szemléltetett munkában igen gyorsan kifárad; a kedély érzelmein nem tud uralkodni, könnyen pirul, hamar zavarba jön, a sírást, nevetést nem tudja visszatartani.

Az akaratfejlesztés egyik legfontosabb eszköze a játék. „Az iskolás gyermekkorban — mondja Ranschburg — pedig a játék az egyedüli módja annak, hogy a gyermek szabad kifejezést adjon, ami képzeletében tevékeny nyilvánulásra vágyik.”

A fentebb mondottak alapján állíthatjuk, hogy a gyermek mozgásának egyik főforrása az *utánzás*, amire a gyermek sokkal nagyobb mértékben hajlandó, mint a felnőtt. Utánozza a látott dolgokat, különösen a mozgásban lévőket. Ez igen fontos a társasnevelés szempontjából.

A gyermek azonban igen nagymértékben alá van vetve a *szuggesztiónak* is, éppen ezért kijelentései igen megbízhatatlanok. William Stern vizsgálatai szerint a szuggesztíóval szemben 70% az ellenállóképessége, ami a korral növekszik. A lányok nagyobb fogékonyságot mutatnak a szuggesztíóval szemben, mint a fiúk.

A *beszédről*, mint a kifejezőmozgások egyik neméről, már szólottunk.

A rajz is elősegíti a gyermek kifejezőképességét. Nagy László (Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából) szerint a 3—10 éves korig levő gyermeket e szempontból a képzelet korlátlanúsága jellemzi. Ez a kor a szkematikus rajzolás korszaka. A 10—15 éves kor viszont a természet utáni rajzolás ideje.

Ez volna, amit az általános iskola alsó tagozatában lévő

tanuló értelmi, érzelmi és akaratí fejlődéséről kellett mondanunk.

Egészen más képet mutat a gyermekkor vége (a 10–14 évesek), vagyis az általános iskola felső tagozatának képe.

(Folytatjuk.)

A fogalmazás illusztrálása.

Igy, tanév elején számbavesszük a múlt év tapasztalatait, hogy az új iskolai évben eredményesebb munkát végezhessünk. Helyi tanmenetünk jegyzetirovatát figyelmesen áttekintjük és az évközben bejegyzett módosítások szerint járunk el. Addig is, míg az új útmutatás megjelenik, a meglevő Tanításterv és Útmutatások egyes fejezeteit ismételtén átnézzük: mindig találunk benne valami újat.

Sokan olvasták már a fogalmazástaniítás részletes útmutatását, de, amint tapasztaltam, kevesen fedezték fel benne az utolsóelőtti bekezdésben levő értéket s még kevesebben vállalták meg. Megérdemli, hogy ezt a néhány sort ide iktassuk.

„Az írásbeli közlést rajzzal is támogatassuk, hogy elősegítse a világosabb megértést. Ha tehát az írás elégtelen valamely jelenség, fejlődés közlésére, a rajzos kivitelezési mód használatára is ösztönözzük tanítványainkat. Az élet követelményeinek megfelelően elsősorban a magyarázó rajzokat szorgalmazzuk.”

A gyakorlat azt mutatja, hogy még mindig kevés azon iskolák száma, ahol a fogalmazást rajzzal látják el.

Pedig a rajz éppen olyan közlési eszköz, mint az írás, amellyel gondolatainkat kifejezni tudjuk. Tehát a rajzolás is fogalmazás. A rajz a legnemzetközibb nyelv, nincs nyelvhátárok közé szorítva. Rajzoltassuk tehát növendékeinket, hogy egy-egy ötletét, gondolatát megrögzíthesse, vagy másokkal közölhesse, de másrészt el kell sajátítani azt a képességet is, hogy a mások által készített rajzokat leolvasni, megérteni tudja.

Figyeljük meg: beszédközben sokszor rajzolunk ceruza nélkül is. Ha azt akarjuk megérteni, hogy milyen a csigalépcső, önkénytelenül is a levegőbe ujjunkkal a csiga házára emlékeztető vonalat rajzolunk. Ez a levegőben való rajzolás tulajdonképpen beszédünk kiegészítő része, amellyel ugyanúgy közöljük gondolatainkat, akárcsak szóval. Némelykor nem is szólunk, csak feltartjuk kezünket s aki látja, megérti belőle, hogy álljon meg. Ez is, meg az arc játéka is ösztönszerű jelképezés, amelynek tudatos alakja a rajzolás s amelyet a pedagógia a maga szolgálatába állít úgy, hogy a megértést, a gondolatunk tolmácsolását sokszor a vonalak szavára bízsa.

A gyermek szeret rajzolni. Még írni nem tud, de már

aazzal szórakozik, hogy rajzolgat. Engedjük tehát, hogy azokat a gondolatokat, amelyeket írásban nem tud kifejezni, rajzban mondhasza el, tehát a vonalak nyelvén is beszélhessen. Mennyi gondolat vész el, vagy marad homályban, ha nem adnak alkalmat növendékeink öntevékenységre, a gyermek önálló rajzbeli kifejezőképességének fejlesztésére, amely egyben, az esztétikai érzést is ápolja és gondolkoztatásra is készítet. A rajz sokszor jobban szolgálja a megértést, mint a szó és sokszor többet mond és szebben hangzik minden szónál.

A rajz a lélek tartalmáról való beszámolásnak és az ismeretek közlésének egyik legjobb eszköze; részint az emlékképek előhívására, részint azok megőrzésére alkalmas és az előző szemlélet összefoglalását, elrendezését is célozza s alkalmas a távolabbi s így természetben nem szemléltethető tájak, földrajzi fogalmak helyes elképzelésére.

Mindjárt az év elején válasszunk tehát olyan fogalmazási tárgykört, amelyben rajzolni is lehet. A gyermekeknek ez nagyon tetszik. De rajzoltassunk az egész év folyamán. Évvégére a fogalmazási füzetünkől a legszebb és legértékesebb képeskönyvünk lesz. Erdemes eltenni, megőrizni.

Idővel kellemes emlékkönyvvé finomul.

Fényes Kálmán

Biharkeresztes

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1946. november 1. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Móra Ferenc: Szent Erzsébet rózsája.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A múlt órák egyikén olvasott hasonlótárgyú olvasmány felújítása, rövid tartalmának elmondatása. b) A házi feladat megbeszélése.

b) Ráhangolás. Ősz van, ilyenkor tűnik elő legjobban a szegénység. Mit kell tennünk? Vajjon mindenki megteszi a szegényekkel szemben kötelességét?

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

SZENT ERZSÉBET RÓZSAJA.

Az Arpádok királyi vére nemcsak a földnek adott messze világló embereket, hanem az égnek is adott szenteket. A szentek koronájában sok a magyar virág: István, az első szent király, fia, a lilimos Imre herceg, László, harcoló daliás hőse, akít hadiszekerével festenek, s akiben a jóság és szeretet öltött testet.

Szent Erzsébet II. András magyar király leánya volt Korán elhagyta szülőházát, ahol már kisleány korában min-

denkinek a szívét megvette alázatosságával és szelidségével. Német földre került, felesége lett Thuringia hatalmas hercegének, s úrnője a warburgi várnak.

A magyar király leánya várúrnő korában is megmaradt olyan alázatosnak és szelidnek, amilyen serdülő hajadonnak volt. Nem kellett neki a fény és a pompa a gyönyörű várban, mikor a vár körül olyan nyomorúságos vískókban laktak a jobbágyok. Nem tudott bíborba, bársonyba, aranyba, gyöngybe öltözködni, mikor annyi rongyos kűgyereket látott, ha az ablakon kinézett. Nem tudott örülni a dúsan berített asztalnak, ha eszébe jutottak az anyák és gyermekek, akiknek száraz kenyérre sem jutott.

Ha csak szerét tehetette, ott is hagyta pompás udvarát, lement a szegényeihez, fehérén, szeliden, mint az Isten angyala, s ruházta a ruhátlanokat, etette az éhezőket és vigasztalta a nyomorultakat, mint ahogy azt az Isten mindnyájunknak megparancsolta.

De az udvari népek nem értették meg a magyar királyleány szelidségét és jóságát. Rossz néven vették neki, hogy nem vesz részt mulatozásukban, és szívesebben van szegényei közt, mint az ő fényes társaságukban. Aztán meg azért is gőrbén néztek rá, mert a messziről jött idegent látták benne. Addig sügtak-bűgtak ellene, míg Lajos herceg elővette őket s megkérdezte tőlük, mi bajuk az ő hitvesével? Hiszen se szebb, se jobb teremtese az Istennek még nem taposta a földet.

— Eppen az a baj, kegyes urunk — lépett elő a kincstáros — az a túlságos nagy jóság. A hercegasszony mindenedet szétoszlogatja koldúsaik közt, s maholnap téged magadat juttat koldúsbotra.

Lajos herceg, aki egy kicsit fukar ember volt, elszomorodott. Elhatározta, hogy megpirongatja hitvesét, mihelyt megint rajtakapja a jótékonykodáson. A kincstárnoknak pedig megparancsolta, hogy zárva tartsa a kincses-szoba ajtaját s ő rajta kívülről senkit oda be ne engedjen.

Szegény Erzsébet hiába zörgetett a kincstár ajtaján. Pedig fölhallatszott a várba az útszélről a koldúsok sírása, akik hiába várták a mindennapi alamizsnát.

— Istenem, hogy segítek rajtuk? — törte a fejét a szentlelkű asszony.

Eppen ebéd után volt az idő, a szolgák hordták vissza a konyhába az ezüstitálakat a sok ételmaradékkal. Kapta magát Erzsébet, telerakta a varrókosárcáját ennivalóval, magára öltötte a palástját, lábújjhegyen kiosont a kertbe, s a virágzó rózsafák közt sietett le a szegényekhez.

De amint a kert kapujához ért, odatoppant eléje Lajos herceg.

— Mit rejtegetsz a palástod alatt? — kérdezte szigorúan.

— A varrókosárcámat, uram — felelte alázatosan Erzsébet.

— És mi van a varrókosárcádban? — folytatta a vallatást a herceg.

Erzsébetet megzavarta a herceg összeráncolt homloka és szokatlan szigorú hangja. Nem volt ő az ilyesmihez hozzászokva. Sebbitiben még jobban összehúzta magán a palástját és azt felelte:

— Rózsákkal van tele a kosárka, uram. Most szedtem a kertben.

— Mutasd — nyújtotta érte a herceg a karját.

Csak most ijedt meg igazán Szent Erzsébet.

— Mi lesz ebből, Uram-Teremtőm? — nézett fel az égre megriadtan. — Jaj, milyen szégyenben maradok én most az egész világ előtt!

Mert akkor már az udvar népe is ott ágaskodott a bokrok között és onnan leste a vár úrnőjének megszegyenítését.

Ő pedig még egyszer felfohászkodott Istenhez és széthajtva palástját, előmutatta a kosárkát:

— Ime, uram, lássad!

Az ámulat kiáltása tört ki mindenből. A kosárka tele volt frissen szedett, harmatos rózsákkal. Isten nem hagyta őt szégyenben, virágokká változtatta az alamizsnának szánt ételeket.

— Isten csodája! — A herceg térdre hullott és az udvar népe vele. Sokan még a glóriát is látták Erzsébet feje körül.

Pedig a szívéből árasztotta ezt a ragyogást az egyetlen drágakő, amely csodát tehet ezen a világon: — a *jóság*.

b) Az olvasmány-keltette élmények megbeszélése.

c) Az olvasmány mégegyszeri elolvasása, részegységenként.

d) Az olvasmányt mégegyszer elolvassuk, ismét összefüggően.

e) Az olvasmány tartalmának elmondatása.

f) Az olvasmány alapgondolatának megállapítása. (A jószág, a szeretet csodát tehet a földön.)

III. Összefoglalás. a) Elmélyítés. Gondolnak-e a tanulók is a szegényekre? Ne jó szüleik adományával segítsék őket, vagy mondjanak le valamiről, amit nekik adtak, azt szánják, s maguk dolgozzanak meg valamiért s azt adják a szegényeknek, segítségére: ez az igazi áldozat, amely nehezebb ugyan, mintha a szülőktől e célra kapott alamizsnát adják a szegényeknek; de — szebb is, mert áldozattal jár, lemondással valamiről.

b) Házi feladat: írjanak valamelyik jótettükről.

1946. november 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás tárgya: Földrajzi alapfogalmak. (A lakóhelyünkkel kapcsolatban átvettek összefoglalása.)

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A múlt órai anyagot a már ismert módon (rövid kérdések és folyamatos elmondással) számonkérjük.

b) Athajlás. Sok mindent megismertünk szálló (lak)he-

dyünk ismertetésénél, olyan dolgokat, amelyekre ezentúl is sokszor szükségünk lesz. Eppen ezért ma foglaljuk össze mindazt, aminek később is hasznát látjuk.

c) Celkitűzés. A mai órán összefoglaljuk a földrajzi alapfogalmakat.

II. Tárgyalás.

Kérdések: (az osztály közös munkájával adjuk meg rájuk a feleletet).

1. *Földrajzi alapfogalmak.* Milyen alakú látásunk határa? Melyek a fő- és mellékvilágítójak? Hogyan határozzuk meg ezeket a szabadban? Térképen? Mire való a szélrózsa? Hogyan tájékozódunk a csillagokkal? Nappal a zsebórával? Mire való az iránytű?

Milyen alakúak az égitestek? A Föld? Hogyan keletkezik a nappal és az éjjel? Mi okozza az évszakok váltakozását?

Mire használjuk a földgömböt? Hányféle kört ismerünk rajta? (Délkör, párhuzamos kör.) Melyik kör osztja a földgömböt északi és déli félgömbre? Melyik osztja nyugati és keletire?

Hogyan ábrázolja a Földet a térkép? Mit olvashatunk le a térképről? Miért használunk kisebbített mértéket? Soroljuk el az ismert mértékű térképeket! Mit ábrázol az alaprajz, tervrajz, helyszínrajz? Melyek az ismertebb térképjelek? Hányféle falitérképet használunk? Milyen színnel tüntetik fel térképen a síkságot, dombokat, hegyeket? Honnan mérjük az emelkedések magasságát? Milyen területeket nevezünk síkságnak, lapálnak? Milyen magasságokat nevezünk dombnak? Hegynek? Hányféle módon ábrázoljuk a hegyeket?

2. *Alapfogalmak a lakóhellyel kapcsolatban.*

Miért világváros Budapest? Miért keletkezett itt nagyváros? Mi a vásár- és mi a hídváros? Hol keletkeznek ilyenek? Milyen irányban folyik itt a Duna? Mik segítik az átkelést a folyamon? Hogyan lett Budapest átkelőhely és folyami kikötővárossá? Mikor kell itt kotorni a Dunát? Hogyan keletkezik a zátony, sziget, delta? Soroljuk el a főváros határában lévő szigeteket! Hogyan szabályozták a Dunát? Melyek a Dunába ömlő patakok a főváros területén?

Milyen hegység van a jobbbarton? Soroljuk el a fontosabb völgyeket! Melyik a három hegycsoport a főváros környékén? Melyik szigethegy? Hol van a Budai-hegységben fennsík? Hegyhát? Hegynyereg? Hegyszoros? Melyik oldala meredek a Gellért hegynek s melyik lejtős? Milyen kőzet alkotja a Budai-hegyeket? Melyek a főváros talajai?

Miért nincs sok forrás a Budai-hegységben? Hogyan keletkezik a forrás? Milyen ivóvízzel látják el fővárosunkat?

Hogyan melegítik fel a Nap sugarai a levegőt? Mivel mérjük a levegő hőmérsékletét? Miért különböző Földünkön a hőmérséklet? Miért más a hőmérséklet a szárazföld és a tenger fölött? Miért melegebb Pest, mint Buda? Mennyi a főváros évi közepes hőmérséklete?

Mi a szél? (A levegő mozgása.) Mi okozza a szelet? Melyik Budapest állandó szele?

Mikor lesz a párából vízcepp? Milyen alakban lebeg a levegőben? Mikor csapódik le? Melyek a csapadékok? Mennyi Budapest átlagos évi csapadéka? Milyen a főváros éghajlata?

Mivel ültették be a főváros termőterületét? Hol van lombos erdő, szőlő, gyümölcsös? Hol folytatnak konyhakertészetet? Soroljuk fel Budapest nevezetesebb kőbányáit! Honnan nyernek homokot és kavicsot?

Milyen nyersterményeket dolgoz föl az ipar? Mire valók az iparcikkek? Miért lett Budapest iparváros? Hányadrésze él a lakosságnak iparból? Miért fejlődött ki a fővárosban a téglázás és cementgyártás? A sör- és pezsgőgyártás? Melyek a főváros világhírű iparai? Melyek még a fontosabb gyáriparak?

Honnan irányítják az ország kereskedelmét? Budapestét? Mi támogatja a főváros kereskedelmét? Mire valók a rakodópont és a közraktárak? Hol épült a legnagyobb dunai kikötő? Melyek a legelső hajótársulatok? Miért fontos a folyami közlekedés fejlesztése?

Mely útvonalakon a legforgalmasabb a főváros villamosforgalma?

Milyen foglalkozások tették Budapestet nagyvárossá? Hányadrésze él a lakosságnak iparból? Kereskedelemről és közlekedésről? Miért sűrűn lakott a főváros? Hány ember jut egy négyzetkilométerre? Hogyan oszlik meg a főváros lakossága anyanyelv szerint?

Miért fejlődött oly gyorsan a főváros lakosságának műveltsége? Miért lett a főváros az ország szellemi életének irányítója? Mennyi az írni és olvasni tudók száma?

Melyek a fontosabb fővárosi iskolák? (Egyetemek, főiskolák, középiskolák, szakiskolák, általános iskolák, kisdudóvók stb.)

Melyek a főváros fontosabb egészségügyi intézményei? (Klinikák, kórházak, szanatóriumok stb.) Miért jelentősek ezek?

Soroljuk el a főváros népjóléti intézményeit! (Napközi otthonok, Vöröskereszt, Zöldkereszt stb. intézmények.)

Melyek a főváros kerületei? Melyek a legrégebbiek? Hogyan népesedtek be az egyes kerületek? Soroljuk fel az egyes kerületek nevezetességeit! Melyek az iparos- és melyek a fontosabb kereskedő-városrészek? Melyik a hivatalnok-negyed? Hol vannak a kertvárosok?

Hogyan kormányozzák a fővárost? Ki áll az élén? Stb.

Miért fejlődött oly rohamosan a főváros környéke? Melyek a környező városok, községek, világítják szerint? Hogyan közelíthetők meg?

III. Befejezés. a) Összefoglalás.

b) Házi feladat.

1946. november 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás tárgya: A görög szabadság hős védői.*(Olvasmánytárgyalás.)*

Miltiadesz. Vagy 500 évvel Kr. sz. előtt Dareiosz uralkodott Perzsiában. Birodalma nyugaton az Egei-tengerig terjedt. E tenger partvidékein békés életet élő görögök ipar és művészet űzésével tűntek ki. Mivel Dareiosz velük is csak úgy bánt, mint egy „uzsorás” és ők is szerették a függetlenséget, ennek kivívásához segítséget kértek a perzsák ellen Athéntől. A segítség megérkezett, Szardesz alá vonult, a perzsa helytartót elűzte, a várost felgyújtotta.

A haragra gerjedt Dareiosz hajóhadat és sereget küldött Athén ellen. Mikor ide az a hír érkezett, hogy az ellenség, több szigetet elfoglalva és elpusztítva, Euboeánál görög földre lépett, Miltiadesz által fellelkesítve elhatározták az athéneiek, hogy életüket és vagyonukat kockára teszik szabadságukért. Spántától is kértek segítséget s bár ez késett, kiszálltak Marathon síkjára. Itt Miltiadesz vezetése alatt a tízszerre nagyobb ellenségen fényes diadalt arattak, a villágtörténelem legnagyobb csatái egyikében megmutatván azt, hogy mennyivel többet ér a szabadság és hazaszeretet által lelkesített ügyes és fegyelmezett kisebb had a nyers erő tengernyi tömegénél. Miltiadesz híréből visszhangzott a görög föld. De midőn röviddel ezután a Parosz-sziget elleni büntető vállalatát nem sikerült, a hálátlan polgárok mint csalót perbe fogták s a marathoni hős börtönben halt meg. (Maratoni futás.)

Temisztoklesz. Miltiadesz bukása után Temisztoklesz vezette Athén ügyeit. Elénk lelke már gyermekkorában el volt telve merész tervekkel. Egykorú társai játékaikt és szórakozásait kerülte, annál inkább perbeszédet készített, melyekben — költőit esetekre — más fiúkat vádolt, vagy védelmezett. Tanítója mondta is neki egyszer: fiú, belőled valami nagy válik; valami igen jó, vagy igen rossz. A tudományokat és művészeteket csak gyönyörűsége vagy finomabb műveltségre szolgálóknak tekintette, kevésbé kedvelte; a zenében teljesen járatlan volt. Egész törekvése a hadászatra és kormányzásra irányult; csak azzal foglalkozott buzgón és kitartással, ami ezekre vonatkozott. Hírnévre, dicsőségre vágyott; Miltiadesz babérait nem engedték nyugodni. Es mivel a becsületes és igazságos Ariszteidesz útjában állott, cserépszavazással száműzetésbe küldte.

Ezután már Temisztoklesz volt Athén vezető embere s rábírtá polgártársait hajóhad építésére. Erre az Aegina elleni háborút használta fel ürügyül, de ez a hajóhad mentette meg a görög nép szabadságát és függetlenségét, mert Temisztoklesz előrelátóbb volt, mint polgártársai. Tudta, hogy a perzsák nem nyugosznak bele a marathoni vereségbe. Tíz év múlva megjelent Xerxes király óriási serege, melyet birodalma összes alattvalóiból állított össze, s amely a Dardanellákon át vert

hídon 7 nap és 7 éjjel kelt át. A félmilliónyi tömeg közeledése nagy aggodalomba ejtette a görögöket. Csak az athéniak és spártaiak nem estek kétségbe s elhatározták, hogy szembe szállnak az óriási ellenséges sereggel. Hétézer görög, köztük 300 spártai, Leonidász király vezetése alatt a thermopilei szorosnál állott fel, hogy a perzsa sereg előnyomulását megakadályozza.

Xerxes azt hitte, hogy a görög nép kardesapás nélkül lábai elé terül. A szoroshoz közeledvén, s a kisded görög hadat látva, hírnökök által felszólította Leonidászt, tegye le a fegyvert. „Jőjj, vidd el magad“, volt Leonidász lakonikus válasza. Arra a rémítgetésre, hogy a perzsa harcosok tömege akkora, hogy lándzsáinak a hegyei elnyelik a Nap világát: annál jobb, legalább árnyékban harcolunk — volt a felelet. A perzsák tehát a szorosba rohamoztak, az erős fallként álló görögök ellen. A támadók vagy elesetek, vagy társaik holttestén át visszavonulni kényszerültek. Ez így tartott két napig. Ekkor egy gyalázatos görög áruló (Efiálcész) útmutatásával a perzsák átkelve a hegyi úton, a görögök hátába kerültek. Leonidász kisded spártai csapata bekerítve harcolt, s egy szálig meghalt a hazáért.

Szalamiszi ütközet. A perzsa hordák Thermopile felől ezután előrenyomultak, felgyújtott falvak, városok lángoszlopai mutatták útjuk irányát, a szerencsétlen lakosok pedig Athén felé menekültek. Temisztoklesz tanácsára az athéneiek elhagyták a várost; öregeket, asszonyokat, gyermekeket a szigetekre szállították, a férfiakat a hajókra rendelték. Az elhagyott várost a bosszús Xerxes elhamvasztotta.

Temisztoklesz eközben a görög hajóhaddal (380 hajóval) a szalamiszi vizeken várta a döntő összemérkőzést. Mikor a 1227 perzsa hajó elborította a tengert, a görögöket elhagyta a bátoróságuk; senki sem akart maradni a szövetkezettek közül. E végső és kétségbeejtő helyzetben a hazáért aggódó Temisztoklesz hűséges szolgáját Xerxeshez küldé üzenettel: Nagy király, én híved vagyok és szolgálatodba akarok lépni. A görögök el akarnak menekülni ezen vizekről. Kerítsd be őket, akkor az egész görög hajóhad hatalmádban van. Xerxes akként cselekedett s a bekerített görögöknek most már maradniok és harcolniok kellett. Ezt becsülettel végezték is úgy, hogy Temisztoklesz cselével a görög haza megmentője lett és a barbárok felett fényes diadalt aratott. Xerxes oly sietséggel távozott a csataterrről, hogy királyi sátorát, hadikincstárát is prédául hagyta a győzőknek és nehogy visszatérő útját elvágják és őt is elfogják, nyomorult halászbárkában kelt át a Dardanellákon, ahol csak nemrégiben saját hídján oly gögösen és nagy reményekkel eltelve kelt át.

Temisztoklesz volt most egy ideig a legünnepelebb görög férfiú. A hadi dicsőségre oly féltékeny spártaiak is, mint a görög haza megmentőjét ünnepelték, olajoskorúval tüntették ki, megajándékozták díszes kocsival s mikor az olimpiai játékon megjelent, az egész közönség felemelkedett a helyéről. Saj-

nos, ez az ünnepelés nem tartott soká és Temisztoklesz is csakhamar Miltiadesz sorsára jutott. Menekülnie a görög földön bolyongnia kellett. Végre Artaxerxes perzsa király fogadta nagy tisztességgel, három város jövedelmével is megajándékozta. Mikor aztán azt követelte tőle, hogy perzsa sereget vezessen hazája ellen, öngyilkos lett.

1946. november 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A huszárok Franciaországban. Jancsi elbeszéli élete történetét. A hangok szemléltető összefoglalása.

Nevelési cél: A magyar ember fájdalmát elrejti. A reménytelenségben sem szabad elhagynunk egymást. A hűség, az adott szó szentsége mindenkit kötelez.

Kapcsolat: A magyar ember természete.

Szemléltetés: A Kukorica Jancsitól bejárt országok a valóságban. (Olvasókönyv.)

Írásbeli: Az olvasott anyagból húzzanak alá 10 rövid magán- és 10 hosszú magánhangzót, 10 rövid mássalhangzót, 10 kétjegyű hosszú mássalhangzós szót elválasztva.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismétlés. Mit tudunk eddig Jancsi vándorlásáról? Milyen országokat járt be? Mi történt vele Tatárországban? Taljánországban? Indiában és Franciaországban? Hogyan mentette meg Jancsi a francia király leányát? Mit ígért neki a király, ha megmenti leányát?

b) Célkitűzés: Mit felelhetett neki Jancsi? Olvassuk el.

II. Tárgyalás. a) A költemény bemutatása.

b) Kukorica Jancsi származása és nevelkedése.

c) Szerető mostoháját elveszti.

d) Jancsi és Iluska szomorú sorsa. Elválás.

e) Jancsi udvariasan elhárítja magától a királyleány kezét.

f) *Elmélyítés.* Mit csinálhatott a királyleány? Sajnálta-e megmentőjét? Milyen volt Jancsi? Mi tartotta vissza Jancsit mégis attól, hogy elfogadja a királyleány kezét? (A hűség Iluskája iránt.) Ezt különösen kiemelem, mert ma annyira fontos az, hogy hűségesen kitartsunk azok mellett, akiket szeretünk.

III. Összefoglalás. Mit tudunk meg Jancsi életéből? Miért nevezték Kukorica Jancsinak? Hogyan nevelkedett? Kinek köszönhetette felnevelését? Miért szerette mostoháját? Mit tett értük — Jancsiért és Iluskáért — nevelőanyja? Mi történt vele? Mi lett a következménye nevelőanyja halálának Jancsira és Iluskára?

Célkitűzés: Meglátjuk, megtalálta-e Jancsi Iluskáját?

Alaki tárgyalás. A hangok szemléltető összefoglalása.

A Nyelvtan könyvben lévő szemléltető összefoglalás szerint.

Házi feladat. (Lásd: fent.)

1946. november 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Képes határozók. I. rész.

Nevelési cél: Nyelvünk e sajátságának felismertetése.

Kapcsolás: A IV. osztályban tanultakhoz.

V á z l a t.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. 1. A házi feladatok számonkérése. 2. Mikes c. költemény számonkérése. 3. A melléknevről tanultak felújítása.

b) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) *A balatoni kecskekörmök* c. olvasmány bemutatása.

b) Az olvasmány megbeszélése. (Szómagyarázat.)

c) Nyelvtani rész. 1. Táblára:

A tatárpusztítás idejéből sok monda maradt fenn és él mai napig is a magyar nép ajkán.

2. A mondat vizsgálata. Egyes szavaknak nem az a valódi értelme, amit szószerint jelentenek.

3. *Részletösszefoglalás.* Az olyan kifejezéseket, melyeknek értelmét nem valódi jelentésükben használjuk, hanem fölcseréljük, átvisszük más, ahhoz hasonló képre, kifejezésre: **ÁTVITT ÉRTELMŰ KIFEJEZÉSNEK** vagy **KÉPES BESZÉD-nek** nevezzük.

4. Szófejtés, szóvizsgálat. Sok az átvitt értelmű kifejezés a határozók között.

álruhában (miben? nem: hogyan? miben? módhatározó inkább.

megmentésére nem hely = hová? mire?

véhségről nem helyhat. honnan? miről?

4. *Részletösszefoglalás.* Az átvitt értelemben használt határozók sokfélék; mindnek nevet nem adnak, hanem a határozók értelmének főiránya szerint

a) KIINDULÁS vagy EREDES (honnan? mióta?)

b) HELYBENLÉTEL vagy ÁLLAPOT (hol? mikor?)

c) a CEL vagy VÉGZODES (hová, meddig?)

szerint 3 főcsoportba osztjuk. U. m.:

Honnan?

Hol?

Hová?

Eredet

Állapot

Vég

-ból,ből,

-ban, -ben, -n,

-ba, -be, -ra, -re,

-tól, től,

-nál, -nél,

-hoz, -hez, -höz,

-ról, ről.

-val, -vel.

-vá, -vé.

Kérdései:

mi-ből? mi-től?

mi-ben? mi-nél?

mi-be? mi-re?

mi-ről?

mi-n?

mi-hez?

Példák: útravaló-ról töprengésük-ben átkozódás-hoz

III. Összefoglalás. Begyakorlás.

1946. november 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A téglalap. (A tanterem padlója.)

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A derékszög. A szög részei, jele. A szög jelölése, a szög nagysága; derékszög, a merőleges.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Megfigyelések és mérések. A padló élei és ezek hossza. Az egymással szemben fekvő élei egyenlők.

A padló élei egymásra merőlegesek.

A padló lerajzolása szabadkézzel, szemmuértékkel, majd vonalzóval és körzővel, pontosan.

A padlót is, lerajzolt képét is távolságok határolják.

A szemben lévő csúcsok összekötése. (Átló.)

A két átló hosszának megmérése. (Egyenlők.)

A négyszög oldalainak hossza (megmérés útján) és ezek összege. (A négyszög kerülete.)

III. Összefoglalás. A sík négy távolság által határolt részeit négyszögnek nevezzük.

A négyszögnek 4 oldala és 4 szöge, 4 csúcsa van.

Megjelölése a 4 csúcsához írt betűvel történik.

A határvonalak a négyszög oldalai.

A 4 oldal hosszának összege a négyszög kerülete.

A két egymással szemben lévő csúcsot összekötő vonal az átló.

Minden négyszögben 2 átlót húzhatunk.

Az olyan négyszöget, melyben 2-2 szemben lévő oldal egyenlő, a szomszédos oldalak nem egyenlők és derékszöget alkotnak, TÉGLALAP-nak nevezzük.

A téglalap átlói egyenlők, felezik egymást, de nem merőlegesek egymásra.

A téglalap területét úgy számítjuk ki, hogy a két szomszédos oldalának mértékszámát összeadjuk és azt kétszer vesszük.

1946. november 4. hete.

Általános iskola.

A tanítás anyaga: Súlymértékek.*Szemléltetés:* Súlyok bemutatása.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Fejszámolás. Összeadásra szöveges példák, a métermérték köréből.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Súlymérték.

1 kilogramm 1 liter tiszta víznek a súlya. Jele = kg.

1 kg = 10 hektogram (nem használjuk a gyakorlatban.)

100 dekagramm jele = dkg

1000 gramm jele = g.

Nagyobb súlyok mérésére használjuk a métermázsát = 100 kg, jele = q (quintál.)

Még nagyobb súlyok mérésére használjuk a tonnát (t) = 10 q = 1000 kg.

Orvosságok, mérgek mérésére a grammnak kisebb részeit is használjuk, ezek: decigramm (dg), centigramm (cg) és milligramm (mg).

Feladatok. (Az összeadás gyakorlása.)

Egy kereskedő 4 láda árut vett, melyeknek súlya egyenként: 367 kg, 254 kg, 296 kg, 335 kg. Mekkora a 4 láda súlya összesen?

Az összeadást az egyeseknél kezdjük.

Csak számokat szabad mondani!

Minden összeadást kétszer végzünk el, egyszer alulról fölfelé, másodszor fölülről lefelé.

Házi feladat: Mérések. (A könyvben a 16. példa. 17, 18 és 19 példák.

1946. november 1. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: A mellérendelt mondatok. Kapcsolatos mondatok tárgyalása, kapcsolatban népdal.

Kapcsolat: Poétika: a népdalról tanultak felújítása.

Szemléltetés: Nyelvtan. könyvből a 8. lapon.

Írásbeli dolgozat: A Szent László c. költeményből (olvasókönyv) 6 kapcsolatos mondat keresése és kiírása.

Vázlat:

I. *Előkészítés:* Hangulatkeltés a népdal szövegének megfelelően. A népdalról tanultak felújítása.

b) *Célkitűzés.* Ismerjük meg azokat a mondatokat, amelyek ebben a szép népdalban vannak.

II. *Tárgyalás:* a) A népdal bemutatása. (Eneklése.)

b) Milyen mondatokat találunk benne? (Egyszerű és összetett mondatok elemzése.)

c) Milyen összetett mondatokat találunk benne? Az összetett mondatok melyik fajtájához tartoznak??

d) *Példamondat:*

Este van már, hull a csillag.

Szőke legény haza ballag.

Milyen mondatokból áll ez az összetett mondat? (Fő.)

Milyen viszonyban vannak egymással? (Kapcsolt.) Ezek csak azért vannak összekapcsolva egymással egy mondatná, mert összefüggő eseményt mondanak el. Az ilyen mellérendelt mondatokat *kapcsolt mondatoknak* nevezzük.

e) *Példamondatok keresése:* Vágyaimnak sólyom szárnya támadt, s odahagytam kislakom s anyámat. *Rátekint a vándor, és tovább folytatja. Áll a malom, áll a vitorlája. Piros a percsétje, finom a hajtása. Az orra érett paprika, hidegtől folynak könnyei. Nem anyától lettél lettél, rózsafán termettél, piros pünkösöd napján hajnalban születted. Segíts magadon, és az Isten is megsegít.*

III. Összefoglalás. A kapcsolt mondatok közé vesszőt, vagy pontosvesszőt, azonkívül sokszor még és, (é)s, is, meg, sem, se kötőszókat is alkalmazunk.

Ezeket a kötőszókat néha párosan is használjuk: is-is, sem-sem, se-se, mind-mind nemcsak-hanem. (Páros kötőszók.)

1946. november 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Szaboleska M.: A Grand Caféban című költ. tárgy.

Nevelési cél: A magyar dal varázsa.

Kapcsolás: Földrajz: Páris. Kondoros, pászortúz stb.

Szemléltetés: Kép az olvasókönyben.

V á z l a t.

I. Előkészület. a) Számonkérés. Családi kör.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Athajlás a költeményre. Az elszakadt magyar nem érzi jól magát idegenben. Egy este betéved egy kávéházba... magyar nótát játszik a cigány...

b) Mit érezhetett ott az az idegenbe szakadt magyar...

c) A költő bemutatása: Szaboleska Mihály.

d) A költemény bemutatása.

e) A költemény által keltett élmény megbeszélése.

f) Gondolatsoportonkénti olvasás és tárgyalás.

Muzsikálnak egy párisi kávéházban.

A szomorú magyar nótának mintha szíve volna.

Az idegenek nem figyelnek a nótára.

Mi van azon sírni való... csak a magyar szív érzi...

g) Elmélyítés. Ki a Tisza vizé issza, vágyik annak...

Az idegenbe szakadt magyarok magyar nótát kérnek...

III. Begyakorlás. A költemény többszöri elolvasása, tartalmának elmondása.

Helyesírás: tündéerkert, pászortúz, Mindenható, Kávéház.

Sír a nóta, magyar nóta.

Messze, messze idegenben, mesebeli tündéerkertben.

Mennyi érzés, mennyi bánat, szíve van tán a nótának.

1946. november 4. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Törtek osztása.

Nevelési cél: A számtani gondolkozás kifejlesztése.

V á z l a t.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A házi feladatok számonkérése. Törtek szorzása egész számmal, törttel.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Törtek osztása egész számmal.

Szóbeli: Hogyan kisebbítjük a tört értékét?

(Nevezőjét nagyobbítjuk.)

Hogyan lehet törtet egészszel osztani?

Pl.: $4/5 : 5$; $3/4 : 6$; $1/2 : 4$; $7/8 : 4$;

$2^{2/3} : 3$. Ha vegyes számot osztunk törttel, akkor előbb áltörtté változtatjuk át

$3 \frac{3}{4} : 2$; $1 \frac{1}{4} : 5$; $5 \frac{1}{6} : 4$?

b) Hányszor van meg $5/6$ -ban a $3/6$?

Felelet: $5/6 : 3/6 = 5 : 12/3$

$4/5$ -ben a $2/5$?

Ha $3/4$ Ft-ért vehetünk 1 m vásznat, mennyit kapunk 5 Ft?

Felelet: 5 Ft-ért annyi m vásznat kapunk, ahányszor a $3/4$ Ft az 5 Ft-ban megvan, vagyis $5 : 3/4 = 5 : 3$.

c) Törttel úgy osztunk, hogy az osztó számlálójával osztunk és nevezőjével szorzunk.

$6 : 1/2$? $8 : 3/4$? $9 : 2/5$?

d) Törttel úgy osztunk, hogy az osztandót a megfordított osztóval megszorozzuk.

Pl.: $4 \frac{1}{2} : 2/3$?

III. *Begyakrlás*. Könyvbeli példakon. 299. l. Írásbelinél.

Házi feladat. 30. l. 4 a) és c) példák.

A tanítás anyaga: Hazám c. népdal. Módosító jelek. Egész és fél lépcső távolság. A 4. lépcső felemelése.

Nevelési cél: a hazaszeretet elmélyítése.

V á z l a t.

I. *Előkészítés*. a) Számonkérés. Házunk előtt mennek el a huszárok...

b) Magyaros ütem a lány sorban.

c) Hangtalálási gyakorlatok.

d) Hangulatkeltés. A hazaszeretet. Mi a haza?

e) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás*. A Hazám c. dal szövegének bemutatása, előlvástatása, megtanulása.

b) Módosító jelek. Egész és fél lépcső távolság. A 4. lépcső felemelése. Kereszt. Módosító jel. Fisz.

c) A Hazám c. dal első sorának éneklése, tekintettel a módosító jelre.

d) A dal olvasása ütemezéssel, szótagolva.

e) A dal eljátszása, dúdolással, gyakorlás.

f) A dal éneklése ütemezéssel.

g) Hangerősítés, halkítás = crescendo, decrescendo.

h) A dal éneklése hangszínezéssel.

III. *Begyakorlás*. a) A dal színes éneklése.

b) A dal leírása, különös tekintettel a módosító jelre.

1946. november 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Petőfi: A Tisza c. költeménye.

I. *Előkészítés*. a) Számonkérés. 1. A múlt órán tárgyalt költeményről tanultak felújítása. (Petőfi: Kis-Kunság c. költeménye.) 2. Az ezzel kapcsolatos házi feladat számonkérése. (A szegedi Tisza stb.)

b) *Hangulatkeltés.* A mi nagy folyónkról is írt Petőfi egy szép költeményt. Ugyan hogyan látta Petőfi a Tiszát?

c) *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* a) A költemény bemutatása.

A TISZA

Nyári napnak alkonyulatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Tur siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly simán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében.
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják hajjai fodrába.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot
jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Ahol álltam, sárga fűveny-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarjúrendek,
Mint könyvben a sorok, heverték.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő, benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folya vére.

Másfelől a Tisza túlsó partján,
Mogyoró- s rekettyebokrok tarkán,
Köztük egy csak a nyílás, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők úsztak át az égen.
Legmesszebről rám merengve néztek
Ködön át a mármarosai bércek.

Túlhan, vélem átellenben éppen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében,
Korsaját míg tele merítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv mérne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább
hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.

Késő éjjel értem a tanyára
Friss gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzseláng mellettünk.

Többek között szoltam én hozzájuk:
„Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi rosszat kiabáltok róla,
S ő a föld leglámborabb folyója.”

Pár nap múlva félszendérgésemből
Félrevert harang zúgása vert föl.
„Jön az árvíz! jön az árvíz!” hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.

Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át,
Zúgva, bögve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha fütttyentett be,
Nagy távolban a malom zúgása
Csak olyan volt, mint szúnyog
dongása.

b) A költemény-keltette élmények elmondása, megbeszélése.

c) A költemény ismételt átolvasása, részegységenként.

d) Alaki tárgyalás. Ismét másfajtája a leírásnak. Itt a Tiszát a költő elbeszéléséből ismerjük meg. Petőfi elbeszéli.

hogy a kis Tur torkolatánál megállott a legmagyarabb folyó mellett, s elmondja, milyennek látta a Tiszát, a Tisza környékét a folyón innen és túl (Elragadtatását is sem tudja elnyomni!) Majd elmondja, hogy az esti órákban társaival rőzseláng mellett beszélgettek a Tiszáról, s ő védelmezte társaival szemben a földnek e legjámborabb folyóját. Pár nap múlva szörnyű csalódássá változott a költő hite a Tiszáról. Élő, eleven valószínűségnek, kiszabadult örületnek látja már a folyót, amint „Zúgva, bőgve törte át a gátot, El akarta nyelni a világot.” Mivel teszi itt szemléltetéssé és költőivé a leírást, Petőfi? (Az elbeszéléssel és a Tisza megelevenítésével.)

e) Részletösszefoglalás. A leírás térbeli jelenségeket vagy természeti tüneteményeket ismertet költői módon. A leíró költeményeknek nem az a céljuk, hogy tüzetesen megismertessék a külvilágot (mint a földrajz, természetrajz, növénytan-állattan, ásványtan stb.), hanem hogy gyönyörködtessenek. E célból a költő a) elmondja azt a hatást, melyet a tárgy reá gyakorolt, azokat az érzelmeket, melyeket benne a tárgy keltett, b) vagy pedig időbeli sorrendben sorolja el, mintha utazás közben nyerné benyomásait, vagy pedig c) olyan elbeszélést nyújt, melyből a leírandó tárgy tulajdonságait kikövetkeztethetjük, és végül d) a leírandó tárgyat megszemélyesítve, cselekvőként mutatja be.

III. Befejezés. a) Összefoglalás. A költeményt megegyezően, összefüggően elolvasztatjuk. Tartalmát összefüggően elmondattuk, közösen megállapítjuk a gondolatát s eszméit, a tanulókat arra, hogy Petőfi milyen művészi formában fejezte ki ezt az egyszerű gondolatot: milyen más a békés, építő Tisza, mint a romboló, pusztító! (Szegeden két allegorikus szoborban szemléltethetjük a Tisza kétféle természetének különbségét.)

b) Elmélyítés. Vonatkoztatás a magyar emberre. (Hirtelen, heves indulata!)

c) Házi feladat. A költemény 2-2 sorának óránként való megtanulása. Írjanak fogalmazványt, milyen a tiszai élet nyáron.

1946. november 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Lapos tárgyak (síkförmák) rajzolása és festése.

Elkészítési idő 2 óra.

Szükséges rajzeszközök: szabadkézi rajzeszközök.

I. Előkészítés. a) Elmény-nyújtás. (Szemléltetésre kitett minták bemutatása, megbeszélése. A rajzbeli közlésre serkentés.

II. Megoldás. a) A rajz elhelyezésének megbeszélése, szemléltetés alapján.

b) A kiválasztott minta alakját jól figyeljük meg, csak azután vázoljuk fel rajzlapunk megfelelő helyére. A szemmérték alapján rajzolt vázlat alakját, nagyságát és elhelyezését ellenőrizzük. A főarányok ellenőrző módját a múlt órán már

tanultuk, ma a forma alakjának helyesbítésére újabb ellenőrző eljárással ismerkedünk meg.

Az olyan idomokat, melyeket egy vagy több egyenes mentén összehajtva, azok egyikfele teljesen fedi a másikat, *egyen-súlyos (szimmetrikus) idomoknak* nevezzük. Az az egyenes, amely-nél az idom összehajtható, a szimmetria tengelye. Az idomok szimmetriáját első pillanatra észrevesszük. Ha szimmetrikus mintát rajzolunk, a tengely vázlatunkba való rajzolása megkönnyíti a forma alakjának ellenőrzését. Így győződünk meg arról, hogy a tengely két oldalán levő pontok egyenlő távolságra vannak-e!

Ha a mintának több tengelye van, valamennyit rajzoljuk bele vázlatunkba. Még akkor is jó a tengelyt vagy tengelyeket felrajzolnunk, ha a minta nem teljesen szimmetrikus, mivel így észrevesszük az eltérés nagyságát úgy a mintán, mint a vázlatunkban. Az olyan idomokat, amelyeknek nincs szimmetrikus tengelyük, felemás formáknak nevezzük. Tengelyt csak a kész vázlatba szabad rajzolnunk, tehát a tengely felrajzolásával kezdeni munkánkat nem szabad. Ha pedig a vonalrajz elkészült, a tengelyt azonnal kitöröljük.

Feladatainkat úgy párosítottuk (3 pár), hogy mindegyikben van egy szimmetrikus és egy felemásformájú minta.

Mintáink: 1. Vágódeszka, nagykés;

2. fakalapács, bárd;

3. tálcza, festékkeverő lap (paletta).

Ha a megbeszélt tárgyak vázlata és vonalrajza elkészült (állandó ellenőrzésünk mellett), akkor a tisztára törölt rajzokat a tárgy anyagának színét feltüntető (vagy megközelítő) világos festékekkel festjük át. (A fából készült tárgyakat vagy farészeket égetett szienával, a fémrészeket semleges szürkével fessük.)

(Először a festékkeveréssel kell megismerkednünk. Ha pl. mintánkat india-vörös kikevert szívével festjük, eljárásunk a következő. Egyik festékkeverő csészénkbe kevés vizet teszünk. Vízbe mártott ecsetünket e gombfestéken többször oda-vissza végighúzzuk. Az ecsettel feloldott festéket a vízbe keverjük. Ezt az eljárást addig ismételjük, míg a csészében levő víz erős színű lesz. A kikevert szín erősségét egy kis papíron próbáljuk ki. A festék a jobbkezünk felőli oldalán legyen. Tiszta rongyot vagy itatóspapírt is készítsünk magunk mellé. Ha a befestett felületen túlsok festék gyűlné össze, az itatóspapíron vagy a ronggyal kinyomott ecsettel felszívjuk. A bemártott ecsetet kissé a festékestál oldalához nyomjuk, hogy a fölösleges festék belőle lefolyjon. A festéket minden bemártáskor keverjük fel ecsetünkkel. Ecsetünkbe vett túlsok festék rajzlapunkra cseppenhet. — Festés közben a rajztáblát kissé lejtősen tartjuk. Ha vízszintesen fektetjük, a festék csúnya foltokban megáll a papíron. Ha pedig nagyon meredeken tartjuk, a festék könnyen lefolyik a papíron.)

Foltfestésnél a vázlatot nem rajzoljuk meg előbb ceruzával.

val, hanem mindjárt ecsettel festjük. Még az ecsettel sem rajzoljuk körül; nem szabad túlkevés festékekkel, majdnem száraz ecsettel festenünk. Jól megmártott vastagabb ecsetünkkel a rajzlap megfelelő helyére kisebb foltot festünk, melyet kifelé nagyobbítva a mintához hasonlóra alakítjuk. A foltokat mindig *belül kifelé alakítjuk*. Ne fessünk túl nagy foltokat! Egy-egy folt legnagyobb mérete körülbelül 4–5 cm legyen. Az alul összegyűlt festéket itatóspapíron vagy tiszta ronggyal kinyomott ecsetünkkel felszívathatjuk, nehogy végigfolyjon a rajzlapon. Nem baj, ha a foltok alján kissé több festék marad.

III. Befejezés. A rajzlapok beszedése, néhány jó és kevésbé sikerült rajz megbeszélése. A hibák javításának módja. További munkára serkentés.

Ismeretterjesztő előadás.

A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése.

I.

Az emberiség története nagy népek, nagy emberek alkotása. Nem összefüggő, változatlan egész, benne épügy feltalálható a csecsemő-, gyermek- és ifjúkor, a férfikor, mint az egyén életében. S amennyire más a gondolkozása a gyermeknek, serdülőnek, ifjúnak vagy az érett férfinak, éppenúgy alakult át időnkint az emberiség gondolkozása is önmagáról, az őt körülvevő természetről, kettőjük viszonyáról, mindkettőjük alkotójáról s a vele való kapcsolatáról. A világtörténelem e fejlődési szakaszait, korszakait ó-, közép-, új- és legújabb kornak szokás nevezni.

Ha meg akarjuk ismerni valamely kor emberét, igaz történetét korának, meg kell ismernünk korának jellemző gondolatvilágát, fel kell fednünk világnézetét, a korszellemet, amelyben élt, hogy cselekedeteinek igaz rugóit feltaláljuk, értékelhessük — saját kora szemüvegén át. Ez az egyetlen helyes történet szemlélet, amely az elmúlt időket — nem a mai korszellelem szemüvegén át nézi, értékeli, hanem — a maguk szellemi irányával igyekszik felkeresni, megtartani, értékelni.

A magyarság történelméről szólva ez azt jelenti, hogy meg kell ismernünk népünk eredetét és ősi műveltségét, a középkori, újkori- és legújabbkori magyarság lelki alkatát, mint amely magán viseli a kor általános emberi — legalább is európai — jellemvonásait.

*

A magyarság az ural-altáji ősnép finnugor ágából ered. A finnugor ősnép Európa keleti részén élt az Oka, Káma és Bielaja vidékén. A magyarság tehát európai eredetű. A finnugor ősnép keleti tömbje az ugor ősnép fokozatosan keletre húzódva Kr. e. 1000–500 között átszorult Északnyugat-Ázsiába, az Ob-folyó mellékére. Ebben az ugor nép-közösségben élt az előmagyarság a vogul és osztják néppel együtt k. b. Kr. e. 100-ig. Ez időtájt válik ki az előmagyarság az ugor közösségből, és húzódik le az Ural-hegység keleti oldalán dél felé. Így kerül érintkezésbe az ázsiai hatalmas hún birodalom legnyugatibb ágával, az *ogurs*sággal. Ez a török nép volt a roppant birodalom természetes nyugati irányú terjeszkedésének előőrse: nagyszerű harcos, rendkívül fejlett diplomáciai érzékű nép. Ez az első török nép, amellyel az előmagyarság keveredik. Ezután csaknem 900 esztendőn át állandóan bolgár-török népek vérségi és műveltségbeli hatása alatt él. Így alakul ki az a finnugor eredetű, de török etnikumú nép, amely a 9. század végén honfoglalásával a

történelem színpadára lép. A történelmi magyar nép tulajdonképpen akkor alakul ki, amikor az előmagyarság elindul a török keveredés útján. A mintegy kétévszázados előmagyar-ogur érintkezés döntően meghatározza a magyarság jövőjét. Hogy a magyarság annyira kiemelkedik a többi finnugor nép közül, s hogy — az erős germán hatás alá került finn nép kivételével — egyetlen finnugor eredetű nép, amely történelmi jelentőségre tett szert, azt jórészt ennek a keveredésnek kell tulajdonítanunk. A magyarságban a finnugor s a török népek két olyan értékes tulajdonsága talált egymásra kiegészítően, amelyek egymagukban nem jelentősek, együtt azonban történelmi hivatások teljesítésére képesítenek. Ez a két vonás a finnugor népek nehézkes, olykor mozdulatlanságig fokozódó hagyományörzése, konzervativizmusa és a török népek roppant államalkotó képessége, mely azonban nem járt együtt az államfenntartás adottságával. A finnugor népek átvészelték évezredek megpróbáló viharait, s nagyjában ugyanazon a területen élnek ma is, igen sokat megőrizve ősi életformájukból és hagyományaikból. Ez a megtartó mozdulatlanság biztosította fennmaradásukat, de gátolta egyben haladásukat. A török népek kiválóan értettek az államalapításhoz, de megtartásához annál kevésbé. Ezek az olykor roppant méretű török birodalmak (ázsiai hún birodalom és különböző török népek birodalmai) rendszeren széthulltak, elenyésztek erőskezü alapítójuk halálával. Többnyire ilyen, emberöltőként változó, személyekhez kötött államalakulatokban élt a magyarság az ogur érintkezés után egészen a 9. század végéig, amíg Etelközben önállósult. A török államalkotó készség egészült ki a magyarságban a finnugor megtartó erővel, és képesítette a magyarságot arra, hogy Európa ütközőpontján államot alkosson és megtartson immár annyi ideig, amennyinek hányadáig sem bírták világhatalmak megvetni lábukat ezen a földön.

A politikai és harcászati tekintetben iskolázott magyarság Etelközt csak átmeneti állomásnak tekintette. A besenyő támadás csak sürgette, de nem kezdeményezte a Kárpátok zárt, védett, egységes és biztonságot nyújtó medencéjének elfoglalását. A népvándorlás utolsó hullámainak sodrával ideérkezett magyarság életében a második nagy fordulatot a Duna-medencében való megtelepedés jelentette.

*

Az ősi műveltségnek emléke azokban a finnugor eredetű szavakban él, amelyek azonos jelentésben, a vogul és osztják nyelvben is megtalálhatók.

Ezek a közös szavak arra utalnak, hogy az ősmagyarságnak vadászaton és halászáton kívül állattenyésztőnek, sőt egyenesen lótenyésztőnek kellett lennie. A ló mellett még csak egyetlen háziállatot ismert e korban, a juhot.

Csak a *nemzetség*, a rokonsággal kiegészült család tette lehetővé számukra hatalmas nyájaknak és méneseknek együtt tartását, megvédését, s a legeltetéssel járó gyakori helyváltoztatást. A csak halász-vadász népeknél a nemzetségi szervezet sohasem alakul ki. A magyarság tehát már a törökökkel való keveredés előtt állattenyésztő és nemzetségi szervezetben élő nép volt. Eleink a lovat nemcsak termékeiért tenyésztették, nemcsak megülték azt a nyereg, fék és ostor felhasználásával, hanem lóhátról is harcoltak. A nemzetség mellett van egy másik, szintén társas alakulatra való szervezetük: a *had*, amely már katonai jelentésű, s így a nemzetségnél nagyobb alakulatra, a *törzsre* vonatkozik.

*

A finnugor őshazából fokozatosan kelet felé húzódó ugor ág, s annak keleti szárnyán elhelyezkedő magyarság már igen korán török népek szomszédságába került, mégpedig a *bolgár-török* népek mellé. Ezek főként abban különböztek a többi nomád töröktől, hogy a közös harcok pásztorságon kívül nagy érzéket mutattak a békés foglalkozások, így a prémvadászat, a prémkereskedelem, sőt a rabszolgákkal végeztetett

földmívelés iránt is. Ilyen bolgár-török néppel (az ogurral) került érintkezésbe a szintén harcos lovas magyarság, amely csatlakozott a nála számosabb és erősebb bolgár-török néphez.

Ez a fontos esemény jelentékenyen átalakította a régi magyarságnak még egyoldalú, csak a ló és juh tenyésztésére alapozott műveltségét. A magyarság a bolgár-törökök révén olyan néppel egyesült, amely az összes számbajövő szelíd állatfajokat tenyésztette, ismerős volt a földmívelés alapelemeivel, s emellett fejlett politikai és katonai szervezettel rendelkezett.

Itt ismeri meg a magyarság a szarvasmarhatenyésztést, ezen állatok tejtermékeinek feldolgozását. A juhtenyésztés szintén megtartja szerepét, s divatba jön a gyapjúnak ruházati célokra való felhasználása.

A régi magyarságnak még alig volt szava a földmívelésre, most egész sereg ilyen jövevényszó került nyelvébe. Megismeri a *bűzát* és *árpát* s azok teljes megművelését. A magyarság igen hamar beletanult ebbe a töle alapjában véve idegen foglalkozásba, s a gabonatermesztésen kívül a növény (kender, komló, borsó, torma), majd ebben a gyümölcstermelés, sőt a szőlőgazdasággal is megismerkedett (alma, körte, szőlő, bor, seprű).

Ez a bolgár-török nép tanította meg a magyarságot a betűvetés mesterségére is. A bolgár-török hatás révén a magyarság ősi műveltsége csak gazdagodott, kiegészült, anélkül azonban, hogy alapjellege megváltozott volna. Új környezete, a délorosz steppevidék (nyílt, fátlan síkság) már a nagystílű, hódító nomád népek világa volt, amelyben a magyarság is ilyenné alakult.

*

A lovaspásztor kultúrkörökben nem a fajiség és nem a nyelv a néppéválás és birodalomszervezés alapja, hanem a politikai és katonai vezetés, amely egy-egy dinasztia irányítása alatt egységbe tömöríti az azonos műveltségű, íjat feszítő népeket. A népalakulásnak az a sajátos természete érteti meg velünk azt, miért nem szerepelt a magyarság az 5–9. századig mostani nevén, anélkül azonban, hogy nyelvét és népi egyéniségét azáltal elvesztette volna.

Az önálló népnév feltűnése tehát nagy politikai változások kísérője a nomád világban, s csak akkor kerül rá a sor, ha valamely törzs régi kötelekeit elszakítva, maga áll más törzsek élére már mint vezető elem. A magyarságnál ez a folyamat a 9. század végén következett be. Itt, a Fekete-tenger északi partja fölött elterülő steppén vált igazi lovas-nomád *nemzetté*, itt alakította ki törzsi szervezetét, tekintélyen alapuló korlátlan fejedelmi intézményét, itt szerezte meg kitűnő lóállományát, elsőrangú fegyverzetét, s végül ebben az iskolában tanulta meg az idegen népekkel való bánás jellegzetes gyakorlatát is.

Azon népek közül, amelyek köteleikébe a századok folyamán tartozott, a türkök és kazárok voltak rá a legnagyobb hatással.

A magyarság már a kazár uralom idejében több törzsből állott, amelyek élén hadnagyok „vajdák” állottak. Ezek közül a legelőkelőbb a *kende* (kündü) méltóságnévet viselte.

A magyar-kazár kapcsolat a 9. század folyamán igen meglazult, a kazár hatalom képviselője, a kende névleges méltósággá vált, s mellé a valódi főhatalmat a *gyula* tisztséget viselő törzsfő ragadta magához. Ez volt Árpád apja, Almos, akinek családja magához ragadta az egész magyar törzsszövetség vezetését.

E nagy esemény a Dnyeper és Dnyeszter közötti folyamvidéken, *Etelközben* játszódott le, ahová a magyarság a besenyők támadása elől a 9. század utolsó évtizedében visszahúzódott, magával sodorva többek között egy török törzset, a kabarokat, akik a kazár uralommal való elégedetlenségük miatt csatlakoztak a magyarokhoz.

Etelköz a nyugat felé tartó népek nagy temetője volt, ahol már beleütköztek a letelepült népek gyűrűjébe, s keleti rokonaik nyomása alatt rendszerint néhány évtized során felmorzsolódtak a kétfelé vívott

harcokban. A magyarságot ugyanaz a sors fenyegette, amely később ezen a vidéken a besenyők, úzok és kúnok törzsszövetségeit elérte.

Igy fordult bizalmuk a magyar törzs feje, a „böles tanácsú és gondolkodású, kiválóan vitéz és uralomra termett“ Árpád, Álmos fia felé, akinek családjában a gyula tisztsége öröklődött, s aki magát a legendás hún királytól, Attilától származtatta.

A fejedelem „választása“ a lovasnomád népek ősi ritusával, a vészszertartásával történt. Amint a magyarság az előző századokban viselte más, hatalmasabb népeknek a nevét, most, amikor ez a törzs vált az új politikai alakulat magjává, természetsszerűen felvette a nevét a többi hozzácsatlakozó törzs is. A magyarság igazában akkor vált néppé, midőn eredetileg egy törzs jelzésére szolgáló neve az egész népközösség egységének kifejezőjévé vált.

A magyarságnál évszázadokig tovább élt ennél a nagy eseménynek az emléke, nem valóságos lefolyásában azonban, hanem a nomád gondolkodásra rendkívül jellemző módon, egy költői, vallásos mítosz alakjában. A magyar hagyomány nem tud a nép szorongatott helyzetéről, a besenyők várható támadásáról, hanem e helyett az istenség küldötte szent tululmár látogatását meséli el Álmos anyjánál, Emesénél: „Az Úr megtestesülésének 819-ik esztendejében, Úgyek, nagyon sok idő múltán Magóg király nemzetségéből való igen nemes vezére volt Szkitiának, aki feleségül vette Doni-Magyarban Önedbelia vezérnek Emese nevű leányát. Ettől fia született, aki az Álmos nevet kapta. Azonban isteni, csodás eset következtében nevezték el Álmosnak, mert anyjának álmában isteni látomás jelent meg tululmadár képében. Egyszermind úgy tetszett neki, hogy tőle dicső királyok származnak, ámde nem a saját földjükön sokasodnak el. Mivel tehát az alvás közben feltűnő képet magyar nyelven álomnak mondják, és az ő születését álom jelezte előre, ezért hívták őt szintén Álmosnak.“ Attila-hagyomány és tulul-mítosz együttesen mágikus (bűvös) tekintélyt ruháznak az új uralkodóházra, s a magyarság körében is kialakul az a hit, amely szerint az alattvalókat csak a fejedelem és leszármazói természetfeletti vezetőképesége élteti és táplálja.

A magyar uralkodóház e mondára való utalással mint tululnemzettség élt a pogánykor tudatában, és a magyarok egészen Giza vezér idejéig a tulult vezéri jelvényként használták. A fejedelmi háznak is ez a származás biztosít rendkívüli képességeket, bölcseséget, vitézséget, amelynek lenyűgöző hatása alól a nép még a keresztény korban sem tudott szabadulni.

✱

A honfoglalás nagy művét már ennek a szervezetnek a birtokában hajotta végre a magyarság. Az új haza térségein a gazdasági tekintetben legértékesebb, viszonylag legsűrűbben lakott és amellet legvédelettebb területek a fejedelem népének jutottak. A fejedelmi nemzetség és törzs körül helyezkednek el a többi törzsek, mégpedig határozott terv, sőt rangsorolás szerint. A Nyék törzs, továbbá a magyarokhoz közvetlenül a honfoglalás előtt csatlakozott kabarok helyezkedtek el az ország periferiáin határvédő törzsekként.

A honfoglaló magyarság, mint minden nomád nép, eredendően *katoná* volt. Különösen szívósságuk és kitartásuk hívta fel a tudós császár, Böles Leo csodálatát. A magyar „a munkát és fáradságot magasztosan elviseli, tűri az égető meleget és a fagyhalál hideget s a nomád életből folyó egyéb nélkülözéseket. Nem hagyják abba a harcot, mint más nép, ha az első csatában megverték őket, hanem sokféle módon iparkodnak az ellenfélre csapást mérni“. Ezek a tulajdonságok megvilágítják a nép egész jellemét, keleties nyugalmit, öntudatos, katonás természetét, a valóság és a külsőségek iránt eleven érzékeléssel bíró lényét. „Férfiakban bővelkedő s független ez a nép, amelynek a pompa kifejtése és a gazdagság szeretete mellett csak arra van szorgalmas gondja, hogy ellenségeivel szemben vitézül viselkedjék.“

Harcmodoruk a kor legnagyobb katonai szakértője szerint messze

a nomád népek átlaga felett áll. Rengeteg pénz- és véráldozatba került, míg a nyugati népek megtalálták az ellenük való védekezés megfelelő ellenszereit.

Katonai sikereiket elsősorban politikai szervezetük szigorúságának köszönheték, de nagy része volt ebben felszerelésük, fegyverzetük és nem utolsósorban loányaguk kiválóságának is.

Őseink az új hazában is *védelemre* rendezkedtek be. Ezért foglalta el a fejedelmi törzs a minden irányból jövő támadások ellen egyaránt biztonságot nyújtó központi területeket, s ezért nézett kelet, illetőleg nyugat felé a két leghatalmasabb törzsnek, a *gyula* és *horka* népének fegyveres ereje. (A *gyula* és *horka* bírói tisztséget viseltek, s azonkívül egy-egy törzs hadnagyai is voltak, amelyek vezérek kiváltságos helyzeténél fogva előkelőbbnek számítottak a többiekénél.) A nomád népekre annyira jellemző valóságérzékkel és józansággal egyidőre megállottak új hazájuk határainál, s csak annak végleges elfoglalása és betelepítése után kezdték meg nyugat felé irányuló, még mindig kémlelő, puhatolódzó célú portyázó hadjáratokat.

Ezek az óvatos tapogatódzások rövidesen a nyugati viszonyok helyes megismerésére, az ellenfelek megosztottságának és katonai gyengeségének felismerésére vezettek. Erre hatalmas arányokban indultak meg az úgynevezett kalandozó hadjáratok.

*

A honfoglaló magyarság a teljes politikai bomlás' és hűbéri szét hullás állapotában találta Európát. A magyarság így olyan hatalmat tudott alapítani, amely a 10. század első felében még az avarok egykor őrlelmetes birodalmát is felülmulta. A nyugati viszonyokat felismerve, a magyarok valóságos hódoltsági gyűrűt építettek ki maguk köré, amely a harmincas esztendőkre elején magába foglalta Felső-Itália királyságát, a bajor és a szász hercegséget és azokat a szláv népeket, amelyek a német királyság keleti határain tanyáztak. De ugyanekkor ajándékkal váltotta meg nyugalma a bolgárok fejedelme, sőt Bizánc császára is. Mindezek az országok meghatározott összegű évi adót fizettek a magyaroknak, a szláv törzsek pedig természetbeni ellátáson kívül segédsapatokat is szolgáltatottak nekik, pontosan úgy, mint az előző évszázadokban az avaroknak. A sorozatos hadjáratok célja e hatalmas összegekkel adózó országok hódoltsági gyűrűjének fenntartása volt. A szorongatott keresztény népek lájszava átkot és gyűlöletet szórt a féltelmes keleti lovasokra, de voltak olyanok is, akik ennek a viszonylag maroknyi népnek uralmában meglátták a nagyvonalúságot. A 10. század 30-as éveiben a magyarok által nemrégiben kifosztott szentgalleni kolostorban egy Ekkehard nevű szerzetes hőskölteményének néhány sorában bámulatos tárgyilagossággal látta meg szerepüket: „Ez az erős nép, amely hadierényei által jeleskedett, nemcsak a körülötte levő területeken uralkodott, hanem a tengeren is átkelt, s szövetséggel ajándékozta meg a békéért könyörgőket, de porbasújtotta azokat, akik ellenszégültek.”

A portyázó seregek vezéreinek az egykorú íróknál feljegyzett nevei azt mutatják, hogy az itáliai portyázásokban az a déldunántúli magyar törzs szerepelt, melynek vezére a 10. század dereka táján Bulcsu horka volt. Felettébb valószínű tehát, hogy a hódolt északitáliai királyság adóját is a horkák élvezték. Hasonlóképpen megosztott a horka a törzsszövetség másik vezető hadnagyával, a gyulával s az aldunavidéki törzs fejével, a legendás Botonddal a Balkán-félsziget népeinek sarcán és zsákmányán.

A kezdetben erősen centralizált (központosított), egyeduralkodó felépítésű magyar törzsszervezet így a portyázó hadjáratok belső következményeként oly politikai halmaznak adott helyet, amelyben már nem érvényesült egységes vezetés. A magyar törzsrendszer élére Árpád halála után valójában már nem az ő ivadéka, hanem a határmenti törzsek hatalmas hadnagyai állottak, akiknek a lelkekben gyökeret verő tekintélye a sikert

sikerre halmozó, diadalmas hadjáratok során mindinkább elhomályosította az isteni turulmadár fogantatásával kérkedő fejedelmi nemzetség hírnevét.

A dolgoknak ebben az állapotában következett be a csatamezőkön a nagy fordulat. Az új vezetőkbe vetett hit, az a meggyőződés, hogy Lél és Bulcsu vezérsege biztosítja a „hét magyar” népnek a külföldi sarchoz és zsákmányhoz fűződő érdekeit, a gyászos lechmezei (955) és arkadiopolisi (970) vereségek nyomán semmibe foszlott. A csatamezőkről megtizedelve visszaözlő törzsek népe, amely vezérei jó részét elvesztette, s a következő évtizedekben gyeptűi mögé húzódott vissza, most ismét elismerte annak a fejedelmi háznak az uralmát, amely a portyázó hadjáratok aranykorában akarva nemakarva háttérbe szorult. A fejedelmi hatalomnak ezt a nagyszabású megújítását Géza fejedelem hajtotta végre. A törzsi egyensúlyt és saját főhatalmát biztosítva, nyugat felé békepolitikát folytatott.

Bármily fontos lépés volt is a portyázó hadjáratok abbahagyása, a magyarság biztonságát, Európa népei részéről való megtűrését és a múlt eifeledését korántsem biztosította.

A 10. század végének öntudatra ébredt Európájában tehát nem volt többé helye egy pogányhitű és erkölcsű nomád törzsszervezetnek. A leszámolás kimenetele nem lehetett kétséges, mégpedig nemcsak azért, mivel a birodalmi haderő több mint egy félszázada megtalálta a magyarokkal való mérkőzés biztos sikerű ellenszereit, hanem már azért sem, mivel a 10. század végének magyarsága jelentékenyen kisebb katonai átütőerővel rendelkezett, mint annakidején Árpád népe.

*

Az a magyarság, mely a 10. század alkonyán a Duna-Tisza térségeit benépesítette, már egészen más nép volt, mint az a nomád közösség, amely egy századdal azelőtt ezt a területet hódítóként birtokába vette. A lechmezei ütközettől István király megkoronázásáig egy tespedt félszázad következett, amelyet a magyarság akarata ellenére kénytelen volt békében leélni, s ezzel megindult életformájának feltartóztatlan átalakulása.

A magyarságnak tehát vagy pusztulnia, vagy megújhódnia kellett.

Ahogy a 10. század végének félnomádsága átmenetet teremtett a „keresztény módra” való élet végleges szervezéséhez, akként a lelkek is megérték már a keresztény hit befogadására.

A magyarság oly művelődési körből szakadt Európába, amelynek népei meglehetősen magasrendű istenélménnyel rendelkeztek. Keleten maradt baszkir rokonaink a természetszellemek mellett elsősorban ahhoz az istenhez fohászodtak, „aki az égben lakozik”, s akit „mindeneknél fejebbvalónak tartanak.” Az istenélménynek ez az egyistenhívó jellege érteti meg velünk a magyar nyelv keresztény kifejezéskincsének egy rendkívül jellemző sajátosságát. Nem csupán oly, a kereszténység legfelsőbb lényegéhez tartozó fogalmak megjelölésére szolgálnak „pogány” magyar szavak, mint *bűn* és *bocsánat*, nem csupán Isten házáat jelölték őseink a magyar „szent” jelentésű egy-szóösszetételből képzett *egyházzal*, hanem még a kereszténység Atyaistenének jelölésére sem volt szükség szláv vagy nyugati jövevényszóra. *Isten* szavunk eredete mindmáig nincs végérvényesen tisztázva, annyi azonban kétségtelen, hogy nem valamelyik szomszéd keresztény nép nyelvéből került hozzánk, hanem a magyarság honfoglalás előtt meglevő szókészletéhez tartozott.

A keresztény tanítás átvételének egyetlen akadálya a pogányságnak a harcot istenítő morálja lehetett volna. A magyarságnál ilyesmiről nem lehetett szó, mert ez a nép életformájának lassú átalakulása következtében a keresztény térítés megindulásakor gazdasági, társadalmi és politikai téren egyaránt túljutott ezen a hőies erkölcsön.

(Folytatjuk.)

MADARAK.

Hogy lármáznak! milyen szemtelenek!
 Tetszenek és megszegyenítenek,
 s úgy magyarázzák az igazukat,
 hogy meg kell értenem a szavukat,
 madár szavukat, hogy ez nem elég,
 és adjak, még, és még, és újra még.
 Mit tehetek? Nevetek és adok,
 szalonnabórt, kölest és tökmagot,
 ami akad... Míg kint teszek-veszek,
 messziről lesik az erkélyemet,
 s alig jövök be, tollas seregük
 rögtön itt van, itt röpdös mindenütt.

En meg elnézem az üvegen át
 a szárnyas éhség fázó csapatát,
 a nyüzsgő hadat, a verebekét,
 s a gyáva rigót, ijedt cinegét,
 nézem őket, s szégyellem magamat:
 könnyű szeretni a madarakat!
 Könnyű bizony... Es elgondolkozom
 ellenségeken és barátokon,
 eszembe jut ez, meg az, ami jót
 emberrel tettem: almát és diót
 dugtam itt-ott, tanítást, könyvet és
 orvosságot, néha valami pénzt,

rossz ruhát, szép szót... s hogy a hátamon
 vittem fel egyszer a hegyoldalon
 egy beteget... Es hogy... Osszeadok
 sok kis emléket... és elborzadok:
 nekem sok volt, másnak mégis mit ért?
 Mit tehet az ember az emberért?

Mit tehettem?!... Szégyellem magamat...
 Madarak verik az ablakomat.
 Eheznek, fáznak. Mint az emberek.
 Ne tegyem azt se, amit tehetek?
 Madarak... Na még egy marék magot!
 ...Es elfüggönyözöm az ablakot.

Szabó Lőrinc.

ADTAL NEKI ERTE TETŐT.

Szegény kicsi ángyom-asszony,
 hogy Krisztus előtt könnyet fakasszon,
 jó pár mérföldet ment maga.
 Hajnalban indult, s panaszkodott,
 hogy nincsen lova, se számara,
 de hite azért így is ragyog,
 s Isten elé viszi gyalog.

A bihari táj, ha szürke volt,
világított neki a hold.
S az Úr juha, ő a bárány,
kontyát ringatva erre-arra,
a tündöklő pusztán át járván,
már jó élemedett korban,
fáradtan járt az őszi porban.

S amiatt, hogy az út oly vad
az életen át: a templomi pad
megnyugtatta... Hetenkint egyszer
azért jött el leborulni
ártatlan, tiszta, nagy szemekkel.
... O. ég! Adtál néki érte tetőt:
enyhébb sírt, enyhébb temetőt...

En ma is hallom a szélben itt
Sokszor, küzdő énekeit —
Hallom, s a szívem úgy meríti
hozzá a képet, amint kendőjét
maga alá leteríti.
Igy búcsúzott. S rá egy napra,
a puszta örökre elringatta.

Sinka István.

AZ ERO.

— Ugy-e, édesapám, amikor a sziklát
Véres zivatarban villámok hasítják,
Viharok ráütnek, habok ráomolnak,
S mégis szikla volt ma, kőszírt marad holnap.
S ha a századok sem tudják porrá tenni,
Sziklánál erősebb nincs is talán semmi?

— Nem fiam, ott nem lelsz sem érzést, sem eszmét..
Csak makaes a szikla, az erő nem ez még.

Akkor édesapám, az a hősi ember,
Aki egymaga győz gyilkoló sereggel.
Küzd, ha hősi teste csupa vér, merő seb,
Ugy-e, a világon az a legerősebb?

— Nem fiam, nézd a föld valamennyi hősét,
Mind csak bátor ember. Ez nem az, erő még.

— Hát a zsarnok, apám, ki népeket tör le,
S előtte mindenki csak térdeplő törpe,
Ha amerre halad, hervadás a lábnyom,
Ő a legerősebb ezen a világon?

— Fiam, bárha a föld mind neki teremne —
A zsarnok hatalmas, erő nincsen benne...

— Édesapám... akkor nincs is erős ember?

— Kedves kicsi fiam... Egy bús őszi reggel,
 Kicsi gyermek voltál, sápadt, apró, gyöngé,
 Az édesanyádat temettük el csöndbe.
 Szép sápadt arcával, fekete szemével
 A betegágyadnál lelte minden éjjel;
 Kétes hajnalórán lázas álmod leste —
 Virrasztó imáját hallgatá az este.
 ...Téged sötét árnyak hallgatásra vártak,
 S ő elébe állt a hideg halálnak.
 Virrasztva, ápolva, ringatva becézett,
 S halovány arcodra visszatért az élet.
 Őszi napsugárra már te ránevettél.
 ...Őszi sötét felhő könnyeit kisírta.
 Édesanyád akkor roskadt le a sírba.
 Nem volt erős szikla, nem is termett harera,
 Hervadó virág volt szelíd sápadt arca,
 Maga hunyó napfény, — porba tépett nádszál..
 S mégse volt nagyobb hős az édesanyádnál...
 ...Tudod már, fiam, hogy az erős ki lehet?
 — Tudod, édesapám: — aki nagyon szeret...

Muraközy Gyula.

Karácsonyi pásztorjáték.

Irta: O. Mayer Irén.

SZEMELYEK:

1. Mária	6. Arkangyal
2. József	7. Jelentő angyal
3. Gáspár keleti király	8. Énekes angyal
4. Menyhért „ „	9. Pásztor (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
5. Boldizsár „ „	számozással) .

Angyalok tetszésszerinti számban.

Szín: Keleti táj, mezőség, hátul keleti tájat ábrázoló, felhúzható függöny-nyel. A függöny mögött a betlehemi istálló. Középen kis jászol, ebben egy kis baba, Jézuska. Édesanyja mellette ül egy széken. Mögötte József áll. A jászol másik oldalán az énekes angyal áll, ringatja a kis Jézust, akinek fejénél az arkangyal áll. A többi angyalt tetszés szerint az istállóban, azon kívül, vagy az istálló mögötti felhős emelvényen helyezhetjük el. Minél több az angyal, és minél magasabbra emelhető az istálló mögötti felhős rész, annál szebb a kép. Az istálló fölött betlehemi csillag ragyog. A felhők közötti angyalok kezébe hangszereket adhatunk, mintha játszanának. Az angyali jelenéshez 7 vagy 9 angyalt veszünk, ezek egyike a jelentő angyal. Ezek jelenésük után az istállóban maradnak, kissé félrevonulva.

Első jelenet.

(Keleti táj.)

(Kilenc pásztor görbe bottal, tarisznyával a színre jön, itt, a közönséggel szemben félkörben feláll. Az Első pásztor korsót, a Második kecskebőrt, a Harmadik bárányt, az Ötödik tarisznyában cipót, a Hatodik vaját, a Hetedik sajtót, a Nyolcadik egy fehér galambot hoz. A Negyedik és Kilencedik pásztornál nincs semmi.)

Első pásztor:

Este van, nyájaink alusznak már régen,
Feküdjünk le mi is az Isten nevében.
(Lefekszik.)

Második pásztor:

Elfáradtam én is, igen sokat jöttünk,
Amíg nyájainknak jó legelőt lettünk.
(Lefekszik.)

Harmadik pásztor:

Mily szépen virul itt a rétek virága,
Puha fűbe vetve mindnyájunknak ágya.
(Lefekszik.)

Negyedik (kicsi) pásztor:

Jó bátyáim, én nem tudok aludni,
Sohsem láttam csillagokat ily fényesen ragyogni.

Ötödik pásztor:

Igaz biz a', nézzétek csak, szeme jó a fiúnak,
A csillagok, akár a nap, oly fényesen ragyognak!

Hatodik pásztor:

Különösen az az egy ott, nézzétek csak, hogy ragyog!
Ragyogása felülmúlja magát az öreg napot!

Hetedik pásztor:

Az ám, milyen fényes az a szép új csillag,
Jeruzsálem felől éppen felénk ballag.
Mintha csak Istennek égi jele lenne,
Mint azt a próféta rég megjövendölte...

Nyolcadik pásztor:

Ne nézzétek már annyit a csillagot!
Aludni kell, mert itt érzük a napot!
Majd felvigyáz ez a gyerek,
Ti meg hamar feküdjetek!

(Valamennyien lefekszenek, csak a Negyedik pásztor nem megy melléjük, s megállva egyre az eget figyeli. Kivülről ének hangzik, előbb halkán, majd egyre erősödve: Dicsőség mennyei Istennek... stb. Az ének végeztével.)

Negyedik pásztor:

Mi az? Mi hangzik oly szépen
Ott fenn a csillagos égben?
Mintha kis angyalok serege
Örömekeket zengene!

Második jelenet.

(Angyalok, körülveszik a pásztorokat, majd énekelnek: Keljetek fel pásztorok, pásztorok... Enek közben a pásztorok egymásután felülnek, s az angyalokra néznek csodálkozva. Az ének befejeztével a jelentő angyal előbbre lép.)

Jelentő angyal (felemelt kézzel):

Jó pásztorok, ne féljetek!
Nagy örömhírt hoztam nektek!
Megszületett a Jézuska,
Mindnyájatok megváltója.
Hogy ha látni akarjátok,
Sarutokat megoldjátok,
S Betlehembe siessetek,
A Kisdédet ott lelitek,
Egy szegényes istállóban,
Fekszik barmok közt, jászolban.

(Angyalok el.)

(Pásztorok énekelnek: Pásztorok, keljünk fel... Az ének végeztével felállnak.)

Első pásztor:

Láttátok mindnyájan az ég jelenését?
Angyalok hirdették Krisztus születését.
Menjünk hát, siessünk, hova angyal küldé,
Felkeresni Jézust, ama Betlehembe,
Egy kis ajándékkal kedveskedjünk neki,
Szerény adományunk talán még nem veti.
E korsóban viszek neki édes tejet,
Ez az, amit minden kicsi gyerek szeret.

(Kezébe veszi korsaját.)

Második pásztor:

Van egy kecskebőröm, tiszta fehér, puha,
Jó lesz takarónak picit lábaira...

(A bőrt vállára veti.)

Harmadik pásztor:

Mit vigyek én neki, Isten szent Fiának?
Talán majd megörül fehér báránycámna.

(A báránycát ölébe veszi.)

Ötödik pásztor:

Jó anyám sütötte ezt a puha cipóm,
Hogyha meg nem veti, én is nekiadom.

Hatodik pásztor:

Nekem meg van vajam, jó lesz a kenyérre,
Tán szeretni fogja a kedves szülője.

Hetedik pásztor:

Itt egy darab sajtom, biz egyebem nincsen,
Többet nem adhatok, látja a jó Isten...

Vyolcadik pásztor:

Nekem van egy fehér, szelíd kis galambom,
Jézuskának viszem, neki turbékoljon...

Negyedik (kicsi) pásztor:

Istenem, Istenem, nekem nincs semmim se...

Hogyan mehetnék én Jézuska elébe...

Kilencedik pásztor:

En majd itt maradok, őrizni a nyáját,

Ne bántsa a farkas a kis báránykákat.

Mind: Jó lesz!

(A pásztorok sorakoznak, a kis (Negyedik) pásztor marad legutolsónak, s a színteret körüljárva énekelnek: Pásztorok, pásztorok örvendezve... A Kilencedik pásztor középen állva a színen marad, a többi az ének végeztével el.)

Harmadik jelenet.

(Gáspár, Menyhért és Boldizsár, keleti királyok jönnek s megállnak a pásztor előtt):

Gáspár:

Adj Isten jó reggelt, nyájak jó pásztorai!

Nem tudod, merre van e vidék királya?

Fényes csillog jött fel keleten az égre,

Az vezetett minket erre a vidékre.

Kilencedik pásztor (botjával mutatva):

Itt fekszik közelben Betlehem városa,

Legszélén ott áll egy szerény istállócska.

Angyalok jelenték, Jézus ott született,

Im, ott az a csillag, bizton odavezet.

Menyhért:

Köszönjük, jó pásztor eligazításod,

Siessünk, valóban, ott egy várost látok!

Kilencedik pásztor:

Jó szívvel vagyok én hozzátok, királyok,

Az Isten áldása szálljon le reátok.

(A királyok egymásután elindulnak, majd a színt néhány-szor körüljárva énekelnek: Mennyből az angyal... A Kilencedik pásztor kissé távolabb áll tőlük. Végül ő is eltűnik.)

Ötödik jelenet.

(A hátsó függöny felfut, s látható a betlehemi istálló az angyalokkal. Az angyalok énekelnek: Fel nagy örömré most született... Mikor odaérnek: „Egyszerű pásztor jőjj közelebb” — jönnek a pásztorok és négy jobbra, négy pedig balra áll sorba az istálló elé, hogy a látást ne akadályozzák.)

Első pásztor:

Aldott kicsi Jézus, égnek nagy királya,

Köszöntsön először szegény pásztor szája.

Nem vagyunk gazdagok, nem hozhattunk sokat,

De amit átadunk, fogadd el azokat:

Ime, én se hoztam semmi mást, egyebet,

Felkínálnám néked ezt a kicsi tejet.

(A korsót leteszi, ő maga letérdel.)

Második pásztor:

Itt egy szép kecskebőr, tenéked ajánlom,
 Édes kis Jézuskám, lábacska'd ne fázzon.
 (A kecskebőrt vigyázva lábacska'jára teríti, ő letérdel.)

Harmadik pásztor:

Ez a kis báránka legkedvesb jószágom,
 Édes kicsi Jézus, tenéked ajánlom...

(A báránkát a jászol elé teszi, ő maga letérdel.)

Ötödik pásztor:

Friss kenyeret hoztam én kicsi kezédbe,
 Édesanyám lelkem, ma reggel sütötte.

(Leteszi, s letérdel.)

Hatodik pásztor:

Nincs egyebem, hoztam hát
 Egy kis finom vajacska't...

(Leteszi, ő is letérdel.)

Hetedik pásztor:

Ugyan mit adhatna egy pásztor, csak sajtot,
 Neked hoztam el az egész nagy darabot...

(Leteszi, s letérdel.)

Negyedik (kicsi) pásztor:

Édes kicsi Jézus, szegény árva vagyok,
 Ajándékul néked semmit sem hozhatok...

De ha elfogadod árva kis szívemet,

Neked adom, s véle igaz hűségemet...

(Letérdel.)

Mind: (Énekelnek: Örvendjünk mindnyájan, Jézus született... Az ének utolsó soránál jönnek a királyok. Megállnak a pásztorok előtt, jobbról Gáspár és Menyhért, balról Boldizsár és a Kilencedik pásztor, ki azonnal letérdel.)

Hatodik jelenet.

(Gáspár, Menyhért, Boldizsár és a Kilencedik pásztor.)

Gáspár:

Messze napkeletről egy csillag vezetett,
 Eljöttünk, hát hozzád, egek fejedelme.

Üdvöz légy Istennek testté vált igéje,

Aranyimat hoztam hódolat jelére...

(Ajándékát leteszi és letérdel.)

Menyhért:

Üdvözöllek Jézus, világ megváltója,

Bánatos szíveknek megvigasztalója.

E tömjén illata szálljon ime, feléd;

Tégedet imádva borulok le eléd...

(Ajándékát leteszi és letérdel.)

Boldizsár:

Köszöntlek Jézuskám, királyok királya,

Kinek égben vagyon fényes koronája.

Mirhát hoztam, ime, szentséges testedre,

Aldásodat kérem szeretett népemre.

(Ajándékát leteszi és letérdel.)

Mind: (Enekelnek: Krisztus Jézus született, örvendezünk..., majd Mária beszél ülve.)

Mária:

Köszönöm, hogy a Jézuskát mind üdvözlöttétek.
Aldása rajtatok, amért eljövétetek.
Köszönöm az ajándékot, Jézuska nevében,
Tudom, jutalma lesz e földön s az égben.
Legkedvesebb ajándékot, mégis, szegény árva!
Te hoztad a kis Jézusnak születésnájára!
(Ajándékát leteszi és letérdel.)

József:

Köszönöm kis Jézus szent nevében,
Mindazt, amit néki hoztatok.
Jó szívetek méltó jutalmaként
Aldása lesz néki rajtatok.
Ő megáldja mindig, ki nevében
Könyörül az elhagyott szegényen.

Mind: (Enekelnek: Békeesség földön az embernek... majd)

Arkangyal:

Dicsőség a magas mennyben az Istennek,
Békeesség a földön a jó embereknek.
Földön élő népek, szólok tihozzátok,
Angyal-szózatomat, ime, hallgassátok!
Megszületett Jézus, az örök szeretet.
Ertetek elhagyta a fényes mennyeket;
Leszállott ragyogó égi trónusáról,
Csillagokkal ékes, boldog mennyországból,
Hogy a bűneinket mind magára vegye,
Es haragvó atyját így megengesztelje,
Megnyithassa néktek az egek kapuját,
Megtörje a földön a sátán hatalmát.
Kinek angyalsereg szolgál fenn az égben
Szalmás jászolágyon fekszik itt szegényen;
Születhetett volna fényes palotában,
S ime itten nyugszik rongyos istállóban.
Legyen példa nektek Jézus születése,
Alázatosságot tanuljatok tőle.
Szeressétek egymást. Tartsatok mind össze.
Másként széthullotok, mint az oldott kéve.
Jézus is szegény volt; ti is viseljétek
Béketűrő szívvel el a szegénységet;
Mert a mennyek útja tövises és nehéz,
Csak az juthat célhoz, ki az egekre néz.
Jézus szent példáját, ime, kövessétek,
Ugy nyerhettek tőle áldást, segítséget.
Dicsőség a magas mennyben az Istennek,
Békeesség a földön a jó embereknek.

Enekes angyal: (A kis Jézust ringatva énekel:)

Földre szállott Jézus,
Világ megváltója,
Aludj csendben, békén
Szerény kis jászolban.

Leghatalmasabbja
Földnek és az égnek,
Barmok lehelleje
Melengessen téged.

Kit égi seregek
Dicsérve imádnak,
Te lesz megváltója
A bűnös világnak.

Első pásztor (feláll):

Elaludt már a Jézuska,
Fel ne költjük, menjünk haza.

* * *

(Ezt a pásztorjátékot színpad nélkül is elő lehet adni. Ez esetben a karácsonyfát nem középre, hanem oldalt állítjuk fel, s mellé kissé oldalt betlehemet, melyre egy széthúzható függönyt teszünk. A pásztorok jelenésük végén sorakozva kimennek, éppenígy a többi szereplők is. Igen kedves képet nyújt így a karácsonyi ünnepély, a karácsonyfa mellett a betlehemmel. Természetesen ilyen esetben csak annyi angyalt szerepeltetünk, amennyi elfér.)

(Az énekek mind megtalálhatók a római katolikus egyházi énekes könyvben.)

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1946.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

november

KARÁCSONY.

Harang esendül,
Ének zendül,
Messze zsong a hálaének,
Az én kedves kis falumban
Karácsonykor
Magába száll minden lélek.

Minden ember
Szeretettel
Borul földre imádkozni,
Az én kedves kis falumba
A Messiás
Boldogságot szokott hozni.

A templomba
Hosszú sorba
Indulnak el ifjak, vének,
Az én kedves kis falumban
Hálát adnak
A magasság Istenének.

Minha itt lenni
A nagy Isten
Szent kegyelme sugna, szállna,
Az én kedves, kis falumban
Minden szívben
Csak szeretet lakik máma.

Ady Endre

KARÁCSONYKOR.

Egy nap meg egy este,
Minden esztendőben,
Szeretném, ha király
Lehetne belőlem.

Karácsony szombatján,
Hogy a csillag támad,
Kinyitnám aranyos,
Gyöngyös palotámat.

Minden elhagyottat
Odagyűjtögetnék,
Sápadozó árvát
Szárnyam alá vennék.

Ha nem is, ha nem is
Valami sokáig,
Karácsony szombattól
Karácsony napjáig.

Ha koldús, ha bűnös,
Nagy bíroda' mamba'
'Szerető szó nélkül
Senki sem maradna.

Könnyet ahol látnék,
El azt se kerülném,
Szép, selyemkendőmmel
Azt is letörülném.

Karácsony estéjén
Minden esztendőben
Szeretném, ha király
Lehetne belőlem.

Szabócska Mihály.

Társadalmi nevelés az általános iskolában.

IV.

Az általános iskola felső tagozatának kezdő idejére esik annak a kornak vége, amely a járással kezdődik, s amit általában gyermekkorának szokás nevezni. Az a boldog gyermekkor, amit a felnőttek kívülről és gyakran messziről visszasírnak, de amelyből a gyermek őszinte erős vágygal és a maga láttakkal-joggal kikívánczik. A gyermek és felnőtt élete egymástól jól elkülöníthető emberi életforma. Egymáshoz való viszonyuk általában nem az ellentét, inkább a szeretet, a megértés és szolgálatkész szándék. Mégis tulajdonképpen hamis *illúziókkal nézik egymás életét*. Az ember a gyermek életében a gondtalanság, a megelégedettség és derűs hangulat idejét látja. A gyermek pedig vágyik a nagyok függetlensége és ereje után, hogy szabadon élhessen a hatalom, tudás, igazság és jószág légkörében. Mindkét részből eljön a szomorú csalódás. Az öregkorba jutott ember újra átéli a gyermek tehetetlenségét, vágyainak gátoltságát, életének szűkreszabottságát és értéktelenségét. A serdülő fiatal pedig kiábrándulva tapasztalja a gyermeki eszmények gyakorlati arculatát.

A gyermek életét a természet rendje szerint nem az ön- és fajfenntartás tudatos gondja és küzdelmei irányítják, hanem a testi-lelki erő, tudás, tapasztaltság utáni ösztönös vágy hajtja. Az általános iskola felső tagozatába kerülő gyermek még folytatja azt a kutató, próbálgató, mindent megnéző és szétszedő, a maga életéért síró életet, amit az első lépésekkel a bölcsője körül kezdett meg.

Tízéveskor körül már testileg is egy újabb *telési, izmosodási periódusban van a gyermek*. Tapasztalatszerzésének körét az iskolában és olvasmányain keresztül már szűkebbkörű hazáján túlra terjeszti. Fantáziájával még az indusok világát, az autógyárak műhelyeit, tengerek mélyét is bejárja.

Ez az ösztönös töltékezési, tökéletesedési és gyűjtő vágy sok akadályt, nehézséget hoz a gyermeknek. Sírás és elfojtott vágyak rontják derűs perceit. A természet bölcsesége a gyermek vágyaihoz és gyermeksegeihez annyi szeretetreméltó elevenséget adott, hogy a felnőttek segítő jóindulatát is megnyerjék. Így a gyermekort a maga küzdéseivel és nehézségeivel együtt a természettől adottan *harmonikusnak* mondhatjuk. E testi-lelki egyensúly megbomlásával kezdődik a serdülés.

A gyermeki élet ilyen értelmezésének jól megfelel a gyermek nagy *aktivitása (cselekvési vágy), produktivitása (alkotási vágy)*, és az *energia bősége (teherbírás)*.

Az általános megállapításból azonban nem lehet arra következtetnünk, hogy az V–VIII. osztályosoknál egyformák, egyformán jók az energiás viszonyok. Eltekintve a fejlődésbeli rendellenességektől (megszakítás nélküli erős növekedés, szervi

gyengeségek stb.) és az előzetes nevelési hibáktól, *jellegetesen láthatók az öröklött adottságok*. Az egyéni munkabírási megnyilvánulási és minőségi (gyorsaság, fáradékonyság, felületesség, kitartás stb.) megnyilvánulásai mind a szellemiekben, mind testiekben a konstitúcióhoz mértén különböznek, de az *egyéni fejlődés más szakaszához* (pl. serdülés) *viszonyítva jók*.

A gyermek ebben a korban a maga temperamentumához mértén egész napon át tartó egyenletes, kitartó munkálkodásra hajlamos. Szellemi munkájának ösztönös *testi kísérői* vannak: izgás-mozgás, gesztusok, kiabálás, babrálgatás stb. Az egyhangú, egyoldalú, főként lelki aktivitásokat és tétlenséget nem bírja sokáig. Küzdésből (versengés), etikai indításokból (becsület, kötelesség) erőfeszítésekre is vállalkozik.

Aktivitásának módjában főként *utánoz*. Testi-szellemi elfoglaltságainak tárgyát és célját természetes érdeklődési hajlama szerint spontán meglátja, sőt keresi az őt környező életből. Az ellesett megoldási módot alkalmazza, mások (felnőttek) irányítását szívesen veszi, de a cselekvést magát nem adja át szívesen, esetleg megosztja másokkal. Elénken belekapcsolódik a másoktól felvetett probléma megoldásának keresésébe (pl. valamit kitalálni, jobban megcsinálni, megkeresni). A gyors eredmény, tetszetős külsőségek (nagynoskodás), hatáskeltés (elismerés) gyermekies örömök és munkára ösztönzők.

Különösebb én-problémák még nem jelentkeznek, ellenben ösztönösen egészséges önzéssel keresi a maga igazát, „én“-es jogait, szükségleteit. Az előző években már nagy gyakorlatot szerzett ahhoz, hogy környezetéből mikép (sírás, könnyörgés, durvaskodás, hízalgés, kényeskedés, stb.) és milyen mértékben csikarhatja ki vágyainak teljesülését. A gyermek már elég korán megérzi a környezet gyengeségein keresztülűrő viselkedési modort, de az ellenállásokba (apa szigora, anyuka idegessége, testvér durvasága...) is belenyugszik. Az általános iskola felső tagozatának első éveiben ez az ösztönös én-viszony (alkalmazkodás) tudatossá, gyakran raffinalttá válhatik.

Erdekes viszonyban van e korban a gyermek a felnőttekkel. Figyeli az életüket, de nem érzi magát közejük tartozónak, megfigyeléseit a maga egyénisége és körülményei szerint alakítja át, átszínezi és jól érzi magát még a saját világában. Ehhez hasonlítható kor még kettő van az ember életében: a 24 év körüli ifjak kora, amelyben — úgy érzik — meg tudnák váltani a világot a maguk módja szerint — és a 45 év körüli férfikor, amelyben a kiegyensúlyozottságot és a jelen adott realitását szemlélhetjük.

A serdülés előtt a gyermekek legszívesebben *kortársaikkal* között vannak. A versengés, féltékenység néha-néha durvasággá fajul közöttük, de általában a gyengébb elismeri erősebb társának fölényét, szívesen szegődik melléje, és könnyen tömörülnek együttldolgozó, vagy harcoló társasággá. Az egyéni érdemeiket hangzatos címzésekkel honorálják egymás között.

A fiúk és leányok között ezidőben változik meg a korábbi

közömbös viszony. A lányok e korban gyorsabban fejlődnek, korábban beáll a serdülés, és így a fiúk-leányok eltávolodnak egymástól. A fiúk serdülésével a távolság kiszélesedik. Mintha a természet gondoskodni kívánna arról a távolságról, amelyből később egymás keresésére indulhatnak az ifjú emberpárok.

A gyermeket környező *természeti és kulturális jelenségek* elsősorban kíváncsiságot ébresztenek benne. A kíváncsisággal gyakran velejár a megkívánás, ami megszerzésre való törekvésben, vagy utánnzásban nyilvánul meg. Így általában minden *érdekl*i a gyermeket, ami körülötte van és történik. Igyekszik mindent megismerni, amit lát és hall. Ahogyan szélesedik életútjának és a tapasztalás lehetőségeinek köre, úgy növekedik érdeklődésének sokoldalúsága. Elsősorban a konkrétumokat látja meg, és keresi azok gyakorlati értékét.

Az általános érdeklődés azonban nem minden irányban egyforma aktív. A próbálgatások, küzdések már megéreztettek a gyermekkel egyéni képességeinek gyakorlati értékét. Az elért eredmények munkálkodását egy irányba terelik, és a gyermekkor végén már nem ritkák a kis „specialisták” (technikai ügyeskedők, bélyegszakértők, rajzolgatók, olvasók, sportolók, stb.) az érdeklődésnek ezen gyakorlati beirányulásai a később kibontakozó értékesebb *önismeretnek* és *hivatásérvzésnek* szemeltartható csírái.

Az egyéni képességeknek megérzése a *szociális szervezkedésnek*, a közösségbe való beilleszkedésnek is egyik megindítója. A gyermek ebben a korban már látta a küzdő és irányító társ értékét. Keresi a helyet, ahol maga is hasznos, értékes szerepet tölthet be. Sőt jelentkeznek a naív próbálgatások az egyéni gyengeségek palástolására és korrigálására (erőszak, „felvágás”, zsebpénz ereje stb.).

Már típusokba lehet osztani a tanulókat a *közösségben való magatartásuk szerint*: vezetésre, alkalmazkodásra készek, közömbösek, behúzó, magányosak. Láthatjuk a mellőzöttség, gyengeség és értéktelenség érzésére (Adler-féle Minderwertigkeitsgefühl) hajlamokat.

A *szellemi képességek* közül számunkra azok a legfontosabbak, amelyek a gyermek *ismeretszerzésének módját és lehetőségeit* határozzák meg. A 10–13 éves gyermek ismeretszerzése még erősen konkrét szemlélethez van kötve. Ismereteit legszívesebben egyes jól megfigyelt és megértett esetekhez köti. Ezeket szívesen alkalmazza és gyakorolja.

A konkrétumhoz, tapasztaltsághoz és gyakorlatiassághoz kapcsoló megismerésnek megvannak a kellő *előfeltételei*. Az *érzékszervek* már jól fejlettek (szemfüles), a gyakorlottságon alapuló *szemlélésnek* (pl. súly-, nagyság-, távolságbecslés távlat-látás, szín- és hangárnyalat megkülönböztetés) képessége már használható. A szemlélés, megfigyelés *nem* nagykorú, de részletező, elég nyugodt, biztosító, és jó emléknymot hagyó. A számonkérésnél, vagy tanuskodásnál tapasztalható *megbízhatatlanság* rendszeren nemcsak az elmosódott emléknymok-

ből, hanem a hiányos (szűkkörű) megfigyelésből származik. Ha az *emlékezésbeli* hiányok okait keressük, a fennvázolt érdeklődési irányok nyomán is kaphatunk útmutatást. Gyakran találkozunk *dídetikus* típusú (Jaensch) kis tanulókkal, akik az érzékelt tárgyakat és jelenségeket valóságga újra tudják szemlélni.

A *gondolkodás* is nehezen szakad el a konkrétumoktól. Fogalmait, ítéleteit és *következtetéseit* egyes esetekből alkotja meg a gyermek. Azonos körbe tartozó eseteket (pl. számtani példák, nyelvtani alakok) már spontán összehasonlítja, de nem annyira a közös lényegét látja meg, mint inkább az eltéréseket, hogy az egyedeket minél jobban elkülönítve lássa. A *miért* kérdések is elég gyakoriak, de a *logikai okok* helyett az időrendbeli egymásutánt a szerkezetbeli összefüggéseket, a működésbeli megegyezéseket, célszerűségeket és analógiás jelenségeket keres. Így lassan kifejlődik az összefoglalás, rendszerezés és elvonás képessége oly mértékben, hogy az *elvont* gondolkodásba is bevezethető a tanuló.

A gyermek ösztönös tökéletesedési vágya *érzelmi és akarat* világában mérsékelt lelkesedési készséget tart ébren, amely az egyéni temperamentum-jelleghez mértén kedvező hangulatban és törekvési hajlandóságban nyilvánul meg. Elkedvetlenedéseket, letöréseket külső nehézségek könnyen kiváltanak, de ezek nem tartósak. A vigasztalódás és más irányba fordulás elég könnyen megy.

Komoly értelemben vett erkölcsi, hazafias és szociális *érzületről* még nem igen lehet beszélni. Az érzület kifejlődéséhez egy eszményi értékrendszer és annak szolgálata szükséges. A gyermek értékelését és akaratit életét pedig az egyéni szükségleteken kívül a parancsszavak, példák és környezethatások alakítják. Csak azon értékeket fogadja el készséggel, amelyek harmónikusak életszemléletével. Így gyakorlatias beállítottságával felismeri és becsüli a haza, vagy Isten-szolgálat hasznos megnyilatkozásait, együttérez a szegénnyel és gyakran szép teljesítményekkel mutatja meg ösztönös *erkölcsi adottságait*.

E rövid áttekintésből is láthatjuk, hogy sok igazság van abban a sokszor hallott, de olyan kevésszer realizált mondásban, hogy e korban az ember nem tökéletlen felnőtt, hanem *tökéletes gyermek*. Ez előtt van a fejlődő gyermek és utána alakul ki az ifjú.

A nevelés szempontjából a *külső hatások irányító* és alakító ereje kedvezőnek mondható. A gyermek kereső, befogadó és tapasztaló tendenciával fordul az esetleges és tudatos (szoros értelemben vett nevelő) indításokkal szemben. A gyermek még ebben a korban a természet rendje szerint felveszi, egyénileg feldolgozza és tudat alatt, vagy fölött hordozza a család, iskola, utca stb. formálásnak nyomaait.

Az általános iskola felső tagozatába kerülő 10 éves tanuló nál aránylag tisztán meg lehet látni a *környezethatásokat*. Ezért jó őket a műlőkutatók által felállított típusok szerint is

figyelni (tanyai... fővárosi; szegény... főrangú; egyke... após... árva; hazulról, iskolából tanult stb.). Megfigyeléseink alapján sok olyan tulajdonságot ismerhetünk meg, amelyek nem a konstitúciós alapokból adódnak (pl. hazudozás, kényeskedés, locsogás, zavartság.)

Az *élenk aktivitás és egyéni alkotásra való törekvés* ígéri tanulás közben felmerülő problémák megfogását és az egyéni képességek intenzív megnyilatkozását. Ezt a tapasztalat igazolja. Különösen az V. osztályosoknál több gondot okoz az aktivitás és egyéni ambíció csillapítása, fegyvermezése, mint felkelése. (Folytatjuk.)

TANÍTÁSOK—VÁZLATOK.

1946. december 3. hete.

Általános iskola II. osztály.

A tanítás anyaga: Az angyalbárányok. (Beszédgyakorlat.)

I. Előkészítés. a) *Ráhangozás.* Ezen az órán nem tanulunk, beszélgetünk, hanem egy szép mesét mondok el nektek. Szép a mese, ti is szeretétek mindnyájan, tudom. Mit szeretnétek kapni a Jézuskától? Ki szeretne könyvet? Milyen könyvet szeretnétek legjobban? Nekem is van egy szép meséskönyvem. Elhoztam, találtam benne egy szép mesét, amit, gondoltam, elmondok most nektek. Szeretnétek hallani?

b) *Célkitűzés.*

II. Tárgyalás. a) A mese elmondása.

AZ ANGyalBÁRÁnyOK.

Volt egyszer egy szegény asszonynak három fia, kik közül a két nagyobbik nagyon lusta volt.

Elküldi az anyja a legnagyobbik fiút, keressen szolgálatot, mert már nincs egy betevő falatjuk sem.

Nagyon duzzogva útnak indul a fiú. Utközben találkozik egy öregemberrel.

— Hová igyekszel, édes fiam? — kérdi az öregember.

— Szolgálatot keresek, öregapám-uram, ha találnék valahol.

— Akkor csak maradj nálam, — mondja a jószívű öregember. — Ennélam csak három napig tart az esztendő. Nem lesz egyéb dolgod, csak egy juhnyájam van, azt kell minden nap kihajtani a legelőre; de ha megindulnak, mindenütt a nyomukban jársz, ne tereld vissza őket, csak menj mindig, amerre ők vezetnek. Itt van egy kis ládika, ebbe hozz haza abból a fűből, amiből majd a bárányok legeltek; itt meg egy kis üveg, ebbe hozz abból a vízből, amiből ittak. Én minden nap megnézem, hogy micsoda fűből ettek, s miféle vízből ittak.

A fiú megígérte az öregnek, hogy mindent rendin elvégez. Másnap reggel kihajtja a juhokat legelni. Ment a nyáj szépen magától a legelőre. Egy szelíd kis bárány mindig a

fiú oldalához szegődött, s néha-néha hozzádörzsölte oldalát. A durva pásztor oldalba lökte szegényt, s káromkodott, hogy miért hányja bele a kullancsot? (Egy, a juhokban, azok bundájában élő féreg.) Nemsokára egy rozszant hídhöz értek, aminek se karfája, se deszkája nem volt, csak egy vagy két gerenda feküdt az oszlopokon. A bárányok egyenként mind ámentek a rossz hídon; legutoljára maradt a legszelídebbik, s mintha biztatná pásztorát, hogy csak őbele fogózkodjék, egészen hozzámert, ránézett, hogy csak jöjjön vele.

De a lusta fiú dűnnyögve fordult vissza. „Hadd menjenek ki ezek a bolond állatok, ha úgy tetszik ökelmének, én bizony nem akarok arról a rossz hídról lehemperegni.”

Darab idő múlva jönnek a bárányok szép rendben vissza, s hazafelé tartanak.

— No, most mit csináljak? — gondolá magában a fiú, — micsoda füvet tegyek a ládikába, micsoda vizet az üvegeskébe, mikor ezek a bárányok egy harapást sem ettek, egy kortynyt sem ittak?

Kapja magát, szed valami füvet a kis ládikába, s merít egy forrásból az üvegesébe, azzal indul a nyáj után.

Kérdezi otthon az öregember.

— Nos, édes fiam, hát megjöttél a nyájjal? Hadd látom, milyen füvet ettek, s milyen vizet ittak?

Odaadja a fiú a kis ládát, meg az üveget.

Az öregember a fejét csóválta.

— Jaj, fiam, te nem abból hoztál, amiből ezek ettek, ittak. Holnap majd csak abból hozzám.

A második nap újra kihajtja nyáját a lusta fiú. Megint úgy tett, mint tegnap. A szelíd kis bárányt megint elkergette oldalától, s nem ment utána a bárányoknak a hídon túl. Ott várta őket a hídfőnél, míg vissza nem jöttek. Akkor aztán újra tett valami füvet a ládikájába, s a folyóról vizet merített az üvegesébe, azzal hazahajtotta a bárányokat, úgy se kellett azoknak egy harapás fü sem, s a vízre sem néztek rá.

Az öregember megint csak a fejét csóválta.

Harmadik nap is csak úgy tett a lusta pásztor, mint az első kettőn. Aznap este azt mondja neki az öregember, mikor kazaérkezett:

— No, édes fiam, kitekelt a szolgálatod, hát mit kívánnál bérbe; egy tál aranyat-e, vagy a lelked üdvösségét?

A fiú nemsokáig gondolkozott.

— Adja ide kend azt a tál aranyat!

Az öregember előhozott egy tál fényes aranyat, s a fiú szűrűjába töltötte.

Hazaindult másnap reggel, alig várta, hogy megvirradjon. Utközben befordult egy kurtakocsnába. Eszik, iszik, kedvire. Mikor leitta magát, mind kivették szűrűjéből az aranyat ivópajtásai, ötöt meg ott hagyták; csak olyan üres kézzel ment haza, mint amilyenfel elment.

Második fiát is elküldi a szegény asszony szolgálni, Az

sem volt jobb a bátyjánál. Ő is azon módon járt az öreg ember bárányaival. Ő is egy táll aranyat kért az öregtől bérbe a három nap elmúltával. De a kocsmában, mikor hazafelé ment, mind elkártyázta a sok szép aranypénzt. Ő is üres kézzel ment haza anyja házába.

Szomorkodott a szegény asszony, hogy miből tartsa már gyermekeit, ha mindenük elfogy s ha két nagyobb fia sem keres egy árva garast sem. Legkisebb fia vígasztalta.

— Ne sírjon kend, édesanyám, majd elmegyek hát én szolgálni, majd hozok én kendnek pénzt.

Az anyja váltig marasztotta, hisz úgylis kiesi még, de a kis fiú csak elment egy reggel. Amint mén, mendegél, találkozik az öregemberrel.

— Hová, háová, édes fiam? — kérdé az öreg.

— Szolgálatot megyek keresni, édes öregapám uram. Szegény édesanyám majd meghal már éhen, alig van egy betevő falatja. Segíteni szeretnék nyomorúságos életén.

— No, te jó fiú vagy, látom, — mondá az öregember —, szívesen szolgálatomba fogadlak, ha akarod, maradj nálam, nem lesz semmi bajod.

A fiú elment az ősz emberrel. Mondja neki házában az öreg:

— Édes fiam! Nem lesz más dolgod, csak juhoeskáimmal a legelőre menni. Nálam pedig három napból áll az esztendő, nem kell tovább szolgálnod. Itt van egy kis ládika, tedd a szürod ujjába, meg ezt a kis üveget is. A ládikába tégy abból a fűből, mindennap, amiből kis bárányaim esznek; az üvegbe pedig meríts abból az italból, amit isznak! Erted?

— Igenis, értem, — mondta a kis fiú.

Mikor másnap a bárányokat mezőre hajtotta, az a szelíd kis bárány, amelyiket bátyjai maguk mellől elrugdostak, szüntelenül oldala mellett sündörgözött, s hízelegve dörzsölődött hozzá. A kis pástor nagyon megszerette a báránykát, simogatta, cirógatta. Mikor a régi, rozszant hídhöz értek, a bárányok egymás után szépen átmentek a gerendán. De a kis fiú előre megijedt, hogyan tud ő majd azon átmenni.

A kis bárány biztatólag nézett rá s megszólalt.

— Ne félj, ne félj, édes kis pástorom! Csak fogózkodj! Gyapjamba, majd átvezetlek én.

A kisfiú megfogadta a bárányka szavát. Gyapjába fogódzott, s nagy vigyázva szerencsésen átment a hídon. A bárányok mindig mentek, mentek, úgy hogy a kis pástor nem győzött eléggé csodálkozni rajtuk, mert se nem ettek, se nem ittak. Egy idő múlva egy kis kápolnához értek. A kápolna előtt megrázkódtak a bárányok, s egyszerre mindenik egy-egy angyallá változott. Amult-bámult a kis pástor, lekapta a kalapját, s alig mert rájuk nézni. A bárányokból átváltozott angyalok mindnyájan a kápolnába léptek s egy szép angyal (az, aki mint bárány a kis pástor oldalához szegődött) ötét is bevitte. Az angyalok az oltár elébe térdeltek, egy pap ostyá-

val és borral megáldoztatta őket s a kis fiúnak is nyújtott. A kis fiú ládikájába is tett egy ostyát, üvegeséjébe pedig szentelt bort. Azután kimentek mindnyájan a kápolnából. Az angyalok újra megrázkódtak, s újra bárányokká változtak át. A fiúcska levett kalappal ájlatosan ballagott utánuk. A rossz hidnál megint átsegítette az a szép kis szelíd bárány, az a szép angyal. Hazaérkeztekor kérdi az öreg ember:

— No, kedves fiacskám, hoztál a fűből, meg a vízből, amit a bárányok ettek és ittak?

— Jaj, édes öregapám uram, — mondja a kis fiú, — nem bárányok ezek, hanem valóságos angyalok!

Ekkor elbeszélte, mikét látott. Azután odaadta a ládikát és üvegsét az öregnek, hogy olyat ettek és ittak az ő bárányai, mint azokban van. Az öreg ember mosolygott.

— No, kedves fiacskám, látom, hogy te derék, becsületes fiú vagy; teljesítetted a kötelességed. Most válassz; egy tál aranyat kérsz-e bérül, vagy lelked üdvösségét?

— Isten látja a lelkemet, édes öregapám; a tál aranyat is szeretném, mert földhöz ragadt szegények vagyunk; de a lelkem üdvösségét mégjobban szeretem. En azt választom.

— Jól választottál édes fiam! — mondja az öreg ember. Mivel lelked üdvösségét előbbre tetted a földi kincsnél, megérdemled; hogy abból is juttassak neked; mert nekem minden hataimban áll; én vagyok az Isten.

A fiúcska térdreborult előtte. A jó Isten pedig három tál arannyal megtöltötte a szűre ujját s áldásával bocsájtotta útnak hazafelé. Otthon aztán nem fájt többet édesanyjának a feje; mert a sok kincsből holtuk napjaig boldog életet éltek.

(Népmese.)

b) A mese által keltett élmények elmondása és megbeszélése.

c) Miről is szólt ez a szép mese? (Rövid tartalmi összefoglalás.) Rendezzük gondolatsorokként:

- a) Az első lusta fiú pórul járt;
- b) Megjárta a második lusta is;
- c) A derék, becsületes fiú jutalma.
- d) Elmélyítés. Közeledik a karácsony. Rászorgástunk munkánkkal a kis Jézuska ajándékára? Mivel?

III. *Összefoglalás.* Rajzoljanak otthon valamit a hallott meséből.

Ki tudná elmesélni most a hallott mesét? (A mese elmondása.)

1946. december 3. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: Jézus és a gyermek. (Olvasmány tárgyalás.)

I. Előkészítés, a) Számonkérés, felújítás. Az elmúlt órán tárgyalt olvasmány felújítása. A mai órán tárgyalandó olvasmányhoz közelálló, de régebben tárgyalt olvasmány felújítása.

b) *Athajlás.* Milyen ünnep következik? Kit ünnepelünk karácsonykor? Miért várjuk mindnyájan annyira karácsonyt? Minek az ünnepe? Különösen kik várják ezt a szép ünnepet?

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) *Az olvasmány bemutatása.*

JÉZUS ES A GYERMEK.

Egyszer, a tanítás után leült Jézus egy pálmafa hűvösébe. Kisdedeket vivének hozzája, hogy megáldja őket.

Jézus rájuk tekintte és megáldá őket egyenkint.

Az egyik gyermekecskét pedig maga elé állította, és szólt tanítványainak:

— Nézzétek e kisded szemét. Bizony mondom néktek, ilyen szeműek az én Atyám ártatlan angyalai a mennyek országában.

Majd kezét a gyermek fejére emelvén, megáldá őt.

Volt pedig ott egy karonülő kisded, fehérarcú és fekete-szemű, öltözete gyolcsingecske, — aki szomorúan nézett Jézusra.

Jézus az ölébe vevén ezt a gyermeket, kérdezé tőle:

— Mi bajod, kicsikém?

A gyermek fölemelé balkezét, és felelé panaszosan:

— Bibis.

Es az anyja szólal:

— Darázs csípte meg a kezeckéjét reggel. Már mindent raktunk rá, mindennel orvosoltuk, de nem találjuk füvét.

Es a gyermek ismét mutatá kezét, mondván panaszosan:

— Bibis.

Jézus pedig kérdezé:

— Fáj-e még, kedvesem?

A gyermek könnyezve felelé:

— Fáj.

— Meggyógyítom, hogy ne fájjon.

Es megcsókolá a gyermek kezét azon a helyen, ahol a darázs megszúrta.

— Fáj-e még?

A gyermek pedig felelé:

— Nem.

Es Jézus arcára bámult hálás nézéssel.

Látván pedig ezt az anyák, mindnyájan örvendezének, és hazatérvén, mindeneknek elbeszéltek Jézus cselekedetét.

Es az anyák ma is, ha a gyermek azt mondja: *bibis*, Jézus csókját nyomják a sebecskére.

Gárdonyi Géza.

b) Az olvasmány által keltett élmények megbeszélése.

c) Az olvasmányt újból elolvassuk, hogy még jobban gyönyörködjünk benne. Gondolatesoportok:

1. Jézus megáldja a gyermekeket;

2. Jézus csókjával meggyógyítja egyik kisded kezét;

3. Az anyák ma is az ő csókjával gyógyítják a sebecskéket.

d) Elmélyítés. Gárdonyi Géza is tanító volt egy ideig. Nagyon szerette ő is a gyermekeket, azért írta ezt a kedves, szép olvasmányt is. Ki szeret benneteket a legjobban? Kit szerettek ti a legjobban? Kinek a csókját csókolják a ti sebeitekre az édesanyák?

III. Összefoglalás. Az olvasmányt újból, most már ismét összefüggően elolvassuk, vigyázva az értelmes olvasásra.

Kérjétek a jó Jézuskát, gyógyítson meg minden sebet, minden beteget, hogy ne legyen az ő születése napján fájdalom a földön.

1946. december 3. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Karácsonyi betlehemesek.

I. Előkészítés. a) Számonkérés.

b) Áthajlás. A karácsonyi hangulatot váró emberek érzésének felidézése.

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

KARÁCSONYI BETLEHEMESEK.

A nagy magyar síkon, a faluk és tanyák világában beköszöntött a tél. A vastag hótakaró elfog minden hangot, nagy csend van a messze fehérség fölött. Alig látni valakit a szabadban, mert minden élő behúzódott az alacsony házakba; ott tesz-vesz, míg be nem esteledik: akkor összegyűl a ház népe, kicsi, nagy, a tűz köré melegedni és beszélgetni. Néha átjönnek látogatóba a szomszédok, benépesül a kis lakás. Megered a nótá, felcsattan a tréfa, régi történetek frissülnek fel: mondák és mesék ringatják át a lelkeket valami más, boldogabb világba, különösen úgy karácsony táján.

A karácsonyi szokások közé szövődik bele a „betlehem”-mel járó gyermekek énekes házalása is. Előbb összetanulja az előadást öt-hat felserdült fiú, vagy legény: végigpróbálják a hagyományos régi egyházi énekeket, gondosan elkészítik a „betlehemet”, ami vagy kis templomot ábrázol szép színes papírosokból összeragasztva, vagy jászólos istállót állatokkal és a Szent Családdal; felöltözik neki a szerepe szerint angyalnak, huszárnak, bozontos pásztornak, s már ünnepelő estén megkezdik a faluzást.

A házakban alig várja a gyereksereg, hogy fölesendüljön a havas udvaron a játékosok bejelentő éneke. Az ének hallatára csillogó szemekkel ugrik fel a sok apróság:

— Itt vannak a betlehemesek!

Már is kocogtat valaki az ajtón kívülről, és rekedtes, elváltozott hangon dörmögi:

— Szabad-e betlehemezni?

Amint ajtót nyitnak neki, nagy hetykén beugrik egy cifraöltözetű huszárkatoná, karddal kezében, és a házigazda elé állva, kihúzza magát. Ékes köszöntőverset szaval, áldást

kér a házra, annak minden lakójára, és jelenti, hogy beköszöntött a gyermek Jézus ünnepe: a Karácsony. Azután visszamegy az ajtóhoz, kardjával kopog a kinnlevőknek:

— Gyertek be a betlehemmel!

Két ministráló gyerekek öltözött „angyal” aranykoronával fejükön behozza a kis betlehemet, s mialatt az egyik csönget, felteszik az asztalra. Szép, csillogó készítmény az a kis templom, vagy istállócska. A beléje állított gyentyát meggyújtják, annak világa mellett látni bent a Szent Családot: Szűz Máriát, Szent Józsefet és a jászolba fektetett glóriás Gyermeket. Ismét csöngetnek. A háziak apraja-nagyja letérdel, s a három jövevény elénekli az éneket:

— *Mennyből az angyal, lejött hozzátok...*

Alig fejezik be az éneket, kívülről dörögés, topogás hallatszik, s a huszár kiszól:

— Ki van ott, kint, pásztorok?

Erre belépnek a bundába öltözött pásztorok bajuszosan, szakállosan, utolsónak az öreg számadó lép be: bundáját fordítva, szőrivel kifelé vette fel; haja, szakállja hófehér, alig tud az öregségtől vánszorogni. Nagy bot van mindegyiknél, arra támaszkodik az öreg is. A házbeli kicsinyek félni kezdenek tőlük, de nem sokáig, mert a pásztorok csakhamar botjaikra támaszkodva összeállnak, s beszélgetnek. Elmondják, milyen nagy a hideg odakint, milyen messziről jöttek, panaszkodnak a farkasokra, mert megtizedelték nyájaikat. Beszédük egyre álmosodik, nagyokat ásítanak: jó lesz lefeküdni! A szoba padlóján azután szépen sorjában lefekszenek, csak a legöregebb izgomozog még, nem találja helyét, de azután ő is elhelyezkedik s aludni kezd. Csend borul a szobára egy percre. De már is újra csöngetnek. Egy angyal rákezd az ébresztő énekre:

— *Halljátok, ti pásztorok, nagy örömet hirdetek, mert ime megszületett az Isten egyszülött Fia...*

Az egyik pásztor fölserken erre, költogeti a többieket. Újságolja nekik, hogy nagy esemény történt: égi szöveget hallott. Talpraugranak amazok is, csak az öreg alszik még rendületlenül. Süket szegény, nem hallhatta a nagy hírt. Nagy nehezen mégis ráveszik őt is, hogy az angyali hirdás szerint Betlehembe kell menniök, mert ott született meg a Megváltó. Nagy botjaikkal tempósan megindulnak. Enekszó mellett körüljárják néhányszor a szobát, majd jelzik, hogy odaértek Betlehembe. Most sorra a kis betlehem elé járulnak, hódolnak a Kisdednek, ajándékot nyujtanak át neki, ami éppen tőlük telik: egy kis fehér báránycát, tejecskét, sajtocskát, faragott játékokat. Azután ismét énekelnek:

— *Dicsőség, mennyben az Istennek...*

Ennek végeztével elbúcsúznak szépen a háziaktól. Majd megkapják ők is az ajándékot, azután énekelve leemelik a betlehemet és kétoldalt fogva magukkal viszik. Már régen becsapódott az ajtó mögöttük, de még sokáig hallatszik énekük, amint tovább haladnak a havas utcán... más ház udvaráig.

b) Az olvasmány által keltett emlékek, élmények megbeszélése.

c) Az egész olvasmányt újból elolvassuk (gondolatrészenkénti tárgyalással.)

d) Elmélyítés. Milyen lélekkel várjuk a Kisdéd megszületését? Milyen a betlehemezés nálunk?

e) Az olvasmányt még egyszer, most már ismét összefüggően elolvassuk.

III. Összefoglalás. Az olvasmány tartalmának összefüggő elmondatása. Mi a különbség a nálunk szokásos, és az olvasott betlehemezés között?

Csináljunk otthon kis betlehemet!

Karácsonyi ima.

(Ünnepélyre.)

Jó Jézuskánk e szent estén hallgasd meg a mi imánkat,
Aldásiddal áraszd el édes apánk és anyánkat.

Jutalmazd meg fáradságuk, mellyel minket fölnevelnek,
Enyhítsd gondjuk, aggodalmuk, melyet értünk elviselnek.

Kis Jézuskánk e szent estén hallgasd meg e buzgó imát:

Jutalmazd meg a gyermekek minden igaz pártfogóját.

Aldd meg, akik jólétünkért nemes szívvel munkálkodnak,
Szeretettel, gondossággal, jótettekkel elhalmoznak.

Kisdéd Jézus, mi gyermekek térdén állva esedezünk:

Születésed szent estéjén hallgasd meg e nagy kérésünk:

Egyetértést, szeretetet ültess a magyar szívekbe,

Békességet, boldogságot, könnyörgünk Te szent nevedbe.

Kalács.

Öreg vagyok, életemben

Sok jó kalács járt kezemben;

De olyan jót, olyan szépet,

Pehelykönnyűt, hófehéret,

Mint amilyent réges-régen

Édesanyám süített nékem,

Soha világéletemben

Se nem láttam, se nem ettem.

Mint a boldog, szép mesében,

Minálunk is úgy ment éppen;

Este későn édesanyám

Lisztet szitált fátyolszitán,

S reggelre — mily tündérvarázs!

Kisült a jó kulesoskalács,

Sülve szépen ropogósra,

És pirosra, mint a rózsza.

A mesében volt csak párja,

Ha jó szellem parancsára

Tündérerő egy éj alatt

Felszántotta az ugarat,

Felszántotta, bevetette,

Leartatta, zsákba szedte,

S reggelre, mint rózsás halom,

Hókalács állt az asztalon.

Lépes méz is, mint a harmat,

Harmat-méze gyenge rajnak,

Hószín sejten átaranyló...

Ahhoz sem lesz több hasonló.

Édesen folyt ajkaimra,

Illatos, mint rózsza szirma,

A virágok illatlelke

Szüzi csókját rálehelte.

Csókja mézét homlokomra
 Edesanyám ajka nyomta.
 Szemem lángolt, arcom égett;
 Soha annyi édességet.
 Mennyi bűbáj! Képzeletben
 Arany madár szállt felettem.
 Dala távolzengő hangja
 Szívem most is megdobbantja..
 Karácsonyi hangulatra...

Vargha Gyula.

1946. december 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A Dunántúl összefoglalása. Az Alföld és a Dunántúl összehasonlítása.

I. *Előkészítés.* a) *Számonkérés.* A múlt órai anyag számonkérése a szokásos módon. (Rövid kérdésekkel és folytatógos elmondatással.)

b) *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* Az összefoglalás és összehasonlítás irányító kérdései a következők lehetnek:

a) *A Dunántúl összefoglalása.* Hazánk melyik területét nevezzük Dunántúlnak? Határold el! Honnan kapta nevét? Mekkora? Hány részre osztjuk felszíne szempontjából? Melyek az Alpok előhegysége? Milyen ezek külseje? Jellemezzük a Magyar-Középhegységet! Melyek a részei? Van-e a Dunántúlon vulkánikus képződmény? Mi a vulkán? Melyek a Dunántúl dombvidékei, alföldi területei?

Milyen a Dunántúl éghajlata? Jellemezzük a csapadék földrajzi elterjedését! Mi a Dunántúl vízrajzának legjellemzőbb sajátossága? Soroljuk el a vidék nagyobb folyóit! Melyek a tavai? Hogyan keletkezett a Balaton? Mit nevezünk durrognak, turolásnak, rianásnak?

Mi az oka a Dunántúl változatos és bőséges növényvilágának? Hol találunk erdőségeket? Vannak-e rétek és legelők? Mi terem a hegyek lábánál? Melyek a sík vidékek főterményei? Milyen a Dunántúl állattenyésztése? Van-e szarvasmarha, ló, sertés? Melyek a Dunántúl ásványi termékei?

Kik lakják a Dunántúlt? Hol laknak a magyarok? Hol telepedtek meg a németek? Hol laknak horvátok, vendek, szerbek? Milyen a lakosság vallása? Műveltségi állapota? Mi a lakosság főfoglalkozása? Van-e ipara? Mi táplálja ezt? Melyek főbb iparnemei? Miből épünek a Dunántúl házai? Mivel vannak fűdve?

Melyek a Dunántúl külső és belső kapuvárosai? Vannak-e peremvárosai, átkelőhelyei? Melyek a Dunántúl víziútjai? Milyenek országútjai? Soroljuk el a főbb vasútvonalakat! Autóutakat!

Soroljuk el a Dunántúl vármegyéit, törvényhatósági városait! Mondjuk el a Dunántúl vármegyéinek településeit!

b) *Az Alföld és a Dunántúl összehasonlítása.* Ha két dolgot össze akarunk hasonlítani, először mindkettőnek a jellemző vonásait kell felkeresnünk. Ezek közül kiválasztjuk azokat, amelyek csak az egyik összehasonlítandóban vannak meg. Így keressük meg a feleletet az alábbi kérdésekre.

Hol terül el az Alföld, hol a Dunántúl? Melyiknek a helyzete kedvezőbb? Miért? Miben különböznek egymástól nagyság szempontjából?

Mi nincs az Alföldön, amiből a Dunántúlon sok van? Van-e a két területen teljesen megegyező vidékek? Melyek azok?

Miben egyezik a két terület hőmérséklete? Hasonlítsuk össze a csapadék eloszlását!

Mi jellemzi a Dunántúlt és mi az Alföld vízrajzát? Melyik vidéké egységesebb? Miért?

Mi a legnagyobb különbség a két terület növényvilága között? Mi ennek az oka? Van-e rokonvonás a két terület állatvilágában?

Mi a Dunántúl és az Alföld lakosságának közös saját-sága? Az Alföld mely nyelvű lakosai hiányoznak a Dunán-túlon, és fordítva? Miben különbözik a két lakosság foglalko-zása? Miben egyezik?

Miért nincs a Dunántúlon tanyás-település?

Hasonlítsuk össze a két vidék vízi és országutait, vasútait, városait és vármegyéit!

III. Összefoglalás. A főbb egyezések és különbségek fel-sorolása, megokolása.

1946. december 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A házi egér.

I. *Előkészítés.* 1. *Számonkérés.* A múlt órán tanultak fel-újító számonkérése rövid kérdésekre, és folyamatos elmondással.

2. *Athajlás.* Az éléskamra réme, álmaink megzavarója. Ugyan mi lehet?!

3. *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* a) *Élete.* Csöndes téli estén halk nesz és vékonyka cincogás üti meg fülünket. Ugyan mi lehet az? Igen, egy kicsi egérke tévedt be a szobánkba a kamrából. Csak on-nan jöhetett, hiszen ott van az ő rendes otthona, konyhája. (Persze csak addig, amíg a Cirmos véget nem vet a lakmá-rozásnak!) Vannak, akik megijednek tőle, pedig az egérke még jobban megrémül tőlünk, a neki oly hatalmas embertől. Futkároz a neki ismeretlen szobában föl s alá. Majd meghú-zódik egy sarokba. Nézzük csak meg jobban a mi egérkénket! Milyen?

b) *Külseje.* Teste majdnem gömbalakúnak látezik. (Szem-léltetés.) Lábacskáit maga alá húzza. Apró, fekete szemei okosan nézegetnek körül, miközben orrával gyorsan szimatol, bajuszának hosszú szőrszálai pedig idegesen tapogatnak min-denfelé.

c) *Szervezete.* Hogyan került az egérke a zárt szobába? Ha kalitkába zárjuk és valami táplálékot, meg egy darabka fát teszünk melléje, a kis egér, ha jól lakott, nemsokára nekiáll a fadarabnak — és szorgalmasan rágesálni kezdi. Ugyan miért teszi ezt? Hiszen evett már eleget. (Az egér fogazatának szemléltetése.)

Rágcsáló szerszáma az a négy kis metszőfog, amely fehéren kandikál ki elől a szájából: kettő a felső, kettő az alsó állkapocsban. Ezek mögött hézag következik, mert szemfogai (mutassuk meg a magunkét!) nincsenek. Hátul pedig mindkét állkapocsban három-három, összesen tehát *tizenkét* redős zápfoga van a növényi táplálék megőrlésére.

Ha a kalitka egyik oldala fából lenne, hamar utat rágná rajta a mi kis foglyunk és kiszabadulna fogságából. Ezzel már el is árulta, hogy milyen eszközzel jutott a szobába!

Kitűnő, elkophatatlan vésők az ő metszőfogai. A rágásban ugyan kopnak ezek is, de ez szinte soha meg nem látszik rajtuk, mert amennyit kopnak, ugyanannyit nőnek is ezalatt gyökerükből.

Ha a kalitkába zárt egér nem találna fát, amin fogait koptathatná, úgy megnőnének használatlan vésői, hogy kinyúlnának szájából, és miattuk — bizony a mi kis hivatlan vendégünk éhen pusztulna. Mi kényszeríti tehát az egeret az állandó rágásra? Igen, fogainak (metszőfogainak) gyors növekedése kényszeríti az egeret arra, hogy fogait folyton koptassa, használja, tehát arra, hogy *rágcsáljon*.

De mást is láthatnánk ám a kalitkába zárt egérkén! Azt, hogy evéskor és azután „mosakodik“! (Van olyan gyermek, aki példát vehetne az egérkétől!) Két lábra állva, első lábaival nagy sebesen simogatja potrait.

Ha egészen közelről nézzük hivatlan vendégünket, azt is észrevehetjük, hogy füle meztelen, csupasz, lábait és hosszú farkát pedig kevés szőr és pikkelyek borítják. Mire való a pikkely? Amikor az egér észreveszi, hogy az éléskamrában sonka van, ez nagyon jól esne neki (is!) Mivel azonban ez az ízes falat csak létrával volna megközelíthető, lévén egy kötél, amely a kamra két fala között van kifeszítve — talán éppen az ő „látogatása“ miatt, a mi egérkénk nem bírja megszerezni a látott ínycsiklandósságot! Azaz, mégis csak megszerzi! Hogyan? Felmászik a kötélig a falon! Hát ezt mint teszi? Erreszolgál pikkelyes farka! Kis hegyes, körmös lábaeskáival felhasználja a fal legkisebb repedéseit is, ugyanezekbe kapaszkodik meg erős pikkelyes farkával is: így tolja fel testét a falon, egészen a kötélig. Na, de most hogyan teszi meg ott az utat? Hiszen nem kötéltáncos az egér, hogy egy szál kötél, zsineg, vasdróton végigsétáljon? Pedig az is tud lenni, ha sonkáról van szó! Ebben a munkában segíti őt hosszú farkincája. A kötéltáncosok kezében, amikor a kifeszített kötél végigsétálnak, egy hosszú, nehéz vasbot van, amellyel nagyban elősegíti számukra az egyensúlyozást. Hát ezt tanulta el a kötéltáncostól (vagy a

köteléncos az egértől!) a mi kis állatkánk, s úgy végigsétál a vékony zsinegen is, mint ti a síma járdán. Akkor azután hozzálat a falatozáshoz! Ugy jól lakik, hogy napokig alhat! Igen? De nincs mégsem olyan nyugodt élete, hogy ezt megtehetné. Sok az ellensége is. Például? Nemcsak a cicá, hanem a nagyobb állatok is életére törnek! Ez ellen is védekezni kénytelen; mégpedig azzal, hogy igen szapora, sok kis egérfiaeskája van.

Nagyon kártékony az ember szempontjából. Ahol megfészkelte magát, nehéz kiirtani. Ha nem volna olyan szapora, bizony már régen kipusztult volna a fajtája! Mivel pusztítják? (Macska a főellensége, egérfogó stb.)

III. Összefoglalás. a) Táblára (füzetbe) írjuk a lényeges szavakat.

b) Rajzoljunk kis egérkéket! (Táblai rajz: az egér koponyája; erős nagyításban.)

1946. december 3. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: A kereszténység a római birodalom romjain.

(Olvasmánytárgyalásként.)

Római élet a császárság korában. Mióta a római nép a világ ura lett s ennek kincsei Rómába özönlöttek, ez a város volt a világ legszebb, legnagyobb városa. Lakossága millióra szaporodott. Ezt megkönnyítette az, hogy a rómaiak mindenfelé kiépítették az utakat, és gondoskodtak a közlekedés biztonságáról. Az utak kapcsolták Rómához a tartományokat, melyeknek lakói iparkodtak megtanulni a római nyelvet, átvenni a római szokásokat. A római műveltség mindenfelé elterjedt, s ez a műveltség egy családdá fűzte össze az akkori világ népeit.

Augusztus uralkodása alatt tartották meg Róma újjászületésének ünnepét. Az ünneplésben görögök, főniciaiak, zsidók s más keletiek is részt vettek, annak kifejezésére, hogy Augusztus állama már *világállam*. Egy ázsiai író mondotta: „Ti az emberek kölesönös kapcsolata által a világot egy családdá tettétek.”

Rómát Neró újra felépíté szabályos utcákkal, utakkal, magának pedig palotát épített, melyet fényességéről „aranyház”-nak neveztek. A többi császár is szép épületeket emelt, a gazdagok nagyszerű villákat építettek, úgy, hogy Róma lett a birodalom legszebb városa. Később Konstantinápoly versenyzett vele, mióta Konstantin császár azt tette székhelyévé és szépen kiépítetté. Alexandria a világ első kereskedő városa és a tudományoknak volt a központja.

A nagy császári birodalomban már csak római polgárokból és rabszolgákból állt a társadalom. A rabszolgákat a császárok a törvény védelme alá helyezték. Megölni, kínozni nem volt szabad, de a rabszolgák teljes felszabadítására ennek

dacára sem került a sor. A polgári és gazdasági hatalom továbbra is a vagyonos osztály kezében maradt s optimalák, nobilisek, lovagok és bankárok ezután sem hagytak fel haszonleső, zsaroló munkájukat. A szenátus tagjai most már csak azok lehettek, akiknek 1 millió forint vagyonuk volt. A népgyűlés csak eszköz volt a kényurak céljaihoz. A népet az ingyenes ellátás kapcsolta a császársághoz, „az egyenlőségről lemondtak s mindenki leste az úr intését”.

A császárság kezdetén még kedvezőknek mondhatók az állapotok. A rómaiak a saját érdekeikre való tekintetből, kivált a tartományokban, pártolták és fejlesztették a gazdasági életet, mert érezték, hogy erejük és gazdagságuk ezáltal gyarapszik. Ők is megismerkedtek új művelési ágakkal; a galloktól tanulták meg a márgával való trágyázást, lőerejű gépekkel való aratást. Keletről a rómaiak hozták a cseresznyét, szől- és vízimalmot, a barbárok közt ők terjesztették el a nemezebb gabonafélék ismeretét.

A későbbi nagy zavarok és rendkívül súlyos adók általános nyomort okoztak, a nagy drágaság a nép zavargását idézte fel; az általános nyomor és nagy adók által felízgatott gall parasztok külön császárt választottak. A császárság első századában vette kezdetét az elszegényedés és elnéptelenedés. A birtok elvesztette értékét. A császárság II-ik százada végén annyi a megműveletlen terület, hogy a császár mindenkinek megengedte (193-ban), hogy a parlagon heverő földet tulajdonul birtokba vehesse Spanyolország a II. században „kimerült” ország. A vidék elnéptelenedésével lépést tartott a városok pusztulása. Még Róma is néptelenedik az V. századtól, végre odáig jutott, hogy középületek, paloták, számtalan magánház üres, elhagyatott volt; a fórumon és Kapitóliumon marha legelt.

Az általános hanyatlásnak jele tömegnyomor volt a nagy városokban. Ez a baj annyira elharapódzott, hogy az állam valószínűleg razziaikat rendezett a koldustömegek ellen s a munkaképeseket erőszakkal iparkodott a munkához és ekéhez visszavezetni. Szabad mezei munkások, rabszolgák, gyarmatosok és bérlők elhagyva a munkát, fegyvert fogtak, hogy véres bosszút álljanak elnyomóikon. Egész tartományok megteltek fegyveresekkel, rémületet okozva a birtokosok közt.

Igy történt, hogy nemcsak a szegény és gazdag közt lett a társadalmi és erkölcsi űr egyre mélyebb, hanem egyre jobban meglazultak azok a kötelékek is, melyek a polgárt az államhoz fűzik. Rohamosan terjedt a hazátlanság érzése, még pedig oly időben, midőn az áldozatra legkészebb hazafiság is csak nehezen védhette meg. A birodalmat támadó barbárok tulajdonképpen csak a birtokos kisebbségtől tarthatnak, a nagy tömeget a birodalom fennmaradása, tehát védelme már nem érdekelle. Gallia római lakossága tömegesen ment a barbárokhoz. A spanyolok is inkább szegénységben éltek a gótok alatt, semhogy a római adóterhet tovább viseljék. A legfőbb

körök romlottsága volt a legnagyobb, s ez Rómát a megalázások hosszú sorába sodorta. Önérzetes polgárság, amely ezt megakadályozhatta volna, nem volt. Az önérzetet az első császárok és számos utódjuk rendszeresen kiirtotta.

Mint hogy földművelésen kívül minden más foglalkozást aljassnak tartottak a rómaiak, azért iparos és kereskedő osztály nem fejlődhetett ki. A villáguralom megszerzése sokat változtatott a régi állapotokon. A nagymértékű fényűzés s a meghódított népek termékeivel való megismerkedés felvirágoztatta az ipart és kereskedést. Amit eddig lenéztek, most már maguk is kezdik nagymértékben űzni, az ipart gyárakban rabszolgák útján. Fegyver-, pajzs-, lámpa-, agyagedény-, téglagyárakat tartottak fenn. Különösen virágzott az asztalosság, éremművesség, üvegipar, selyem, szövet, himzett áru, drágakő, illatok, ékszerek készítése, festőipar, műfaragászat. Cicero egy asztala, mely betétekkel készült, 400.000 forintot ért. Alexandria iparcikkei az egész világon elterjedtek. A kisiparosok céheket alkottak, voltak betegsegélyző és temetkezési egyleteik, gyűléseket tartottak, mulatságokat rendeztek.

A kereskedés a császárok korában szintén nagyon fellendült, mert a kitűnő utak, gyors és nagy szállítóhajók a forgalmat kifejelesztették. Nagy hasznára volt már Augusztus korában a súly és mérték, arany- és ezüstpénz egysége és a kereskedés szabadsága. A legnagyobb kereskedőváros Alexandria volt. Rómában az egész világ termékei gyűltek össze. Puteoli és Alexandria közt rendes hajójárat volt, mely 12 napot vett igénybe és csak télen szünetelt. Augusztus óta postajárat is volt Róma és a tartományok közt; ez minden állomáson kézen álló lovakkal rendelkezett, s így 24 óra alatt 26 mérföldet haladt. Hazánkban a pannonok látták el a postai szállítást két-kerekű kocsikon.

Életmódban a fényűzés, pazarlás a császárság korában tetőpontját érte el. Az új hódítások, a gyors közlekedés, a nagy-szerű kereskedelmi forgalom, a Kelet élvezeteivel való megismerkedés módot adott a rómainak, hogy legkülönb vágyait is kielégítse. Az előkelő római háza oszlopos folyosókkal és csarnokokkal, díszes kerttel, szökő- és mozaikkutakkal volt ellátva, külön férfi- s női lakosztály, fogadóterem, hálólhelyiségek, könyvtár képezték részeit. A falakat gyönyörű festmények díszítették, a padló mozaik. A ház külseje díszgerendázzal, balkonokkal, virág és növény koszorúfonatokkal díszkedett.

A bútortat különféle keleti fából, márványból, ércből készült; gazdagon díszítették bronzsal, sőt ezüsttel a széket, ágyat, asztalt. Használták keleti szöveteket, pompás szőnyegeket és takarókat. A vánkosoakat selyem-, himzett, sőt arany-szővelből készítették és pehelyvel töltötték meg. Istenszobrok ezüstből, s a szorgalmasan gyűjtött görög műkincsek egészítették ki a felszerelést.

A táplálkozás oly fényűző volt, hogy vaddisznó, tengeri hal, csiga, fűgével és datolyával hízlalt liba és kacska is került az asztalra, kolbászt melegen az utcán is árultak, ez a sonkával együtt Galliából került a rómaiakhoz. (Kedvelték a csigát, osztrigát; fenyvesmadár, fűnj, fogoly, daru, gólya, flamingó, páva; salláta, spárga, répa, tök, olasz uborka, lenese, bab, gomba is szerepelt. A görög bort nyáron hűtve fogyasztották; bor, víz, méz és fűszer főzetje mint reggeli ital volt kedves.) Külön kiképzett egyiptomi rabszolgák foglalkoztak a konyhában s az asztall körül. Egy-egy lakomára vagyont érő összegeket áldoztak. (E tekintetben híres volt: Lukullusz. Egy, számára rendezett lakomán 2000 fogás halfélét és 7000 fogás madárfélét szolgáltak fel.)

Ruházatára s általában külsejére nagy gondot fordított a császárkori római. Szakállát leborotváltatta, haját, vagy kurtára vágatta, vagy fűrtökbe süttette, kopasz fejére parókat helyezett, ősz haját megfestette, megszagosította. A nőnek meg éppen egész sereg rabszolgánál segített piperészkedésénél. Divatba jött a germán nő szőke hajából készült paróka. Hamis fogak, arckendőzés, ráncok elsimitása, szemöldök és szempilla festése, ajakszínezés mind szokásban volt. Arca üdeségének megóvására nyers húst, szamártéjből készült pépet, s egyebet rakott fel éjszakára. Neró neje, Messalina, szamártéjben fürdött.

A ruházathoz selymet, bíbort, átlátszó, tarkaszínű szövete-
ket, arannyal, sőt drágakövekkel szegélyezve használtak. A ruha szabása divat szerint alakult.

Tudományokban a rómaiak a görögök ismereteit vették át. A későbbi népek római forrásokból tanulták meg a szám-
tan, mértan, orvostan, csillagászat ismereteit.

A művészetekben a rómaiak görög hatás alatt álltak; görög minták után dolgoztak. A római nép gyűjtési szenvedelmével és a díszítés szeretetével sok görög műkincset mentett meg az utókor számára. Legtöbbet alkottak a rómaiak az építészetben.

A római vallás is elvesztette erejét és ez hatással volt az erkölcsök elfajulására. A nyomorba kergetett nép nem feledkezett meg arról, aki sorsát szíven viselte s azt javítani akarta. Ez Julius Cézár volt s a nép ezt azzal hálálta meg, amit a szenátus sem mert ellenezni, hogy halála után két évvel az állam istenei közé vette fel. Egy üstökös megjelenését arra magyarázták, hogy Cézár az istenek közé vétetett föl. Octavianus, Cézár örököse, isten fia lett. Ezzel élő emberek bálványozása vette át a szerepet. A Keletről jött sok idegen vallás is egyre nagyobb kedvelésnek örvendett, vallástalanságot eredményezett s az erkölcsök sülyedését okozta. A római népnek az az osztálya, mely a valláshoz és polgári jogokhoz és kötelezettségekhez való ragaszkodásával Rómát világuralomhoz juttatta, egy erkölcsileg elfajult, hitetlen tömeggé lett. A nép pedig elvesztette hitéhez való bizalmát. Veszendőbe

ment a római vallás s ezzel megrendült a birodalom második talpköve. A művelt római nem hitt semmit, a nép pedig tépelődött, babonába süllyedt és várta a szabadulást kétségbeéjtő helyzetéből.

Jézus Krisztus. Augusztus császár uralkodásának 30-ik évében történt a legnagyobb és a milliókat boldogító esemény: beteljesült az Abrahámnak adott isteni ígélet s a próféták jóslata. Az Ige testté lőn, mert Betlehemben született Jézus Krisztus, hogy a világot megváltsa bűneitől, kiemelje az erkölcsi züllöttségből. Mintapéldáját adta egész életével az igazi vallásosságnak, törvény- és istentiszteletnek és felebarátai szeretetnek. Krisztus tanítása a *szeretet* vallása. Aki felebarátját, az egy Istennek csakúgy gyermekét, mint ő maga, szereti mint önmagát, Istenben hisz, törvényei szerint erkölcsi életet él, az üdvözüi. Ezáltal nyerte Krisztus tanítása népies (demokratikus) és egyetemes (katolikus) jellegét és ez okozta rohamos elterjedését.

Ezért a kereszténységnek sajátos ismertetőjele, mely a pogány világtól megkülönböztette, a *szeretet* tevékenysége, ügyefogyottak gondozása, jótékonyság gyakorlásának elfojthatatlan vágya. „Az igazi irgalmasság az utcán több pénzt ad ki, mint a ti vallástok a templomokban” — vágja szemébe a pogányoknak Tertullian. Így emelkedett fel az iszonyú társadalmi, politikai, gazdasági és erkölcsi nyomás közepette mindenütt magas erkölcsi eszmékkel eltelt, népies közösség, egy „új nemzedék”, mely minden elnyomottnak kezét nyújtotta, betegeknek, gyengéknek, munkaképteleneknek, özvegyeknek, árváknak segítséget és vigaszt adott, a megvetett rabszolgát is testvérül fogadta.

Mivel a keresztény közösségek a szeretet tevékenységét közösségre szervezték, mindazt fellüdmúlták, amit az akkori halál-esetre és segélyezésre terjedő szövetkezés valaha csak nyújtott. Aki a keresztény közösséghez csatlakozott, az megszerezte magának a megélhetéshez való jogot, melynek a közösség vagy munkaszerezés, vagy munkaképtelenség esetében segélyezéssel szerezett. Az első keresztény századok közösségei társadalmi tevékenységének célja: a munkaképesnek munka, a képtelennek kenyér nyújtása. Az egész birodalomban nem volt közösség, mely a vagyonimádásnak és irgalmatlanságnak minden formában oly rendszeres hadat izent volna, mint a kereszténység. Ehhez járult a szintén közügy számba menő gondoskodás az idegenekről, a foglyokról, a börtönben sínylődőkről, a bányákban szenvedőkről. Valóban a tett és nem szavak vallása volt ez.

A kereszténységnek gyors elterjedése most már lekötötte a római hatóságok figyelmét is. Eleinte a keresztényeket utánozva, emberbaráti intézkedésekkel (rabszolgák helyzetének enyhítése, szeretet-, árvaházak felállítása, özvegyek segítése stb. által) akarták útját állani a tömeges áttéréseknek. Mikor ez nem sikerült és azt tapasztalták, hogy a keresztények megtagadják a császároktól az oltáremelést, áldozást és imádást;

hogy az általános erkölcsi romlottságtól megóvják, a római világgal való minden összeköttetéstől tartózkodnak, a polgári kötelességek: hadviselés, katonáskodás stb. teljesítését megtagadják, most már a császárok is ellenük fordulnak s megkezdődtek a kegyetlen üldözések. Ezek sorát Nero kezdte. Azon ürügy alatt, hogy Rómát felgyújtották, számosakat állati bőrökbe bujlatott, aztán vadakkal tépette szét. Másokat keresztrefeszítettett, ismét másokat palotája kertjében állított fel, szalmával körülcsvartatta és meggyújtatta (Nero fáklyái). Tíz nagy üldözésben állta ki a kereszténység diadalmasan a vérkeresztséget, s egyre hatalmasabbra dagadtak sorai.

Végre Nagy Konstantin belátta, hogy a pogányság hiába küzd az egy igaz Isten ellen. Miután keresztény segítséggel versenytársait legyőzte, megszüntette a keresztények üldözését, az egyháziakat felmentette az adófizetés alól, rájuk bízta a tanügyet. Kereszténnyé azonban csak halálos ágyán lett. Konstantint a kereszténység védelmében szerzett érdemeiért nagynak nevezték el.

Julian ugyan még egyszer megkísérlette a pogány vallást visszaállítani, de hasztalanul. A perzsák ellen vívott háborújában esett el. Utolsó szavai voltak: Győztél Galilei! Nagy Theodosius végleg megszüntette a pogány jelleget.

Míg a kereszténység üldözésnek volt kitéve, a hívek egyes házakban, majd rejtékhelyeken (katakombákban) jöttek össze imádságra, úrvacsorára. A szegényeket a gazdagabbak felajánlott vagyonából segítették s a segélyek kiosztására öregeket választottak. A jelentkezőket előbb oktatták, tőlük a hitvallást kivették, aztán a községbe felvették. Theodosius korában már uralkodó és államvallássá lett és további szervezkedés lett szükségessé. A kereszténység egyre gyarapodott és szilárdult.

Halált okozó kóros anyagokkal telt el a hatalmas római birodalom a világhuralom megszerzésétől kezdve a birodalom felosztásáig és bukásáig (Kr. e. 476). Amely nép rabja az önzésnek és uralomváagnak, nem becsüli a szabadságot, megtagadja nemzeti hagyományait és elhagyja vallását, az a nép erkölcsileg már halódásnak indult. A római népnél e végzetes bajokhoz járult még az erkölcsök ijesztő elfajulása, a bukás legbiztosabb előmozdítója. A végső csapást az erőteljes új népek mozgalmai mérte a birodalomra. Ez a népvándorlás, mint egy hatalmas vihar, rontott neki a korhadt erdőhöz hasonló római birodalomnak és ledöntötte. Ezzel egy új kor vette kezdetét.

Karácsonyi mesék, elbeszélések mesedélutánra.

Az itt közölt mesékből, versekből tetszés szerint összeállíthatjuk egy mesedélután egész anyagát. Ez, természetesen az általános iskola alsó tagozatának szól. Mivel karácsony előtt vagyunk, legcélszerűbb egy karácsonyi mesedélutánt összeállítani, ahol esetleg a gyermekek egy kisebb jelenetet is előadhatnak (lapunkban ilyen is található).

AZ ARVÁK KARACSONYA.

Hókirálynő öfelsége leterítette csillogó palástját a földre. A városban ropogó hószőnyegen vidám emberek jöttek-mentek. A kirakatokban ezer lámpa égett, fényük kihullott a járdára is. kápráztató fényükkel tündéri látványt nyújtottak a járókelőknek. Maguk a kirakatok sohasem voltak még szebbek, mint most. Az egyikben szánkázó fehér babák ültek, a másikban fényes bálteremben táncoltak a szebbnél-szebb kisasszonykák és úrfiak. Amott egy menyasszonyka tipegett hószínű babaruhájában. Emitt pedig óriási karácsonyfa állott tele arany-ezüst fényességgel, szemnemlátta drágaságokkal. Mellette egy angyalka lebegett gyönyörű aranyfényben. De ki tudná elmondani mindazt, ami azokban a kirakatokban inceskedett a sóvárgó gyermekszívekkel!

Az egyik utcasarkon most fordult be éppen két egyszerű kisgyerek. Faluról jöttek a nagy városba. Nagyon boldogok lehettek, mert nem sokat törődtek vékonyka ruhájukkal, amelyen bizony átsétált a szél is, hideg is. Mintha megelégedtek volna mindenről, hidegről, éhségről, amely bekergette őket ide, a fényes nagyvárosba. Most éppen az egyik fényes kirakat elé értek. Az egyik kisleányka volt s hidegtől kicsípött arcocskáját a kirakatüveghez nyomta s úgy nézte visszafojtott lélegzettel azokat a gyönyörűséges, táncoló babákat.

— Nézd csak, Ferkó! Milyen drága az a szépruhás baba! — mutatott az egyikre. Egyem meg a kis szívét! Be szép!

A fiú alig figyelt rá, mert ő másik kirakatnál volt elfoglalva. Ott a kirakatban ágyúk, harcokcsik, repülőgépek, szikrázó géppuskák ragyogtak szép fenyőgallyacskák között... A háború fegyverei a szeretet jelképeivel együtt... Szemét le nem vette róluk s csak úgy szólt oda kis társának:

— Ezt nézd csak, ilyet még sohase láttál!

Bizony jó sok idő múlt el már, mióta ott álldogáltak a fényes szemű házak között, sok helyen már le is húzták a redőnyöket s a kirakatok fényes szemei is egymásután aludtak ki. Lassanként az emberek is megritkultak az utcákon, mindenki hazasietett. A kis fiú tért először magához.

— De most már nekünk mennünk kell haza, Marika, mert kikapunk otthon.

— Nézd csak, Ferkó! — sírt fel a kislány —, ez a baba éppen olyan, mint nálunk volt, amikor még szegény édesanyánkat nem vitték el azon a csúnya fekete kocsin. Emlékszel még, édesapánk sem volt beteg, s hozzánk is eljött a kis Jézuska... Istenkém, hogy szeretett akkor bennünket mindenki... Még a Jézuska sem feledkezett meg rólunk... Azóta kihűlt a szobánk, nem is vár otthon bennünket senki sem ezen a szent estén... Csak Terka néni, aki a házába fogadott s ha haragszik is mindig reánk, de azért néha-néha ad egy falat kenyeret is...

Szegény sovány arcukon végigperegtek a könnyek. A fiú is összeszorította ajkát.

— Várj csak, Marikám — szólt remegő hangon —, ha egyszer nagy leszek, dolgozom mint édesapám, én is építek szép házat, aztán te leszel benne a kis gazdasszony s nem hagylak ütni-verni... nem felejt el bennünket sem a kis Jézuska...

Marikát azonban nem lehetett megvigasztalni. Elfeledte, hogy utcán van, összekulesolta két gémberedett kis kezét, akár a templomban, s imádkozni kezdett:

— Én édes Istenkém! Tudom, ma szent Fiadnak születését ünnepli az egész világ... A jó gyermekekhez ellátogat a kis Jézuska küldötte, a kis angyal a szeretet fájával... Minket bizony már elfelejtettek fenn a csillagos égben... Vagy talán azért nem jönnek hozzánk kis angyalkáid, mert nem tudják, hol lakunk...? Édes jó Istenkém, ha hallod most az én kérő szavam, nagyon kérlek, ne játékot hozz nekünk, ne szép babát, fényes ruhát, meleg cipőt... csak add vissza nekünk édes jó anyánkat és apánkat, ők majd megszereznek nekünk újra mindent... Ó, add vissza nekünk őket... Amen.

— Amen... — sóhajtott utána Ferkó is.

A két szegény árva csak most vette észre, hogy áll valaki mögöttük. Egy prémes bundás gyönyörű néni volt. Csupa könny volt az ő szeme is. A leányka imádsága közben ért hozzájuk, s visszagondolt azokra az időkre, amikor még nem egyedül járta az utcát szent karácsony estéjén, hanem az urával s két szép gyermekével töltötte el nagy, fényes karácsonyfa alatt. Azokat is elszólította az Úr s most ő is itt maradt árván, egyedül, boldogtalanul. Most, hogy meghallgatta imádságukat, nem sokat gondolkozott, rámondta ő is:

— Amen... Gyertek velem kicsikéim, hiszen megfagytok itt az utcán, olyan rosszul vagytok öltözve. Megisztok nálam egy forró teát, haraptok is valamit, aztán majd meleg ruhákról is gondoskodunk.

A két árva — mintha valami tündér vagy inkább angyalka jött volna értük — némán követték a jóságos nénit.

Csakhamar egy szép ház előtt voltak. Bementek a meleg szobákba, nem győzték nézni, csodálni, olyan gyönyörűséges volt ott minden.

A jó néni aztán nem engedte el őket magától addig, míg jól nem laktak, fel nem melegedtek, aztán kiment s összesze-

dett a régi ruhákból egy nagy csomót, azt is nekik adta. A két árva szólni sem tudott a boldogságtól.

Azzal meggyújtottak egy szép karácsonyfát, letérdeltek eléje s imádkoztak.

— Most pedig hazakísérlek benneteket, gyermekeim! — szólott a néni.

A gyermekeket mintha valami hideg zuhany érte volna. Egyszerre kiestek a karácsonyi szeretet melegségéből, amelyben eddig érezték magukat. Vissza, a rossz Terka nénihez?

A jóságos néni kocsit fogadott, felültette rá a gyermekeket, maga is odaült közéjük s megindultak a gyermekek otthona felé.

Ott Terka néni fogadta a hazatérőket. Már éppen szitokra görbült a szája, mikor észrevette az idegen nőt a hátuk mögött. Az pedig megszólalt:

— Vigyázzon reájuk, szegényekre, én gondjukat viselem s minden hónapban meglátogatom őket! — Azzal kocsi-ra ült s eltűnt a téli éjszakában.

Mikor a gyerekek magukra maradtak s Terka néni már az igazak álmát aludta, Marika törte meg a csendet.

— Te, Ferkó, — szólt halkan testvérehez, — ezt a jóságos nénit nem a mi drága édesanyánk küldte hozzánk?

Ferkó nem szólt semmit, csak fejével intett rá igent. Bizonyosan ő volt, aki küldte, mert látta őket, amint magukban várták szent karácsony estéjén a szeretet ünnepét, a kis Józuska születésnapját.

Néhány hónap múlva, amikor ismét elment hozzájuk a jó néni, így szólt Terka nénihez:

— Nézze, jó asszony, magának csak terhet jelent ez a két gyermek, én meg elvesztettem két szép gyermekemet. Őket ápolom, gondozom bennük, ha hozzám engedi őket. Elvinném őket magammal...

A két gyermekkel forogni kezdett a világ. Terka néni sem sokáig gondolkozott s mire a gyerekek magukhoz tértek, már fent is ültek a kocsin a jóságos néni mellett, akiben megtalálták elveszettnek hitt édesanyjukat...

SZERETET.

Oh, ne kérdezd jó gyermekem;	Nem tudja azt senki, senki,
Mi a részvét, szeretet?	Csak a lelked érzi, súgja;
Cifra szóval megmutatni,	Mikor egy-egy síró árva
Elbeszélni nem lehet.	Kicsiny kezét feléd nyújtja.

Majd megtudod, ha majd egyszer	Majd megtudod, ha jóságod
Arcodon is bánat-könny ül;	Minden szív majd áldva-áldja,
Jó barátok, áldott lelkek	Mikor már a nevedet is
Szeretettel vesznek körül...	Felírták a mennyországba'...

(Füvényessy János.)

IMA A GYERMEKEKERT.

Fák, csillagok, állatok és kövek,
szeressétek a gyermekeimet.

Ha messze voltak tőlem, azalatt
eddig is rátok bízam sorsukat.

Ér hozzám mindig csak jók voltakotok,
szeressétek őket, ha meghalok.

Tél, tavasz, nyár, ősz, folyók, ligetek,
szeressétek a gyermekeimet.

Te, homokos, köves, aszfaltos út,
vezesd okosan a lányt, a fiút.

Csókold helyettem, szél, az arcukat,
fű, kő légy párna a fejük alatt.

Kínáld őket gyümölcseiddel, almáddal,
tanítsd őket csillagos éjszaka.

Tanítsd, melengesd, te is, drága nap,
csempészd zsebükbe titkos aranyad.

S ti mind, élő és halott anyagok,
tanítsátok őket, felhők, sasok,

vad villámok, jó hangyák, kis csigák,
vigyázz reájuk hatalmas világ.

Bennetek, csak bennetek bízom,
Hisz tűz, víz, ég s föld igaz rokonom.

Igaz rokon, hozzátok fordulok,
tűz, víz, ég s föld leszek, ha meghalok;

tűz, víz, ég és föld s minden istenek:
szeressétek, akiket szeretek!

Szabó Lőrinc.

BETLEHEMESEK ERDÉLYBEN.

(Karácsony estéjén: felkerekednek a falu legényei, elmennek a lányos házakhoz köszöntőt énekelni (kántálni). Megéneklük Jézuska születését, a betlehemi csillagot, a pásztorokat, akik a Jézuskát körülállták. A házigazda szívesen fogadja a kántálókat, s meg is vendégeli őket mindjárt.)

Szent este volt.

A föld örömet kiáltott az égre, és az ég örömet kiáltott a földre:

— Jézus születék!

Földöntúli öröm szállotta meg az embereket, és az emlékezetükből kiséperte a pénzt, a birtokot és minden e világi jókat. A szájak csak éneket teremtettek és jó szót.

A házak tisztára meszelve verték vissza a hófényt. Beül pedig mindenütt üdén hintette világát a lámpa.

Es egy ének hangzott fel nyomban, amely hirdette, hogy kántálók érkeztek a boldog házhoz.

S lassan, méltóságos lépésekkel felmentek a grádicsra, s ki-ki a maga helyére lépve, körülállották az ajtót.

Es amint elrepült az ének utolsó szava, Bódika még egy újat kezdett. Amikor elfújták örvendezve ezt is, néhány pillanatnyi síri csendet hagytak, majd felcsendült a Márton Elek hangja, köszöntőt mondván az ajtó előtt.

Örülj és örvendezz, nemes házigazda,
Mivel felragyogott Betlehem csillagja.

Örülj és örvendezz, kedves háznak népe,
Mert idevezérelt a Csillagnak fénye.

Es a köszöntésre bentről ünnepélyesen megfelelt a gazda:

Jónál jobb hírt hoztok, halljuk valahányan,
Jertek azért beljebb akármilyen bátran.

Erre megnyílt az ajtó, s újra szép sorba verődve, lassan megindultak. Bódika katonás tartással vezette a nagyház közepén előre őket, míglen az asztal fejéhez elért. Itt megállott, és várta, hogy reá mindenki feltakarjon. Akkor egy negyedfordulással, egyszerre mind a tizenhárman, arccal fordultak a ház népe felé, s mintha parancs volna, megmozdult a tizenhárom jobbkéz, és levetődtek egyetlen mozdulattal a sapkák. S ebben az ünnepélyes pillanatban felhangzott a Bódika száján a békeköszöntő:

Ahol a nap felkél, arról felől jöttünk,
Istennek kedviért nagy utakat tettünk.
Mert egy Csillag vala amott felkelőben,
Hogy gyorsan induljunk éjféli időben.

Napkelet országból gyorsan elindultunk,
S ezen népes házba hozza el az útunk,
Mostan örvendezünk, mint virág az ágon,
Nevünk a vigasság, számunk tizenhárom.

Származásunk felől sem hagyunk kétségben:
Anyánk gonddal nevelt tartós szegénységben,
S kik a juhnyáj után bölcsen vánszorognak,
Fiai vagyunk mű esordapásztoroknak.

Hanem szegénységünk az Úr nem tekinté,
Szárnyas angyalával nekünk megjelenté,
Hogy földre lejöve világ Megváltója,
Kinek a mű nyájunk igaz szószólója.

Amen.

A végszóra kórusban köszöntek:

— Dícsértessék a ma született Jézus neve.

A sor megbomlott, az öröm mosolyt terített minden arcra.
 — No, kerítsétek közre azt az asztalt! — szíveskedett a gazda, s az örömszajban hóna alá fogta Bódikát, és büszkén megtapogatta.

— Szép békeköszöntőt kanyarítál, fiam! — mondotta, s így szögezte le az egyszerű igazságot:

— Mert az valahogy úgy van, fiam, Bódi, hogy aki tanul, az tud.

Bódikának a szívére hullott a megbecsülés. Mosolyogva ereszkedett le az egyik székre, s mihelyt megvethette a hátát, így szólott vissza:

— Az ész is olyan, mint az elásott aranypénz: érdegel apránként, s osztán kigyúl.

— Aggya az Isten, hogy sok számos esztendőben érhesük meg a Kiszézus születése napját!

— Öszentfelsége hallgassa meg! — köszönték el egyszerre mind.

Egy pillantás alatt a kolbászt is felhordta a leány s fel a káposztát is. S a pálinkát bétévék az óra alá a sarokba s bort az asztalra, valamű öt kupát. Az illata rögtön felszállott az orrba, és a színe úgy virított, mintha lángot vegyítettek volna belé.

Enni kezdtek.

Tamási Áron.

KIS KARÁCSONYI ÉNEK.

Tegnap harangoztak,
 Holnap harangoznak,
 Holnapután az angyalok
 Gyémánt-havat hoznak.

Én is mennék, mennék,
 Énekelni mennék,
 Nagyok között kis Jézusért
 Minden szépet tennék.

Szeretném az Istent
 Nagyosan dícsérni,
 De én még kisfiú vagyok.
 Csak most kezdek élni.

Új eszím a sárban
 Százszor bepizkolnám,
 Csak az Úrnak szerelmemet
 Szépen igazolnám.

Istendícséretre
 Mégis csak kiállok,
 De boldogok a pásztorok
 S a három királyok.

(Így dúdolgattam én
 Gyermek-hittel, bátran,
 1883
 Csúf karácsonyában.

Ady Endre.

BETLEHEMI KIRÁLYOK.

Adjonisten, Jézusunk, Jézusunk!
 Három király mi vagyunk.
 Lángos csillag állt felettünk,
 gyalog jöttünk, mert siettünk,
 kis juhoeska mondta — biztos
 itt lakik a Jézus Krisztus.
 Menyhárt király a nevem.
 Segíts, édes Istenem!

Istenfia, jónapot, jónapot!
 Nem vagyunk mi vén tagok,
 Úgy hallottuk, megszületél
 Szegények királya lettél,
 Benéztünk hát kicsit hozzád,
 Üdvösségünk, égi ország!
 Gáspár volnék, afféle
 földi király személye.

Adjonisten, Megváltó, Megváltó!
Jöttünk meleg országból.

Főtt kolbászunk mind elfogyott,
fényes csizmánk is megrogyott,
hoztunk aranyt hat marékkal,
tömjént egész vassfazékkal.

Én vagyok a Boldizsár,
aki szerecseny király.

Irul-pirul Mária, Mária,
boldogságos kis mama.

Hulló könnye záporán át
alig látja Jézuskáját.
A sok pásztor mind muzsikál
Meg is kéne szoptatni már.
Kedves három királyok,
jóéjtszakát kívánok!

József Attila.

A MEGTÉVEDT TÜNDEK.

Mesejáték 2 felvonásban.

BEVEZETŐ.

Isten hozott Benneteket
Kedves jó vendégek!
Hálás szívvel megköszönjük,
Amért eljövtek.
S hogy tinéktek megmutassuk
Mily szívesen látunk,
Bemutatjuk, láthatjátok
A mi kis világunk.
Elvezetünk messze, messze,
Szép Tündérországba,
Meghívunk egy fordulóra,
Vidám tündértáncra.
Fehér angyal, jó kis gyermek,
Óriás, boszorka,
Méhe, tündér, lepke, bogár
Kerül ma itt sorra.

Hát még a nagy meseország,
Mily tarka a képe!
Ott gyönyörködhetnek majd csak
A sok cifra népbe!
Jó világ van ott, higgyétek,
Nincsen ott búbánat,
S hogyha néha előfordul
Hamar vége támad.
Igazságot osztogatnak
Jónak, rossznak rendre,
Nem kerül méltó sorsát
El közülük egy se!
Nézzétek meg szívesen hát
E kedves világot,
Végül mindnyájatoknak jó
Mulatást kívánok!

Személyek:

Tündérke	Méhecske
Tündérkirálynő	Cserebogár
1.)	Szarvasbogár
2.)	Katicabogár
3.) tündérek	Szentjánosbogár
4.)	Szitakötő
5.)	Lepke

Lepkék, bogarak és virágok.

Első felvonás.

(*Szín:* erdei tisztás. Balról a kulisszákhöz közel két bokor van. A bokrok között egy nagy pókháló van kifeszítve, közepében egy nagy keresztes pókkal. A pókháló alsó részében a Méhecske van beakadva.)

Első jelenet.

(Méhecske, majd Tündérke.)

Méhecske:

Jaj, végem van, odavagyok,
Beakadtam, itt meghalok.

Vérszomjas pók, ha észrevesz,
Bizonyosan mindjárt megesz.

(Tündérke sietve jön.)

Kis tündérkém, segíts, kérlek,
Hálás leszek amíg élek.

Tündérke (kissé megáll):

Nem érek rá, méh barátom,
Táncra vár már sok pajtásom.

(Tovább megy.)

Méhecske:

O, ne hagyj itt, segíts, kérlek...

Tündérke (tovább menve):

Majd, ha onnan visszatérek!

Méhecske:

Addig megesz, addig végem,
O, könyörülj, kis tündérem!

Második jelenet.

(Voltak, tündérkirálynő.)

(Tündérkirálynő szemben jön tündérkével, s visszahozza.)

Tündérkirálynő:

Itt maradsz, te gonosz szívű,

Hiába kér a szenvedő?

Nem tudod, a tündéreknek

Jót tenni kötelességek?!

(A méhecskéhez megy, s kiszabadítja.)

Kis méhecském ne félj, ne félj!

Segítek én, rajtad, szegény.

Repülj gyorsan ki a rétre,

Ott vár a sok virág méze.

Méhecske: Köszönöm!

(Méhecske elrepül. Tündérkirályné tündérkéhez.)

Tündérkirálynő:

Te meg csúf, könnyelmű lányka,

Nem gondolsz már, csak a táncra?

Hol a jószág? Mondom neked

Tündér nevet nem érdemled.

Nem is vagy te az én lányom,

Ne lásd többé szép országom!

Tündérhonban nincsen helye,

Kinek ilyen rossz a szíve!

Most elveszem szárnyacskádat,

Járj a porban, járj a sárban,

Többé hozzám el ne jöhess,

Magadnak más hazát keress!

(Elveszi szárnyát.)

Tündérke (eléje borul):

Jó királynóm, jaj, kegyelem!

Soha többé ezt nem teszem...

Királynő:

Az irgalmat nem ismerted,
 Így bánok hát én is veled.
 Gonosz szíved, gonosz lelked,
 Büntetésed megérdemled.
 (Elmegy.)

Tündérke (sírva):

Jaj, mit tegyek, hová legyek?
 Szárnyam nincsen, hová megyek?
 Mi lesz velem? Mit csináljak?
 Otthont most már hol találjak?

Harmadik jelenet.

(Voltak, öt Tündérke.)

Tündérek:

Mi bajod van kis testvérünk?
 Mért nem táncoltál ma velünk?

Tündérke:

Testvérekém, nagy a bajom,
 S magam vagyok oka, tudom.
 Epp hozzátok siettem én,
 Mikor egy kis méhe, szegény
 Pókhálóba beleesett,
 S hozzám sírva esedezett:
 Segítsem ki, meghálálja.
 Míg a pók őt meg nem látja.
 En gondatlan, én kegyetlen,
 Ott hagytam őt, hogy szenvedjen.
 Hallottam, hogy szól a zene,
 Siettem hát arrafele.
 De királynőnk ezt meglátta,
 S tovább innen nem bocsáta,
 Elvette a szárnyacskámat,
 Járjak porban, járjak sárban.
 Nem szabad már hozzámennem,
 O, mondjátok, mi lesz velem?

Első tündér:

Királynőnknek igaza van,
 Miért voltál irgalmatlan?!
 Igyekezz jó útra térni,
 Haragját megengesztelni.
 Légy ezután jó és kedves,
 Mindenhez könyörületes.
 A tündéri tudománnyal
 Tégy jót minden kis bogárral.
 A szenvedő él ne menjen,
 Segélyt nálad, hogy ne nyerjen.
 Meglátod, hogy ha ezt teszed,
 Bocsánatát úgy megnyered!

Második tündér:

No, de most már hol lesz helyed?
 Mert azt bizony itt kell lelned!
 Azért ne félj, mi segítünk,
 Egy kis hajlék után nézünk.
 Menjünk gyorsan, hát gyerekek,
 Keressünk neki jó helyet!

(A 3. tündér kivételével a tündérek elmennek.)

Harmadik tündér (vigasztalva):

Ne félj, ne sírj kis testvérem,
 Jóra fordul, meg!úsd, minden!
 Kövesd szíved sugallatát,
 Hogyha szemed fájdalmat lát.
 Aki búsul, vigasztaljad,
 A beteget ápolgassad.
 Ismered a gyógyfüveket:
 Segítsd meg a szenvedőket.
 Minden nap eljövök hozzád,
 Megnézem, hogy folyik munkád.
 S addig kérjük királynőnket,
 Amíg meg nem bocsát néked.

Negyedik jelenet.

(Voltak, Negyedik tündér.)

Negyedik tündérke (jön):

Találtunk már egy jó helyet,
 Gyönyörű virágos teret.
 Ne búsulj hát, gyere velem,
 Szép házad lesz, én kerestem!
 A többiek most csinálják,
 Rendezgetik, csinosítják.
 Ha eső jön, meg nem ázol,
 Hogy ha szél fúj, meg nem fázol,
 Felkeresünk minden napon,
 Ne sírj, ne ríjj kis angyalom!

(Függöny le.)

*Második felvonás.**Első jelenet.*

(Szín: virágos rét. A gyermekvirágok csoportokban vannak elhelyezve, a virág levelét alkotó kisebb emelvényeken. A levelek derékig fedik őket. Ruhájuk egyszerű zöld, és fejdíszük adja a virágot. Kezükből tartanak egy-egy szál olyan virágot, amelynek megszemélyesítői. A virágok nagyságát a bogarakhoz arányítjuk. -- A színpad jobb oldalán, középen felé egy nagy tinórú-gomba, ajtóval, ablakkal ellátva, melybe a gyermekek be tudnak menni. Oldalt bokrok érintik, hogy azok háta mögött elég hely legyen a bemenésre és az ottállásra. A gomba mellett harangvirág-csengő, zöld zsineghúzóval. (A harangvirágot színes papírból készítjük, s bele egy kis csengőt rejtünk. A gyermekek virágfejdíszre is kreppapírból készül. A tündérek a ház előtt várnak.)

(Voltak, tündérke, Harmadik és Negyedik tündér. Tündérke velük jön.)

Tündérek:

Gyere, siess kis testvérünk!

Nézd csak, nézd, mit készítettünk!

Ötödik tündérke:

E gombában van a szobád,

Virágokból a nyoszolyád.

Rózsalevél a takaród,

Zöld mohából a pamlagod.

Nem lesz itten bajod, ne félj

Csak sok jót tégy! Sohsem henyélj!

Mi majd kérjük királynőnket,

Bocsásson meg ezért neked.

Tündérke:

Mily jók vagytok ti, mindnyájan,

Mit tegyek, hogy megháláljam?

Tündérek:

Csak te légy jó; Isten veled!

Tanácsunkat el ne feledd!

(Elmennek, de a hátsó kulisszánál azonnal vissza lopóznak a virágok mögé bújniak.)

Második jelenet.

(Voltak, Cserebogár.)

(Cserebogár sántítva jön és jajgat.)

Tündérke:

Mi bajod van Cserebogár?

Segíthetek rajtad tallán?

Cserebogár:

Jaj eltört az egyik lábam.

Amint kint a réten szálltam,

Egy nagy fának nekimentem,

S hirtelen a földre estem.

Tündérke:

Ne félj, mindjárt segítek én;

Gyere házacskámba, szegény!

Virágok és Tündérek:

Jól kezdetted, így folytassad,

Hogy majd bocsánatot kaphass!

Harmadik jelenet.

(Cserebogár és Tündérke.)

(Kijönnek a házból.)

Cserebogár:

Köszönöm kis tündér-anya,

Jóságodat Isten áldja,

Tündérke:

Cserebogár, Isten veled!

A házamat el ne feledd!

(Cserebogár vígan el.)

Tündérke (kezét összetéve): Ó, de jó, hogy jót tehettem:

Köszönöm én jó Istenem!

Negyedik jelenet.

(Voltak, Lepke.)

(A Lepke törött szárnnyal jön.)

Lepke:

Szárnyam letört. Bogár bátya

Küldött ezen kicsi házba.

Itt lakik egy jó tündérke,

Meggyógyítja, azt beszélte.

Tündérke:

Meggyógyítlak, tarka lepke,

Csak gyere a házamba be.

(Bevezeti.)

Virágok, Tündérek:

Jó kis tündér, derék lányka,

Hibád meg lesz így bocsátva.

Ötödik jelenet.

(Voltak, Lepke, Tündérke.)

(A Lepke vígan, egészségesen jön ki.)

Lepke:

Segítséged, kis Tündérke,

Fizesse meg az Istenke!

Tündérke:

Kis pillangóm, Isten áldjon,

Repülj tovább lenge szárnyon.

(Lepke el. Tündérke utána nézve.)

Ó, hogy örül most a szívem;

Hogy szegénykén segíhettem.

Hatodik jelenet.

(Voltak, Katicabogár, szemét befogva jön.)

Katicabogár:

Jaj, a szemem, jaj, kiszúrta

Egy nagy tövis, itt az útnan!

Cserebogár küldött ide:

Segíts rajtam, kis Tündérke!

Tündérke:

Gyere beljebb, kis Katicám,

Meggyógyítom, szép bogárkám!

(Bevezeti a házba.)

Hetedik jelenet.

(Voltak, Szitakötő, majd Tündérke.)

Szitakötő:

Csakhogyan megvan már a kisház;
 Beteg vagyok, gyötör a láz...
 (Becszenget.)

Tündérke (kinéz): Ki az?*Szitakötő:*

Cserebogár küldött ide,
 Segíts rajtam, jó tündérke!
 Beteg vagyok, csak azt kérem,
 Szüntesd meg a szenvedésem.

Tündérke:

Szitakötő, gyere be,
 Orvosságom vedd csak be.
 (Beengedi.)

Virágok: Ó, de kedves tündér-baba,
 Báresak mindig itt maradna!*Tündérek:*

De ő szegény, haza vágyik,
 Ha jön a tél, itt megfázik;
 Királynőnknek bocsánatát
 Ki kell érdemelni tehát.

Nyolcadik jelenet.

(Voltak, Katicabogár, Szitakötő, Tündérke.)

Katicabogár:

Drága tündér, Isten veled!
 Hálás szívem sohasem feled!

Szitakötő:

Kis Tündérkém, nagy jószágod,
 Jutalmat nyer, majd meglátod!

Tündérke:

Báresak igaz lenne szavad,
 S hazatérnem lenne szabad.
 (Szitakötő, Katicabogár el.)

Kilencedik jelenet.

(Voltak, Méhecske.)

Méhecske:

Jó Tündérke, jaj, a mézem,
 Ehen halunk mind a télen!
 Morgó medve mind megette,
 Faodunkból mind kiszedte!

Tündérke:

Ne búsulj, te kis Méhecske,
 Mindjárt lesz itt sok mézezske!

(Befut a házba, onnan egy virág-csészével jön ki, majd a virágokhoz megy, s kéri őket.)

Tündérke:

Virágok, virágok, tarka szép virágok!
Sok mézet adjatok, én jövök hozzátok!
Méhecskék, méhecskék, erdei méhecskék,
Ne pusztuljanak el a télen, szegénykék!

Virágok:

Adunk mézet, aranyos Tündérkénk;
Tele van, tele van a virág-csészécskénk,
Tartsd az edényedet, mind-mind beleöntjük,
Mert téged jó szívedért mindnyájan szeretünk!

(Tündérke sorba megy a virágokhoz, azok fejecskéjüket a csészébe hajtják. Közben a Tündérkéek énekelnek.)

Tündérék (énekelve):

Jól van, jól van, jót cselekszel,
Csak így tégy te, mindenekkel,
Ha elég lesz bűnbánatod,
Elnyered a bocsánatot.

(Tündérke a csészét átadja a Méhecskének.)

Tündérke:

Itt van, itt van a mézecske,
Vidd el haza, kis Méhecske!

Méhecske:

Jóságodat nem feledjük,
Hálás szívvel megköszönjük!

Tündérke:

Amit egy ellen vétettem,
A többinek megfizettem,
Hogy ha baj lesz, csak jöjjetek,
Amíg élek, megsegítlek!

(Méhecske elrepül.)

(Besötétedik. Tündérke leül a ház elé, s szomorúan dalol.)

Tündérke (énekel):

Tündérország, édes hazám;
Jaj, de messze estél hozzám!...
Nem szállhatok lenge szárnyon,
Az utadat nem találom!
Röghöz kötve itt kell élnem,
Megszakad a szívem nékem.
Addig hull a szemem könnye,
Meghalok én keservembe.

Tündérke:

Ne félj, ne félj, ne búsulj,
Mire a Hold megújul,
Szárnyad ismét elnyered
Szép hazádat fölled!

Tizedik jelenet.

(Voltak, Szentjánosbogár.)

Szentjánosbogár (jön):

Kis tündérem, nagy a bajom,
Elaludt a kislámpásom!
Segíts rajtam, gyűjtsd meg, kérlek,
A sötétben nagyon félek!

Tündérke:

Gyere kedves kis bogárka,
Mindjárt ég a kis lámpácska!
(Beviszi a házba.)

Tündérek:

Kis testvérek menjünk immár,
Jó királynőnk mireánk vár.
Elég lesz már a bűnbánat,
Jöjjön hát el a bocsánat.
(Tündérek el.)

Tizenegyedik jelenet.

(Szentjánosbogár égő lámpával kijön a házból.)

Szentjánosbogár:

Isten áldjon tündérlányka,
Teljesedjék szíved vágya!
(El.)

Tizenkettedik jelenet.

(Voltak, bogarak.)

(*Kivülágosodik.* A kulisszák mögül éljenzés és zeneszó hallatszik. Jönnek a bogarak. Elöl a szarvasbogár, rózsalevélpárnán koronát hoz. Utána párosával a Katicabogár, Lepke, Szitakötő stb. A Méhecske, Tücsök és a Cserebogár muzsikálnak. A házikó előtt megállva éljeneznek, majd énekelnek.)

Bogarak:

Eljen a jó kis tündérke,
A bogarak királynője!
Szívünk súgja, szánk kiáltja:
Jó királynőnk Isten áldja!

Tizenharmadik jelenet.

(Voltak, tündérek.)

(Az ajtó megnyílik, Tündérke kilép.)

Tündérke:

Mi az, mi baj, jó bogárkák?
Mi történik? Mért e vígság?
(Szarvasbogár a tündérke elé áll.)

Szarvasbogár:

Kedves kis tündérünk
Udvözlünk téged,
Királlyá választott

A te hálás néped!
 Fogadd e koronát
 Jóságos fejedre,
 Te léssz a bogarak
 Dícső fejedelme!

Bogarak:

Eljen! Eljen!

Tündérke (szomorúan):

Köszönöm szép bizalmatok,
 De csak szomorút mondhatok:
 Királynőtök nem lehetek,
 Száműzött vagyok köztetek!
 De míg lehet, amíg élek,
 Mindnyájatokon segítek!
 Ha jó a tél, ti elmentek,
 A földben elszenderegtek.
 Új tavasszal új életre
 Jöttök ismét, fel a földre.
 De én, árva, itt maradok,
 A hidegtől majd megfagyok.
 Összeomlik gombaházam,
 S nem véd meg a pusztaságban...
 Nem panaszlom, megérdemlem...
 Részemre már nincs kegyelem...

(Sír.)

(A bogarak színes zsebkendőket vesznek elő: ők is sírnak.)

Tizenegyedik jelenet.

(Voltak, tündérek, Tündérkirálynő.)

(Tündérek Tündérkét körülvezik.)

Tündérek:

Ne félj, ne félj, kis testvérünk,
 Boldog leszel ismét velünk!
 Jó királynőnk mindent látott,
 S neked immár megbocsátott.

Tündérkirálynő:

Láttam szíved nagy bánatát,
 Jótetteid sokaságát.
 Megbocsátok hát gyermekem,
 Jöhetsz haza ismét velem.
 Visszaadom szárnyacskádat

(Ráteszi.)

Fogadd el a koronádat.

(Fejére teszi.)

Légy bogarak királynője,
 Gyógyítója, segítője.
 Van már helyed tündérhonban,
 Nem maradsz itt hóban, fagyban.

Leszel ismét kedves lányom,
Kiben örömet látom!
(Átöleli s úgy állanak.)

Bogarak (vigan):

Eljen! Eljen!

(Mind énekelnek. A bogarak egy része énekel, a többi táncol.)

Mind: Eljen a jó kis tündérke!

(Függöny le.)

(A darabban előforduló jelmezeket házilag állíthatjuk elő. A bogarak számára egyszerű fekete vagy barna anyagból hosszúnívű mellénykével egybeszabott nadrágot készítünk. A bogár hátát keménypapírból vágjuk ki, széleit bevágva kissé összefogjuk, megdomborítjuk, a jelképezendő bogár alakja szerint. Ezt bő, zsákszerű, alul gumival összehúzott ujjnélküli kabátka hátára varrjuk. A kar számára oldalt nyílásokat hagyunk. A kabát hátsó nyakrészéhez a fejhez simuló fejkötőcskét erősítünk, mely csak az arcot hagyja szabadon. Legalkalmasabbak e célra a sűrű szövésű használt harisnyaszárak. Erre papírral átsavart drótból csápokat helyezünk. A kabátka bebűjös, a nyaknál sötét zsinórral összehúzza megkötjük. A bogárhátakat a bogárnak megfelelő színes papírral, annak rajza szerint beragasztjuk, vagy kifestjük. A lepkék fekete trikónadrágot és ezzel egybeüggő mellénykét kapnak, ugyanolyan csápos főkötőt és lepkeszárnyakat. A szitakötő aranybarna, kékes vagy zöld mellényes nadrágot és főkötőt kap. Ezen nincsenek csápok, csak két oldalt nagy, kiálló flitterrel behintett szemek. Szárnyát a nadrághoz hasonló színű tüllből készítjük. A szárnyak széleit kemény drótból alakítjuk, hogy ne gyűrődjenek. Ugyanígy készül a méh szárnya is megfelelő alakban és színben. Lepkeszárnyakat krepppapírból is készíthetünk. A virág fejdíszeket lehet krepp papírból részint fejkötő, részint a fejre boruló kalapalakban készíteni, vagy egy zöld sapkarész tetejére. Fejkötőszerűen: árvácskát, márgarétát, százszorszépet stb., hol a virág közepét az arc alkotja, s a szirmok ezt ölelik körül. Kalapszerűen készül a pipacs, sisakvirág, harangvirág stb. Sapkaszerű tetőt kap a szekfű, liliom, róza stb. — A szárnyak közepébe pávaszemet festhetünk vagy ragaszthatunk. A gombaház keménypapírból készül lécek segítségével.)

KARÁCSONY NAGYANYÓNAL.

Gyermekszínjáték 1 felvonásban.

Írta: *Koretzky Etel* közs. tanítónő, Nagydorog.

SZEREPLŐK:

<i>Nagyanyó</i>		<i>Pisti, a fia</i>
<i>Esztli 11 éves</i>	} <i>testvérek</i>	<i>Betlehemes</i>
<i>Gizi 6 éves</i>		<i>Öreg pásztor</i>
<i>Pali 9 éves</i>		<i>4-6 angyal</i>
<i>Józsi 7 éves</i>		<i>3 gárdista</i>
<i>Asszony</i>		<i>Gyermek Jézus</i>

1. Jelenet. (Nagyanyó, Józsi.)

Szín: Egyszerű szoba. Hátul, a faltól kissé előbbre, közepesen asztal, terítővel. Tőle balra nyugágy, benne alszik egy 5-6 éves, béna fiúcska. Nagyanyó az asztalnál foltoz egy már eddig is sok folttal ékeskedő nadrágot. Jobbról-balról ajtó, esetleg hátul is egy.)

Nagyanyó (a kezében levő nadrágot nézi, felemeli, s a közönség felé mutatja): Istenem, Istenem. Most megint foltot kell rá vetnem! Nem tudok újat venni, szegény özvegyasszony vagyok. Sokszor betegeskedem. Nem sokat keresek a mosással, vasalással, pedig szép karácsonyt szerettem volna nekik szerezni. Unokáim még kicsinyek, iskolába járnak. Ez itt Józsika. Béna a lába, mozdítani se tudja. Mi lesz vele, mi lesz vele?!... Most alszik szegényke... Aludj aranyom, álmodj szépet, legalább álmodban légy boldog! (Az órára néz.) De már elmúlt három óra! Hamarosan itthon lesznek a gyermekek! (Lépések zaja hallik.) Már itt is vannak!

2. Jelenet. (Észti, Gizi, Pali jönnek.)

Észti, Gizi, Pali (benyitnak): Dícsértessék a Jézus Krisztus! Kezét csókolom, drága nagyanyó! (Kabátjukat, sapkájukat leteszik, táskájukat elhelyezik. Mindegyik előveszi az értesítőjét.)

Nagyanyó: Csak csöndben, gyermekeim, fel ne ébredjen Józsi!ka!

Józsi: Ebren is vagyok már!

Észti, Gizi, Pali: Szervusz Józsi! Jól érzed magad? Majd mesélünk neked sokat!

Észti (tándlépéssel nagyanyóhoz megy, mutatja értesítőjét): Tessék nézni, nagyanyó! Csupa egyes! Ugy-e, örül neki, nagyanyó?

Nagyanyó: Bizony, ez nagyon szép! Örülök neki! Hát a tied, Pallikám?

Pali: Az enyémben van két ketitős, pedig nagyon iparkodtam!

Gizi: Tessék megnézni az enyémet is!

Nagyanyó (olvassa): kitűnő, kitűnő, kitűnő. Nagyon jó a tied is, Gizikém! (Megcirógatja.) Ugy-e, továbbra is szorgalmas kislány leszel?

Gizi: Igen, nagyanyó!

Józsi: Gyertek ide körém, és meséljeteK már valamit!

(A gyermekek odamennek, elhelyezkednek.)

Pali: Miről meséljünk, Józsikám?

Józsi: A karácsonyi angyalokról!

Észti: Bizony, járnak ám már! Benéznek minden ablakon és megmondják Jézuskának, hol van jó gyerek, hol rossz!

Józsi: És a jók kapnak karácsonyfát? Ugy-e?

Pali: Minden jó gyermek kap. Ugy-e nagyanyó?

Nagyanyó: Minden jó gyermek kap tőle ajándékot; karácsonyfát is. De sokszor gondoltam arra, hogy mi lenne, ha elfogyna a kis Jézus sok-sok karácsonyfája?... Hiszen annyi jó gyermek van a világon!... Mi lenne, ha nektek nem jutna már?...

Gizi: Ugyan nagymama, hogy lehet ilyet gondolni? Jézus-

kának van annyi, amennyit csak akar. Nekünk is hoz egyet, ugy-e?

Nagyanyó (félrefordul, szemeit törülgeti): Istenem, könnyörülj szegény kis árváimon! (gyerekekhez): Jók voltak aranyos unokáim, bizonyára hoz, csak továbbra is jók maradjatok!

Józsí: Nem láthatnánk, mikor hozza?...

Gizi: Jaj, de szeretném én is látni a Jézuskát!

Eszti: Ha Jézuska akarja, megláthatod Őt!

Józsí: Mondjatok szép karácsonyi verseket!

Eszti: Jó, majd én kezdem! (Feláll, előrelép, s elszavalja: Szálljatok le, szálljatok... című verset.)

Józsí (az ablakra néz, ahol éppen egy angyal tekint be. Egy pillanatig tart csak): Gyerekek! A karácsonyi angyalka most nézett be! Igen, igen, én láttam!

Pali: Tévedtél, Józsika! Az ágakat mozgatja a szél.

Józsí: De igen, én láttam, egész biztos, hogy angyal volt!

Eszti: No, össze ne marakodjatok, mert akkor máshova viszi a karácsonyfát! Azt hiszi, rossz gyermekek vagytok!

Pali: Gizike! Halljuk a te versed! (Elmond egy karácsonyi verset.)

(A vers végén kopogtatnak, mindenki az ajtóra néz. Belép a gyermek Jézus. Köpeny (sötét színű) van rajta, fején csuklya.)

3. Jelenet. (Voltak, a Gyermek.)

Gyermek: Jó'estét adjon Isten mindnyájatoknak!... Megengeditek, hogy bejöjjek?

Eszti: Jöjj csak, bátran! Hát másutt nem fogadtak be?

Pali (feléje megy): Ne félj, nem bántunk!

Gyermek: Bizony, sokan elküldtek az ajtójukból. De ti jók vagytok... Milyen jó meleg van nálatok!

Eszti: Gyere beljebb (kézen fogja), tedd le a köpenyed!

Gyermek: Most még nem! Majd később!... Ti testvérek vagytok?

Eszti: Igen! Ez itt Pali, Gizi; ott meg szegény Józsika!

Gyermek: Mért mondd, hogy szegény? Talán beteg? Miért fekszik Józsika?

Józsí: Béma a lábam. Meg se bírom mozditani.

Gizi: Pedig hányszor hívom játszani!

Józsí: Bizony, én is szeretnék iskolába járni, csúszkálni, szaladgálni.

Gyermek: Hát a templomba szívesen járnál-e?

Józsí: Legelőször is odamennék! Sőt minden reggel! Nagyon szeretem ám a Jézuskát!

Gyermek: A Jézuska írs téged!... Csakugyan szeretnél meggyógyulni?

Józsí: Nagyon, nagyon, ha Isten is úgy akarja!

Gizi: Minden este imádkozunk a jó Istenhez, hogy gyógyítsa meg a mi testvérünket.

Gyermek: Imátok kedves az Isten előtt.

Nagyanyó (eddig hallgatta, most felkel, megcirógatja):
 Úgy látom, te nagyon jó gyermek vagy! Örülök, hogy hozzánk
 jöttél! Ugy-e a faluba igyekszel? Most már sötét van, nem en-
 gedlek el. Maradj itt éjszakára. Vélünk vacsorázol s reggel
 majd elkísérünk. Jó lesz?

Gyermek: Köszönöm jóságodat! Az Isten áldjon meg érte!
 (Háttérbe húzódik egészen.)

(Megint kopognak. Belép egy síró asszony.)

4. Jelenet. (Voltak, asszony.)

Asszony (sírva): Jaj nekem, jaj nekem! (zokog.)

Nagyanyó: Mondja, kedves Kissné, mi baja van? Mi történt?

Asszony (sírva mondja): A Pisti fiam, hogy hazajött, azt mondtam neki... hozzon egy kis rózsét az erdőből. Máskor is hozott már... de most biztosan eltévedt... még mindig nem jött haza! Mi lesz szegénnyel?... Megfagy az aranyom... Jaj, Istenem, segís rajtam!

Nagyanyó: Ne sírjon, jó asszony, majd haza vezérli a jó Isten! Valószínű sokat szedett, nehéz hozni, közben sokszor meg áll és azért késik. Várja szép nyugodtan! Lehet, hogy a kisu-gárzó fény idehivogatja. Tessék, üljön le!

Asszony (meglátja a Gyermeket): Hát ez ki? Vendégük is van?

Nagyanyó: Egy gyermek, a faluba igyekszik, és betévedt hozzánk.

Gyermek: Es nagyanyó olyan jó, hogy szállást is ad nekem éjszakára...

Asszony: Ilyenforma az én Pisti fiam is!

(Sír.)

Gyermek (pár lépést előbbre jön): Ne sírjon, jó asszony! Jó az Isten! Haza fogja vezérelni kis fiát, csak bízzék Benne! (Nem hagyja el soha, a benne bízókat!)

Asszony: Milyen okosan beszélsz, kis fiam. Kitől tanultad ezt?

Gyermek: Atyámtól!... No ne sírjon, nyugodjék meg kedves néni, higgye el, semmi baja sem lesz Pistikának!

Asszony: Nem tudom ki vagy, de szavaid vigasztalnak, megnyugtатnak. Honnét jöttél?

Gyermek: Messziről, s még hosszú az utam. Igen örülök, ha jó emberek közé kerülök. — Készülödtök karácsonyra? Az előbb betlehemesekkel találkoztam. Errefelé jöttek.

Asszony: Az ám, azt mondták, hamarosan itt lesznek.

(Csengetés hallatszik.)

Mind: Itt is vannak már!

5. Jelenet. (Voltak, betlehemes.)

Betlehemes: Szabad-e bejönni?

Nagyanyó: Gyertek lelkecskéim, gyertek!

Betlehemes: Dícsértessék a Jézus Krisztus!! Békesség e házaknak, s minden lakójának!

Elérkezik immár szent karácsony este,
Pista, Jóska, Panna várják szívrepesve.
Mindannyian várják a kisded Jézuskát.
Mindnyájan várjuk a világ Messiasát.
Jöjjenek el velem a régmúlt időbe,
Jöjjenek, jöjjenek, messzi, messzi földre.
Meg se állunk, kérem, Betlehem városig...
A hold is már feljött... A város aluszik.
Gyere csak be öreg pásztor, mit láttál, hát mondd el!

6. Jelenet. (Voltak, Öregpásztor.)

Öregpásztor (bejön):

Hogy mit láttam? Találkoztam rengeteg emberrel.
Megkérdeztem tőlük, mi járatban vannak?
Rendeletet kaptak, s szótfogadtak annak.
Mindenki megy jelentkezni, merről, honnét való.
Oly fáradtak, kimerültek. Ez az igaz való.
Én is elfáradtam, annyit jártam-keltem,
Letelepszem ide, jól esik pihennem!
Gyere mellém, pajtás, te is jöjj kis szolgám!
Ha te tudsz még többet, kivele csak, mondd ám!

7. Jelenet. (Voltak, Bojtár.)

Juszuféknál jártam, épp aludni tértek
Nagy messziről jöttek, s kimerült vendégek.
Megtréfáltam kissé a jó Sára nénit.
Azt mondtam, még tíz vendég megfér itt!
Egy a vizespadon, kettő az ágy alatt...
Sára néni erre a seprőért szaladt.
Hogy ha ki nem ugrom a kis ablakon át,
s támogatom tovább egyik ajtófélfát,
kaptam volna párat hátam közepére!...
Fájhatna a fogam birka pecsenyére!
Elszaladtam tehát... Szedtem sátorlámát,
egyenest a rétre s kerestem a nyáját.
Hála Jehovának! Nem történt semmi baj,
csak épp álmos vagyok. Aludjunk (ásít) ajajaj!...
(Lefekszik az öreg mellé. Kis idő múlva ének hallatszik
kívülről, halkán, dúdolva, majd fokozódó erővel. Belép három
angyal s énekelik):

8. Jelenet. (Voltak, 3 angyal.)

Angyalok (énekelik): *Békesség, földön az embernek...*

Öregpásztor (ébredszik) nézi a jelenést, szemét dörzsöli,
körülnéz, megböki a kis bojtárt és a Betlehemest is, (halkan):
Abris te, ébredj fel! Ébredjetek!

Kis bojtár (ébredeznek, csodálkoznak. Megcsípi a karját az ének végén, s mondja): Ebren vagyok! (Egy pillanat alatt törénjék, s ez idő alatt az egyik angyal előbbre lép, a pásztorok hátrálnak.)

Angyal: Ne féljete, pásztorok, nagy örömet hirdetek nektek! Ma született az Úr Jézus Dávid városában. Ez lesz a jel: találtok egy gyermeket pólyába takarva, jászolba fektetve.

(Több angyal jön s éneklük): *Dicsőség mennyben az Istennek...* Ének végén két angyal középre (asztalra) teszi a Betlehemet.)

Öregpásztor (Betlehemeshez): No, jössz-e velem?

Betlehemes: Már hogyné mennék!

Bojtár: En is mehetek, ugy-e?

Öreg pásztor és Betlehemes: Jöhetsz, fiam, jöhetsz!

Bojtár: De mit viszünk a Kisdednek?

Öreg pásztor: Van a tarisznýamban egy kerek sajt. (Feltetzi vállára a tarisznýát.)

Betlehemes: Az enyémbe puha kenyér...

Bojtár: En meg szalladok a báránýkámért. (Kisiet, behoz egy kis báránýt. Ha nincs élő, kitömött játékbáráný is jó. Igen ölelgesse, takargassa, ne sok látszódjék belőle.)

(A jelenlevők énekelnek: *Mennyből az angyal...*)

Öreg pásztor (útrakészen bottal, tarisznýával): No, pajtás, nagy kitüntetés ért bennünket!

Betlehemes: Igyekezzünk meghálálni az Uristennek avval, hogy ezután hűségesebben tartjuk meg parancsait. Jó?

Öreg pásztor: Segítsen minket ebben a hatalmas Isten!

Bojtár (bejön báránýval): Még nem indultak el? Menjünk már!

Öreg pásztor és Betlehemes: Induljunk, no, a Mindenható nevében!

(Betlehemes, Öreg pásztor és Bojtár az asztal körül járnak. A többiek éneklük: *Pásztorok, pásztorok...* első szakaszát. Csak egyszer kerüljék meg, aztán a „Betlehem” elé térdelve várják imára tett kézzel az ének végét.)

Öreg pásztor:

Öreg pásztor vagyok én már kedves Messiásom,

Mégis elhozott Te eléd rogyadozó lábom.

Leborulva hön imádlak, világ Megváltója.

Aldott légy, hogy közénk jöttél, mennynek megnyitója.

Fogadd el e csekélységet! Mást nem tudok adni.

Olyan jó itt, bárcsak tudnék Nálad itt maradni!

Szolgálnálak oly hűséggel, mint a kutýám engem.

Kis kacsóddal áldj meg, áldj meg, édes jó Istenem!

Betlehemes:

Puha kenyér, fehér kenyér, egyszerű ajándék,

Fogadd tőlem el jószívvel... Adok ám én mást még!

Szívem adom, szándékával s minden érzelmével,

Aldj meg, Uram, Te jóságos, Isten kegyelmével!

Fehér kenyér: földi kenyér. Kegyelmed: az Élet,
Kegyelmeddel enyém lesz majd fönn az Örök élet.
Bojtár:

Jézuska, én is itt vagyok, elmaradni nem akarok.
Elhoztam a báránycámat. Legjobb helye itt van Nálad.
Szeretettel círógattam, harmatvízzel itatgattam.
Szeretett is engem nagyon!! (Leteszi.) Így ni, ezt most
ittén hagyom!

Mindenki (aki a színpadon van, énekel): *Pásztorok, pász-
torok...* 2. szakaszát: (Angyalok szózata stb.). Az ének végén
felállnak. Nagyanyó diót osztogat nekik egy szakajtóból).

Nagyanyó: Nagyon szép volt, köszönjük e pár szép percet.
Áldjon meg benneteket az Isten! Nesztek egy kis dió. Mást nem
adhatok...

Betlehemes:

Igy történt, ezen mód, valamikor régen:
Angyalok szálldestak fönn, a magas égen
Dicsérték az Istent, s jó hírt hoztak nekünk,
Azóta e napon mindig örveendezünk.

(A gyermekhez fordul.)

Dicsérjétek Istent, áldjátok Jézuskát,
S kérjétek tőle egy kis karácsonyfát!
Én is kérem Öt, hogy adjon áldást rátok.

(A közönség felé.)

Dicsérjük az Istent, aki úgy szeretett,
s elküldé e földre a drága Gyermeket,
a kicsiny Jézuskát... Dicsérje minden száj.
Ének, zene és dal, Ot dicsőítve szállj!

Énekelnek: *Krisztus Jézus született.* (Az ének alatt eltá-
vozik a Betlehemes — (viszi a betlehemet) az Öreg pásztor — a
Bojtár, s az angyalok is.)

Gyerekek: Drága nagyanyó, köszönjük szépen, hogy been-
gedte őket!

Asszony (kezetfog Nagyanyóval): No, Isten áldja! Nem
tudok maradni, megyek keresni a kis fiamat.

(Lépések hallatszanak, kopogás.)

9. Jelenet. (Voltak, 3 gárdista.)

(Három gárdista lép be nagy csomagokkal, s vezetik az el-
tűnt Pistát. Ugy helyezkedjenek el, hogy (Pisti) még egyelőre
ne legyen látható.)

Gárdisták: Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Egyik: Kedves néni! A jó Isten dicsőségére fogadja el tő-
lünk, gárdistáktól e pár csomagot! Az Ur Jézus parancsát akar-
juk teljesíteni, amikor kis szívünk egész szeretetével gyűjtö-
gettük össze azoktól, akiknek több volt, s elhoztuk ide, ahol nagy
szükség van rá.

Pisti (előbbre jön, meglátja anyját, ez is őt).

Asszony (odasiet): Pisti fiam! (Megölelgeti). Hol jártál?

Pisti: Edesanyám! Aggódott miattam?

Második gárdista: Itt akadunk rá, nem messze. Nagy esomó rőzsét szedett már. Alig bírta, szegényke. Mi segítünk neki.

Harmadik gárdista: Ez a nagykendő nagyanyóé, a cipő Palikáé, e ruha Esztikéé, a baba Gizikéé, a labda, mackó és e esomag cukor meg Józsikáé. (Atadják az ajándékokat.)

(Ezalatt a háttérben a Gyermekek leteszi köpönyegét s előbbre jön kissé. Pár angyal is észrevétlen bejön, jobbról hozzák a feldíszített karácsonyfát, balról kettő. A harmadik gárdista utolsó szavára mindenki meglátja a Gyermekeket.)

Mind (egy pillanatig nézik s örömmel kiáltják egyszerre): Jézuska! (Mindenkori térdre borul).

Jézuska (közelebb lépeget, lehetőleg középre; angyalok kísérik, mosolyogva): Ne féljétek! Jól érzem magam köztetek! Örömet szereztek szívemnek! Bár minden ember szeretné úgy felebarátját, mint ti! Béke, nyugalom lakna az emberi szívekben, ha Atyám parancsait megtartanák!... Teljessé teszem a ti örömeiteket!... (A béna fiú felé fordul, s int neki): Józsika, jöjj ide!

Józsika (felül, leteszi lábait, szép lassan feláll, odalépet Jézuska elé, aztán letérdel előtte).

Mind: Csoda, csoda! Dícsérjük az Urat! (Felugrálnak.)

Józsika: Hála Neked, édes Jézusom, hogy meggyógyítottál. Oly nagy az örömem! Most már járhatok templomba, iskolába! Tudok szaladni, ugrálni! Köszönöm Néked, édes Istenem!

Nagyanyó (Jézuska felé megy, kis távolságra letérdel előtte): Drága kis Jézuskám! Köszönöm én is, hogy meggyógyítottad az én kis unokámat. Bár lenne az egész élete az Isten dícsérete!

Jézuska: Ugy lesz! (Józsikára néz, aki közvetlen előtte térdel.) Te kis Jóska, majd felnősz és sok-sok embert vezetsz hozzám! Sántákat, vakokat, betegeket, nyomorékokat... s én mind meggyógyítom őket, mint most téged! Ertetted, mit mondtam?

Józsi: Igen, Jézuska! Szolgád leszek és Hozzád vezetem az embereket! Igen, igen! (Nagy örömmel): Milyen jó, nagyanyó, hogy befogadtuk a Gyermekeket!

Jézuska: Amit egynek a legkisebb atyámfiai közül tesztek, nekem tettétek. Befogadtatok egy gyermeket — Engem fogadtatok be! (Aldásra emeli kezét): Aldásom rátok!...

Angyalok: Sohse feledjétek a karácsonyi kis Jézust!

Enek (Ó, örök szeretet) alatt besorakoznak újra a még kint levő angyalok, a betlehemes, az öreg pásztor, a bojtár, az aszszony, a fiú, a gárdisták. Szépen helyezkednek el.)

(Függöny.)

KARÁCSONYI TALÁLKOZÁS.

Mesejáték 1 felvonásban.

Írta: Olexy Irén.

Személyek: Lenke

Feriike testvérek

Oregasszony (később angyal).

Szín: Erdő széle, téli táj.*Első jelenet.*

(Feriike és Lenke téliiesen öltözve jönnek.)

Feriike (mutatja):

Nézd mily fényes e forint

Amit keresztmama adott.

Veszek rajta puskát, kardot,

Meg egy szép huszáros csákót.

Lenke (mutatja):

Eppen olyan az enyém is,

Vagy talán még fényesebb is.

En meg babát veszek érte,

S játszadozunk együtt véle.

Feriike:

De siessünk most már haza,

Biztosan vár édesanya...

Es azután... tudod, Lenke...

Ma van szent karácsony-este!

Második jelenet.

(Voltak, az öreg néni, gallyakat szed.)

Lenke (az öregre mutat):

Nézz csak oda, nézd, Feriike,

Mit csinál az a néni?

Olyan öreg, olyan gyöngé,

Mégis hajladozik egyre...

Feriike:

Ugy látom, hogy gallyakat szed,

Szegény öreg szinte reszket...

Segítünk neki egy kicsit,

Ne fázzon oly sokáig itt!

Lenke és Feriike:

Jó napot kívánunk, néni!

A gallyat mért szedegetli?

Oregasszony:

Hát, fiaim, tüzelőnek,

Mert más nem jut a szegénynek.

Legalább, ha nincs is ennem,

Legyen mivel melegednem...

Lenke:

Mért nincs magának mit enni?
Nem tud már semmit keresni?

Öregasszony:

Bizony, nem tudok már keresni,
Nagyon gyenge, beteg vagyok.
Dolgozni így hát nem tudok.

Ferike:

Nincs magának fia, lánya,
Aki gondot visel rája!

Öregasszony:

Bizony, nincsen, jó gyermekek,
Csak úgy itt-ott kéregetek.

Lenke (odaadja a forintját):

Nézzé, itt van, édes néne,
Jó lesz talán kis kenyérre.

Ferike (szintén odaadja pénzét):

Tessék, én is odaadom:
Jó nekem a régi kardom.

Lenke:

A gallyat meg, édes néni,
Segítünk mi hazavinni.

Ferike:

Jobban bírjuk mi, mint maga,
Több erő van a karunkba!

(Lehajoznak, s összekötözik a gallyakat. Ezalatt az öregasszony leteszi köpenyegét, s egy angyal áll ott. Ahogy a gyerekek feltekintenek, hirtelen felugranak, s bámulva nézik.)

Angyal (mosolyogva):

Ime, kedves jó gyerekek,
Én most próbára tettelek;
Lelketekben él a jóság,
Szívetekben irgalmasság.
Tovább is jók maradjatok,
Aldás léssen tirajtatok;
S hogyha mostan hazamentek,
A jutalmat megeléjtek;
Ott ragyog a karácsonyfa,
S kis Jézuska ajándéka.

(Eltűnik.)

Ferike (felnéz):

Almodtunk mi, mondd csak, Lenke?
Vagy csakugyan angyal volt-e?

Lenke:

Nem tudom, itt nincsen senki,
Eltűnt angyal, el a néni!

Ferike:

De álom ez nem lehetett,
A gally itt van teelötted,

Lenke (felveszi a gallyesomót a földről):

A két forint is itt maradt,
Ami előbbadtunk oda!

Ferike:

Egész biztos, angyal jött le
Öreg néni köntösébe!

Lenke:

A forintot meg nem tartom,
A szegénynek odaadom.
Holnap reggel dobjuk bele
A szegények perselyébe.

Ferike:

A gallyat meg, látod Lenke,
Elviesszük a faluvégre.
Ott lakik egy öreg néni,
Jó lesz melegedni, neki!
(Felveszik a gallyat s elmennek.)
(Függöny le.)

A MEGFAGYOTT GYERMEK.

Ély késő éjtszka ki jár
Ott kinn a temetőn?
Az óra már éjfél ütött,
A föld már néma lőn.

Egy árva gyermek andalg ott
Szívét bú tölte el;
Hisz az, ki őt szerette még,
Többé már föl nem kel.

Anyja sírjára ül, s zokog
Az árva kis fiú:
„Anyám! ó kedves jó anyám,
Szívem be szomorú!

Mióta eltemettek itt,
Azóta bús fiad.
Nincs a faluban senki most,
Ki neki csókot ad.

Nincs senki, aki mondaná:
Szeretlek, gyermekem!
Pusztá a ház, hideg szobám,
S nem fűtenek nekem.

Melléd temetve én is itt
Miért nem nyughatom?
Szegény és elhagyott vagyok,
Hideg a tél nagyoni!”

Az árva búsan zengi így
Kínos panaszait:
Feelve rá a téli szél
Üvöltve felsívít.

A gyermek fázik, könnyei
Elállnak arcain;
Borzadva néz körül, de itt
A holtak hantjain.

Mély nyugalom uralkodik;
A esend irtóztató,
Csak szél sóhajt a fákon át,
S pelyhedzve hull a hó.

Fölkelne, jaj! de nincs erő,
Lankadva visszatúl
A kedves dombra, — felsóhajt,
S mély álomba merül.

Es ím, az árva boldogul,
Jól érzi most magát!
Elmultak minden gondjai:
Az álom hív barát.

Szíve még egyszer feldobog,
Mosolyognak ajkai;
Csöndes — nyugodva alszik ott —
Meghaltak kínjai.

Eötvös József.